

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์: ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ปริญญาโท
ของ
อัครเดช ลำพวย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

เมษายน 2556

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์: ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

เมษายน 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์: ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่

เมษายน 2556

อัครเดช ลำพาย. (2556). การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์: ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร. ปริญญาโทศิลป. ศป.ม. (ทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ชวาลาวิทย์, รองศาสตราจารย์ จิตรพี ชวาลาวิทย์.

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงระหว่าง สิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ของชุมชนเมืองแออัด เพื่อศึกษาค้นคว้าและทดลองหาแนวทางการ สร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในรูปแบบและการ นำเสนอในลักษณะเฉพาะตน โดยทำการสร้างสรรค์ผลงานออกมาอย่างเป็นกระบวนการ การวิจัย ครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารและสร้างผลงาน ศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ออกมาเป็นผลงานจิตรกรรม จากนั้นให้ผู้ ที่เกี่ยวข้องประเมินผลงาน โดยรูปแบบการถ่ายทอดสะท้อนความรู้สึกจากการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วของการเจริญเติบโตของชุมชนเมืองแออัด จากนั้นทดลองร่างแบบภาพ จำนวน 4 ภาพ โดย สังเคราะห์ข้อมูล จัดองค์ประกอบของภาพถ่ายตามแนวคิดและผลการศึกษา ที่ได้จากเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญ แก้ไขปรับปรุงผลงานตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ นำผลงานออกจัด และการสำรวจ ความพึงพอใจ และประเมินผลงานศิลปะของผู้เข้าชมงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร ด้วยการใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร สามารถนำมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ โดยมีโครงสร้างของผลงานตามแนวคิดทัศนศิลป์ เพื่อสร้างสรรค์ ภาพภูมิทัศน์ได้ ด้วยกระบวนการทางจิตรกรรม และอาศัยองค์ประกอบทางทัศนศิลป์เข้าช่วย เพื่อให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปะสมัยใหม่

STUDY FOR INVENTED LANDSCAPE: SLUMS IN BANGKOK

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Fine Arts Degree in Visual Art: Modern Art
at Srinakharinwirot University

April 2013

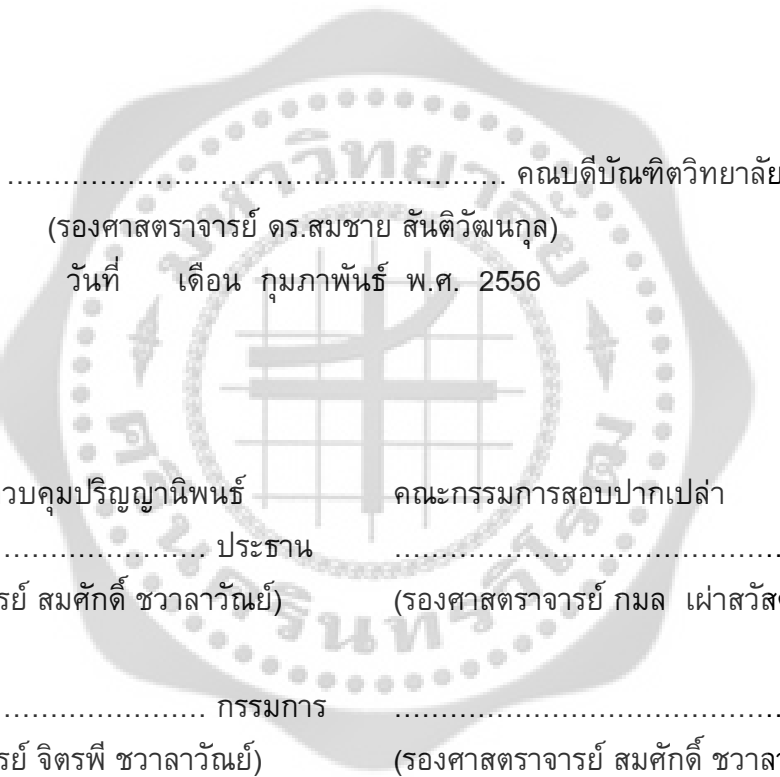
Acaradah Lumpay. (2013). *Study For Invented Landscape: Slums In BANGKOK*.

Master Thesis, M.F.A. (Visual Art: Modern Art). Bangkok: Graduate School,
Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Somsak Shawalawan,
Assoc. Prof. Jitrapee Shawalawan.

Researchers have set a goal ,The story changes between what is and what is going on. Of urban congestion. Experimental approaches to the study and creation of visual art landscape. Urban congestion in Bangkok. Format and presentation of their identity. By doing creative work out a process. The purpose of this research and development. The study analyzed secondary data. Documents and works of art from the landscape. Urban congestion in Bangkok. Into the painting. Then, the relevant evaluation. By convey a sense of the changes reflect the rapid growth of urban congestion. The body was a picture of four synthetic image data. According to the composition of the photos and results. The documents and related research. Assessment landscape art. Urban congestion in Bangkok. By experts. Improve performance on the advice of experts. To work out arrangements. And satisfaction surveys. And evaluate works of art, the art of landscape painting. Urban congestion in Bangkok. By the query. The results showed that Urban congestion in Bangkok. Can be transmitted through art. The conceptual structure of the visual arts. To create a visual landscape. The process of painting. And the visual elements to help. To the creation of modern art.

ปริญญาบัตร
เรื่อง
การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์: ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร
ของ
อัครเดช ลำพวย

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ จิตรพี ชวลาวัณย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รวีเทพ มุสิกะปาน)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีจากความกรุณาและช่วยเหลือแนะนำอย่างดียิ่งของรองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ชวาลาวัฒน์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงร่างการวิจัย และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และเอาใจใส่ตลอดระยะเวลาการทำปริญญานิพนธ์ งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ และอาจารย์ ถนอม ชากักดี กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ แนวคิด วิธีการ เสนอแนะ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำปริญญานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการสอบปากเปล่า พร้อมทั้งกรุณาให้คำแนะนำข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และได้กรุณาปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่อง และให้คำแนะนำในการสร้างเครื่องมือให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งบุคคลที่ผู้วิจัยได้อ้างอิงทางวิชาการตามที่ปรากฏในบรรณานุกรม

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ธเนศ วงศ์ยานนาวา อาจารย์กมล เผ่าสวัสดิ์ และอาจารย์ เกษม เพ็ญภินันท์ และขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ของผู้วิจัยที่ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้านอย่างดีที่สุดเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

อัครเดช ลำพาย

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
ข้อตกลงเบื้องต้น	3
ความสำคัญของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
ตัวแปรที่ศึกษา	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
สมมติฐานของการวิจัย	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
เอกสารเกี่ยวกับ “ชุมชนเมือง”	6
คำจำกัดความของคำว่าชุมชนเมือง	6
ความแตกต่างในสังคม	19
เอกสารเกี่ยวกับ “ชุมชนแออัด”	27
เอกสารเกี่ยวกับปัญหาหลักของปัญหาชุมชนแออัด	28
เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์	34
เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง	40
เอกสารเกี่ยวข้องกับความเป็นศิลปะ	45
3 วิธีดำเนินการวิจัย	69
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	69
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	69
การหาคุณภาพเครื่องมือ	72
การเก็บรวบรวมข้อมูล	72
การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	73
การดำเนินการสร้างผลงานศิลปะ	73

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	75
ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัย.....	75
ผลการสร้างสรรค์งานศิลปะภาพภูมิทัศน์.....	77
ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญ.....	80
ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานคร จากผู้เข้าชมงาน.....	81
5 การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	87
การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน.....	88
ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	90
ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป.....	90
บรรณานุกรม	81
ภาคผนวก	84
ภาคผนวก ก.....	85
ภาคผนวก ข.....	89
ภาคผนวก ค.....	102
ภาคผนวก ง.....	109
ประวัติย่อผู้วิจัย	111

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตัวอย่าง อัตราการย้ายถิ่นเข้า อัตราการย้ายถิ่นออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ ของประชากรในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2543.....	34
2 ตัวอย่างแบบสอบถามความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร.....	70
3 ตัวอย่างแบบประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร.....	72
4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอันดับความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อรูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร....	80
5 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	82
6 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอันดับความพึงพอใจของผู้เข้าชมงานที่มีต่อ รูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร.....	83
7 ผลการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จากผู้เข้าชมงาน.....	85

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	4
2 สัดส่วนการย้ายถิ่นระหว่างปี 2533 และ 2543.....	33
3 โครงสร้างของภาพที่ประกอบด้วยเส้นระดับสายตา และจุดรวมสายตา.....	60
4 ภาพเส้นตำแหน่งที่ไม่ใช้อยู่ตำแหน่งกลาง.....	60
5 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 1 จุด.....	61
6 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 2 จุด.....	61
7 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด.....	62
8 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด ลักษณะของการมองจากบนลงล่าง.....	62
9 ภาพที่อยู่ในระดับสายตา VP 1 จุด.....	63
10 ภาพ VP 2 จุด ที่มองจากที่สูงลงที่ต่ำ.....	63
11 ภาพ VP 2 จุด ที่มองสูงขึ้นไป.....	64
12 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	74
13 ชุมชนเมือง แบบที่ 1 ขนาด 1.5*1.8 เมตร.....	78
14 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ขนาด 1.5*1.0 เมตร.....	78
15 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ขนาด 1.5*1.0 เมตร.....	79
16 ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ขนาด 1.5*1.0 เมตร.....	79
17 การจัดอันดับของคะแนนความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบผลงาน ศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร.....	81
18 การจัดอันดับของคะแนนความพึงพอใจต่อศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าชมงาน.....	84

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เมื่อเอ่ยถึงสลัมหรือชุมชนแออัด เรามักจะนึกถึงภาพคนจน คนอพยพ คนด้อยโอกาส และการขยายตัวตั้งเข็มนาฬิกา ความจริงต่อไปนี้ บางท่านอาจช็อคเพราะหักล้างกับความเชื่อเดิม ๆ ซึ่งมีผู้ชักใยอยู่เบื้องหลังได้พยายามปกปิด บิดเบือนไม่ให้สาธารณชนได้รับความจริง ปัญหาชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมเมือง ชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนปลูกอยู่อย่างแออัดยัดเยียด สภาพบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรมผุพัง ไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีประชากรอาศัยอยู่แออัด เครื่องสาธารณูปการและสาธารณูปโภคขาดแคลน สถานที่อยู่คับแคบ สกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ชุมชนแออัดมักพบเห็นได้โดยทั่วไปตามเมืองใหญ่ที่มีประชากรอพยพจากชนบทเข้ามาประกอบอาชีพ ผู้อพยพจะอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ประกอบอาชีพ บริเวณดังกล่าวจึงแออัดยัดเยียดมากขึ้น และขยายอาณาเขตออกไป กลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้ในเวลาอันรวดเร็ว

เมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญรุดหน้าในด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้มีผู้คนที่มีความต้องการที่จะเข้ามาอยู่ในเมืองที่เรียกว่าเจริญแล้วทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม พอคนเยอะมันก็ต้องแย่งกัน เพราะว่าทรัพยากรมีน้อย แต่ตัวกินทรัพยากรมันเยอะขึ้นเรื่อย ๆ พอมันเกิดมา จะให้มันตายไปเฉย ๆ เพราะอดอยากก็ไม่ได้ มันต้องดิ้นรน พอมันดิ้นรนมันก็ต้องเข้าหาในที่ที่มีโอกาส ซึ่งในที่ที่มีโอกาสนี้คือ เมืองใหญ่ ๆ ซึ่งในปัจจุบันก็คือ ในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานครซึ่งถูกกล่าวขานว่าเป็นเมืองแห่งศูนย์กลางความเจริญของประเทศและเป็นศูนย์กลางของการ “พัฒนา” นำมาซึ่งความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น ยังมีพื้นที่บางส่วนที่ไม่อาจเรียกได้ว่าเข้าถึงการพัฒนาหรือความเจริญได้ พื้นที่เหล่านั้นกระจายตัวและแฝงอยู่ตามมุมอับในเมือง ก่อตัวเป็น “สลัม” สำหรับคนทั่วไปในสังคม อาจมอง “สลัม” ว่าเป็นชุมชนแออัดและเป็นพื้นที่ของความยากจน ขณะที่ “สลัม” กลับเป็นพื้นที่ที่เป็นผลของการถูกความเจริญเบียดขับออกมา และพยายามดำรงตัวอยู่ในระบบ แม้ว่าจะไม่มีทรัพยากรที่เพียงพอก็ตาม ในขณะที่เดียวกัน มันก็มีการต่อสู้เกิดขึ้น ในเรื่องของสิทธิที่จะอยู่อาศัยในบริเวณนั้นแม้ว่าหากมองในมุมมองของรัฐ มันอาจจะเป็นการบุกรุก เพราะรัฐไม่ได้ให้สิทธิในการรับรองที่จะอยู่อาศัยได้ แต่ในทางกลับกัน มันก็เป็นสิทธิของพลเมืองคนหนึ่งที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่ใดก็ได้ ซึ่งรัฐควรจะต้องรับรองให้ โดยที่เราก็เห็นความขัดแย้งเหล่านี้แต่ในทางกลับกัน มันก็เป็นสิทธิของพลเมืองคนหนึ่งที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่ใดก็ได้ซึ่งรัฐควรจะต้องรับรองให้ โดยที่เราก็เห็นความขัดแย้งเหล่านี้แสดงออกมาในรูปของการต่อต้านหรือบวกรสสลัมต่างๆ ที่อยู่ในเมืองซึ่งเกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก

ในอดีต ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคกลางตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ใกล้แหล่งน้ำ ใช้เส้นทางน้ำในการคมนาคมขนส่ง พึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย แต่เมื่อมีการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญขึ้น เช่น การตัดถนนเข้าไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เดินทางสะดวกขึ้น ผู้คนจึงไม่จำเป็นต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ แต่สามารถตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ตามบริเวณต่าง ๆ มากขึ้น และสามารถประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้ ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมโรงงานได้เกิดขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง อุตสาหกรรมที่สำคัญ เช่น โรงงานทอผ้า โรงงานเครื่องใช้ไฟฟ้า โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานอาหารกระป๋อง โรงงานเหล็ก ผู้คนบางส่วน โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวจึงเลิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งมีส่วนทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมที่มีลักษณะ เป็นครอบครัวใหญ่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ผู้คนต่างคนต่างอยู่จึงไม่ค่อยมีการพึ่งพาอาศัยกัน ประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการเกษตรกำลังจะสูญหายไป พื้นที่ ส่วนใหญ่ในภาคกลางมีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่น โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครเมืองหลวงของประเทศ จึงมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ปัญหามลภาวะเป็นพิษ ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาการว่างงาน ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในด้านสุขภาพอนามัยและความมั่นคงในชีวิต จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเร่งแก้ไข

ปัญหาชุมชนแออัดนั้นเป็นปฏิกิริยาของปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น ความสกปรกตามทางเท้า หรือบริเวณบ้านในชุมชน มีทัศนวิสัยที่ไม่สวยงาม มลภาวะเป็นพิษจากยานพาหนะต่าง ๆ ทำให้อากาศเสีย มีฝุ่นละอองมาก ไม่มีบำบัดน้ำเสียที่ดี ทำให้น้ำในลำคลองเน่าเสีย บวกกับทิ้งขยะในแม่น้ำในแต่ละบ้านเรือน เนื่องจากไม่มีการกำจัดขยะที่ดี ส่งผลให้ขยะล้นเมือง ไม่มีที่กำจัดขยะที่เพียงพอ สภาพ เคหะสถานหรือบริเวณที่พักอาศัย ที่ประกอบด้วยอาคารเก่าแก่ ชำรุดทรุดโทรม มีบริเวณที่สกปรกรกรุงรัง ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดผิดสุขลักษณะ ต่ำกว่ามาตรฐานสมควร จนไม่อาจอยู่แบบครอบครัวตามปกติวิสัยมนุษย์ ทำให้ไม่ปลอดภัยในด้านสุขวิทยาและอนามัย

จากปัญหาที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ทำให้เห็นว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย จนอาจจะก่อให้เกิดมลพิษต่าง ๆ ตามมา การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมเมือง ลักษณะของที่อยู่อาศัยก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จนเกิดเป็นภาพสะท้อนโครงสร้างทางกายภาพของสถาปัตยกรรมร่วมสมัย อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองเติบโตอย่างไม่ที่สิ้นสุด เคลื่อนขยายไปตามกระแสสังคมเป็นการแทนค่าความเจริญเติบโตที่ไม่หยุดนิ่งของสังคม สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้การปรับตัวเข้ากับสิ่งต่าง ๆ นั้น อาจทำให้เกิดความวุ่นวาย แต่ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากัน ระหว่างสิ่งที่มีอยู่แล้วและสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อความเป็นปัจจุบันของสังคม เรื่องราวของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองได้สะท้อนถึงอำนาจและความต้องการของรัฐต่อสังคมนั้นรัฐสามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ประชาชนอยู่มา ออกแบบปรับสร้างสังคม สร้างเมืองตามที่รัฐต้องการให้มันเป็น ชีวิตของผู้คนในเมืองท่ามกลางการครอบงำตามระบบทุนนิยมนั้น อยู่คู่กับความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของความเป็นสมัยใหม่

เราสามารถมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ผ่านวัตถุ สถาปัตยกรรมเองก็สามารถสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเรียกว่าความก้าวหน้า สิ่งที่เราเรียกว่า “ใหม่” หรือความเป็นสมัยใหม่ของเมืองนั้น เราสามารถพิจารณาผ่านสรรพสิ่งรอบตัวได้ ซึ่งความ “ใหม่” เหล่านั้นมันอยู่คู่กับความ “เก่า” โดยจะปรากฏให้เห็นเมื่อวันเวลาผ่านไป

ด้วยเหตุผลนี้ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการเปลี่ยนแปลงจากอดีต จนถึงปัจจุบันของชุมชนเมืองแออัด และสะท้อนออกมาตามความรู้สึกของผู้วิจัยผ่านผลงานศิลปะ เพื่อที่จะให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นภาพภูมิทัศน์ตามหลักการของทัศนศิลป์นั่นเอง

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ ดังนี้

1. เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ของชุมชนเมืองแออัด
2. เพื่อศึกษาค้นคว้าและทดลองหาแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในรูปแบบและการนำเสนอในลักษณะเฉพาะตน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จากแหล่งข้อมูลจากในอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ ตามแนวคิดทัศนศิลป์ ในมุมมองของผู้วิจัย

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงที่มาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์
2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยการถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ของชุมชนเมืองแออัด นำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะตามแนวทางของผู้วิจัย
3. ผลจากการวิจัยนี้ สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนางานศิลปะได้

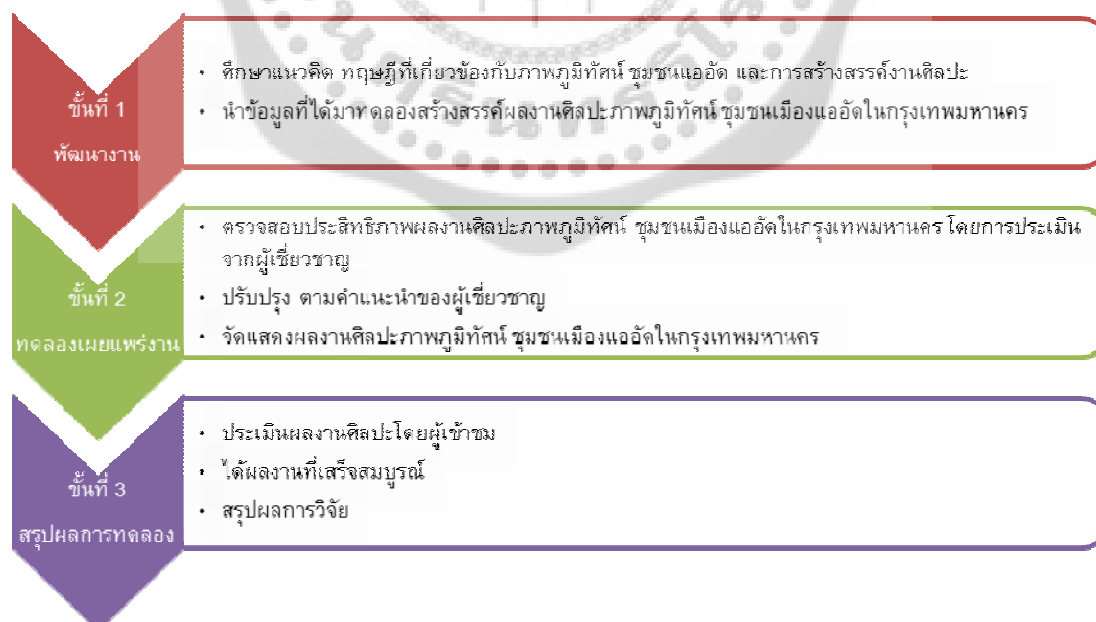
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร และสร้างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ออกมาเป็นผลงานจิตรกรรม จากนั้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องประเมินผลงาน โดยรูปแบบการถ่ายทอดสะท้อนความรู้สึกจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของการเจริญเติบโตของชุมชนเมืองแออัด

ประชากร ประชากรในงานวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงาน ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในเขตกรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นใครก็ได้ที่มีลักษณะตามความต้องการของผู้วิจัย โดยอาจจะกำหนดเป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งในงานวิจัย คือ ผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้อาศัยหลักการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม และมีการทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่นำมาทดลอง โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะที่เป็นตัวแปรตามและให้ผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ นวัตกรรมประเภทวัตถุที่เป็นชิ้น โดยทั่วไปการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม จะมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้ ขั้นที่ 1 พัฒนาต้นแบบ ขั้นที่ 2 ทดลองใช้นวัตกรรม ขั้นที่ 3 สรุปผลการทดลอง / เขียนรายงานโดยในการสร้างต้นแบบนวัตกรรม ผู้วิจัยจะต้องตรวจสอบและปรับปรุงต้นแบบนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา ดังนี้ 1) ต้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม (Review literature) 2) สร้างต้นฉบับนวัตกรรม (D1 = Development ครั้งที่ 1) 3) ตรวจสอบประสิทธิภาพในกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก (R1 =Research ครั้งที่ 1) 4) ปรับปรุงต้นฉบับ (D2) 5) ทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (R2) 6) ดำเนินการจนได้ต้นแบบนวัตกรรมที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด (สยุมภู ภาวรุ่งสัตยา. 2555) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาไว้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ รูปแบบของผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด

ตัวแปรตาม คือ ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ชุมชนเมืองแออัด พื้นที่เสื่อมโทรมส่วนหนึ่งของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะคือ บ้านเรือนที่สร้างขึ้นต่ำกว่ามาตรฐาน ความสกปรกรุงรัง และการขาดการรักษาความปลอดภัยที่มั่นคง
2. ภูมิทัศน์เมือง ทศนียภาพเมืองในมุมมองที่มองเห็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยและสิ่งปลูกสร้างในชุมชนแออัด
3. ชุมชน อาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่มีคนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่รวมกันเป็นเวลานาน มีความผูกพันต่อสถานที่นั้น มีจารีตประเพณี มีความคิดเห็นและความเชื่อไปในทางเดียวกัน ใช้สาธารณสถานและสถาบันต่างๆ ร่วมกันโครงสร้างของภาพ ส่วนประกอบทางศิลปะที่นำมาใช้ในการสร้างงานเพื่อให้เกิดความงามหรือมีเอกภาพมากที่สุด เช่น เส้น รูปทรง บริเวณว่าง เป็นต้น
4. มิติของภาพ ลักษณะที่ปรากฏเป็นความกว้าง ความยาว ความหนา หรือรูปแบบที่แสดงใกล้ไกล ตื้นลึก หนาบาง ศิลปินจะถ่ายทอดมิติ ให้สอดคล้องกับความคิดที่ต้องการแสดงออก

สมมติฐานของการวิจัย

ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร สามารถนำมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ โดยมีโครงสร้างของผลงานตามแนวคิดทัศนศิลป์ เพื่อสร้างสรรค์ภาพภูมิทัศน์ได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้จัดแบ่งตามประเภทต่าง ๆ ตามหัวข้อต่อไปนี้คือ

1. เอกสารเกี่ยวกับ “ ชุมชนเมือง ”
 - 1.1 คำจำกัดความของคำว่าชุมชนเมือง
 - 1.2 เรื่อง ความแตกต่างในสังคมเมือง
2. เอกสารเกี่ยวกับ “ชุมชนแออัด”
 - 2.1 เอกสารเกี่ยวกับปัญหาหลักของปัญหาชุมชนแออัด
3. เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์
 - 3.1 เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง
4. เอกสารเกี่ยวข้องกับความเป็นศิลปะ
 - 3.1 เอกสารเกี่ยวกับคุณค่าทางศิลปะ
 - 3.2 เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับผลงานของผู้วิจัย

1. เอกสารเกี่ยวกับ “ ชุมชนเมือง ”

คำจำกัดความของคำว่า ชุมชนเมือง

คำว่า ชุมชน (Community) พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน. 2524: 72) ได้ให้ความหมายไว้ 3 แนวดังนี้ คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคมแต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า
2. เขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนถึงพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา
3. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่มจากความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ เดนนิส อี. บ็อบลิน (Dennies E. Poplin. 1979: 3) ที่กล่าวว่า ชุมชนเป็นคำที่ใช้เกี่ยวกับ การรวมตัวกันของหน่วยสังคมและที่อยู่อาศัย ที่ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม โดยใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง นคร และมหานคร

มีผู้ให้ความสนใจกำหนดความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้มาก ผู้เขียนได้เลือกความหมายที่แตกต่างกันออกไปมากแล้วไว้ มีดังต่อไปนี้

ความหมาย ตามพจนานุกรมในพจนานุกรม Webster's New Dictionary of the American Language ได้ให้ความหมายสรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่ มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน และกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันนี้มีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน (รัชนีกร เศรษฐโช. 2522: 91) ความหมายในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2524: 112) ให้ความหมายว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยว เฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม
ความหมายที่นักสังคมวิทยาต่างประเทศให้ไว้ที่ควรนำมากล่าวถึง มีดังต่อไปนี้

โรเบิร์ต เอ็ม แม็คไกวเวอร์ (Robert M. MacIver. n.d.) ให้ความหมายไว้ในหนังสือ Society , Its Structure and changes ว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนั้นอาจหมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง (ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2544: 1 –2)

โรแลนด์ วอร์เรน (Roland Warran. n.d.) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. 2530: 11) Cristient T. Onussen (คริสเตียน ที. โอนัสเซน) อธิบายว่า “ชุมชน” ได้แก่ คนที่อยู่ร่วมกันในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์และโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์และโครงสร้างดังกล่าวมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการกลุ่มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางดินแดน ทั้งนี้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้เนื่องจากคนในกลุ่มสำนึกเรื่องเอกภาพ และความสามารถของชุมชนอันเพียงพอในการควบคุมกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทางดินแดน” (สมนึก ปัญญาสิงห์. 2532: 2)

อาร์เธอร์ ดูนแฮม (Athur Dunham. n.d.) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตภูมิศาสตร์ค่อนข้างที่แน่นอนและติดต่อกัน ตลอดทั้งมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วไปอย่างเดียวกัน เช่น มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแห่งการพูด” (สนธยา พลศรี. 2533: 11)

สำหรับความหมายของชุมชนตามที่นักวิชาการของไทยได้ให้ไว้ ที่ควรนำมากล่าวถึงมีดังนี้ ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2521: 42) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิด และผลประโยชน์ร่วมกัน อาศัยอยู่ในบริเวณ หรือที่เดียวกัน มีการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน

พัฒน สุจำนง และคนอื่นๆ (2525: 4) ได้ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีจำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป ที่ได้ร่วมกันด้วยทรรศนะอย่างเดียวกัน คือ มีความคิดเห็นพ้องต้องกันรวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกันและก็หวังที่จะประสบความสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (5225: 3) ให้ความหมายว่า พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526: 6) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และมวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนเองได้”

กรมการพัฒนาชุมชน (2526: 77) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (2530: 10 –11) ได้สรุปว่า “ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน รวมขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก สถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกัน อยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคนอื่นๆ (2534: 4) ได้สรุปไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่รวมกันในที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสิ่งที่คล้ายๆ กัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกที่ว่าแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

จากความหมายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิธีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้
2. ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน
3. อาณาบริเวณ (Area) คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญและมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆ เป็นเรื่องยาก
4. ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนต้องจะมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น
6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

องค์ประกอบของชุมชน

ไพรินทร์ เดชะรินทร์ (2524: 16 – 17) ได้จำแนกองค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1. มนุษย์ (Human Component)
2. สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component)
3. สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้สามารถอธิบายได้ คือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์ เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นต้นมาจนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือนอกจากจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐุมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องมาจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็สมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่นๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

2. องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ นอกจากนี้สิ่งที่เป็นวัตกรรมแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมานี้จะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้ายๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วงๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผักผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมามีรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกกระแหง และไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการ จะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันองค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการ นี้จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบดังกล่าวนี้จะไม่เท่าเทียมกัน เพราะว่ามีตัวบงการ (Control Point) หรือกลไกที่มีบทบาทในการควบคุม สนับสนุน หรือส่งเสริมองค์ประกอบทั้ง 3 ของชุมชนให้เจริญก้าวหน้าหยุดอยู่กับที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป ตัวบงการสำคัญนี้คือระบบต่างๆ ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2524 19 –20)

1. ระบบการปกครอง การบริหารประเทศย่อมขึ้นอยู่กับการจัดรูปการปกครองอาจเป็นแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) หรือเป็นรูปแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง (Centralization) และรูปแบบการปกครองย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดหรือบงการองค์ประกอบของชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่นการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แบบเสรีประชาธิปไตย ชุมชนที่มีระบบการปกครองต่างกันย่อมมีเสรีภาพ อิศราภาพ แสดงออกต่างกันและย่อมส่งผลสะท้อนมาถึงวิถีชีวิตของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น และความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันกับองค์ประกอบอื่นๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกันไป

2. ระบบเศรษฐกิจ อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจต่อองค์ประกอบนับว่ามีมากทีเดียวการที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมนั้น นับได้ว่าเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อย่างประเทศไทยเรามากกล่าวกันอยู่เสมอ ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรม ผลผลิตและรายได้ประชาชาติในใหญ่ได้จากผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ในชุมชนจึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเกษตรเสียเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องการตลาด การผลิต จึงเป็นปัญหาของการเกษตร แต่หากเป็นชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมมากกว่า การเกษตร ชุมชนนั้นก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตรกรรม

3. ระบบการศึกษา ความเจริญของชุมชนและความล้าหลังของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่าระบบการศึกษาได้แผ่ขยายวงกว้างขวาง สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาสูง โดยเฉลี่ยแล้วการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญย่อมมีมาก เพราะการถ่ายทอดวิชาความรู้และการคิดค้น ประดิษฐ์ สิ่งใหม่ๆ ย่อมมีมากขึ้นในที่ชุมชนที่สมาชิกในชุมชนนั้นยังไม่มีการศึกษา หรือโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ ระบบการศึกษาย่อมจะสร้างความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบ ให้สัมพันธ์ยิ่งขึ้น หรือแบบง่าย ๆ อย่างเช่น ชุมชนในเมือง คนในชุมชนมีการศึกษามากกว่าในชนบท สถาบันทางสังคม (Social Institution) หรือกลุ่มถาวร (Permanent Groups) มีมากกว่าชนบท ซึ่งมีเพียงสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันหลัก การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ก็จะทำให้รูปลักษณะง่าย ๆ และกลุ่มสลายตัวไป เมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลง

4. ศาสนา ตัวกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความสำคัญ ไม่น้อย โดยเฉพาะในชุมชนที่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา (Developing Community) คือ ศาสนา ศาสนาในที่นี้ย่อมหมายถึงความรวมถึงความเชื่อในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และการกระทำต่าง ๆ ทางศาสนา การศึกษา ของนักมานุษยวิทยาพบว่า อิทธิพลเรื่องความเชื่อศาสนาหรือลัทธิศาสนาของชุมชนนั้น มีอิทธิพล มากที่จะสร้างความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่งไปได้อย่างมาก เช่น ชุมชนที่เอามนุษย์มาฆ่าเพื่อบูชายัญ โดยเชื่อว่าพระเจ้าจะบันดาลประโยชน์ให้หากได้มีการบูชายัญแล้ว

5. ตัวยงการอื่น ๆ นอกจากตัวยงการใหญ่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้ว ยังอาจมีตัวยงการ อื่น ๆ อีก เช่น ตัวยงการที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้ เช่น สัตว์ การเกิดอุทกภัย หรือมีอากาศหนาวจัด ร้อนจัด มีภูเขาไฟ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของชุมชนอยู่มาก

อนึ่ง ในการจำแนกองค์ประกอบของชุมชนเป็น 3 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้มีนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในภาคสนาม นำไปใช้เป็นแนวทางจำแนกองค์ประกอบชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในระดับหมู่บ้าน ว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ คน สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3. 2535: 4) โดยมีคำอธิบายประกอบดังนี้

1. **คน** เป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน และเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อนสิ่งอื่น ๆ ถ้าเราสามารถพัฒนาคนในชุมชนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็จะเกิดผลสำเร็จตามมา แต่ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาคนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็จะประสบกับความล้มเหลว โดยสิ้นเชิง ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นหลักการพัฒนาคนเป็นที่สำคัญ กลุ่มคนควรได้รับการพัฒนาในชุมชน มีหลายกลุ่ม เช่น เด็กเล็ก เยาวชน สตรี ผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มผู้นำกลุ่มต่างๆ รวมทั้งประชาชน ทุกเพศทุกวัย ที่มีปัญหาในการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ

2. **สิ่งแวดล้อม** หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวคน ซึ่งมีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน เช่น ถนน สะพาน ป่าไม้ แหล่งน้ำ วัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาหมู่บ้าน สถานีอนามัย ที่สาธารณะ ตลอดจนสิ่งที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับตัวคนมาก เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะเกิดความลำบากตามไปด้วย

3. **สถานการณ์** หมายถึง เหตุการณ์หรือความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในชุมชนอันเป็นผลมาจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนในชุมชน ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถ้าการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนเป็นไปในแนวทางที่ดี สถานการณ์ก็จะดี แต่ถ้าการติดต่อปะทะกันระหว่างคนเป็นไปในทางลบ เช่น การชิงดีชิงเด่น การแก่งแย่งผลประโยชน์ ขาดความร่วมมือสามัคคี สถานการณ์ในปัจจุบันก็จะเลวร้ายลงไปด้วย

ดังนั้นองค์ประกอบทั้ง 3 ประการของชุมชน ถ้าเราสามารถทำให้เป็นคนดี สิ่งแวดล้อมดี และสถานการณ์ก็จะดีตามไปด้วย จะทำให้ชุมชนน่าอยู่ มีความสงบสุข ประชาชนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดในที่สุด

โครงสร้างชุมชน

โครงสร้างชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยราก ใบ ลำต้น และส่วนประกอบอื่น ๆ หรือถ้าเปรียบกับบ้านก็ได้แก่ พื้น เสา ช่อ คาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นระเบียบ ส่วนโครงสร้างของชุมชนบทที่สำคัญนั้นได้แก่ (เสถียร เหลืองอร่าม. ม.ป.ป.: 140)

1. บุคคล หมายถึง คนหนึ่ง ๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิกแตกต่างกันไป เนื่องจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด
2. กลุ่มคน หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คน ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการกระทำต่อกัน คือ มีปฏิริยาโต้ตอบกันและเข้าใจกัน
3. สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคมบุคคล แต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่
4. ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม

5. สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรมและกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองการปกครอง สถาบันนันทนาการ เป็นต้น

6. การแบ่งชนชั้นทางสังคม ได้แก่

6.1 การแบ่งชั้นในสังคมเมือง คือ ตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุนหลวง พระ พระยา ความสำเร็จทางราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ชนิตของอาชีพ

6.2 การแบ่งชนชั้นในสังคมชนบท คือ ชนชั้นผู้นำท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่วไป

ภารกิจหน้าที่ของชุมชน

ภารกิจหน้าที่ของชุมชน ตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาชนบทและนักสังคมมานุษยวิทยามีดังต่อไปนี้ (ไพรินทร์ เดชะรินทร์. 2524: 24 –30)

1. ให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก บริการขั้นต้น หมายถึง สิ่งี่สมาชิกของชุมชนทุกเพศวัยต้องใช้ และเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสุข สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อไป ตัวอย่างบริการขั้นต้นที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ คือ สถานพยาบาล หรือ สถานเอนามัย เมื่อสมาชิกเจ็บป่วยต้องอาศัยสถานเอนามัย ต่อมาโรงเรียนก็จะให้ การศึกษาอบรมสั่งสอนวิชาความรู้แก่สมาชิกใหม่ และถัดมาอีกคือ สถาบันศาสนา ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายในชุมชน

2. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก สิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นย่อมแล้วแต่ประเภทของชุมชน และความเจริญมากน้อยของชุมชน แต่โดยสรุปแล้วควรจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้คือ ถนนภายในชุมชน และถนนติดต่อชุมชนภายนอกน้ำกิน และน้ำใช้เพื่อการประกอบอาชีพ ไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา ถ้าจะนำมาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านในชนบทไทยแล้วในปัจจุบันดูเหมือนจะยังวากนอยู่เรื่องน้ำกิน น้ำใช้ที่มีไม่เพียงพอทุกฤดูกาล ถนนติดต่อทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีพร้อมแล้วทั้งเรื่องน้ำและถนน กำลังต้องการไฟฟ้า และบางแห่งการจัดให้มีน้ำกินน้ำใช้ ยังไม่เพียงพอ ก็โตมาจัดให้มีไฟฟ้าก่อนก็มี

3. จัดให้ มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกชุมชนที่จะตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนสมัยก่อนก็เหมือนหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นในหลายประเทศก็จัดทำในรูปแบบต่างๆ กันไป บางแห่งใช้วิธีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนบางแห่งใช้การแต่งตั้งจากทางราชการ และบางแห่งก็ผสมกัน แม้ว่าประชาชนเลือกตั้งแล้วก็ยังคงให้ราชการเห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้เป็นได้ หรือมีฉะนั้นก็ส่งคนของทางราชการมาควบคุมการบริหาร

4. จัดให้มีการรักษาคุ้มครองรักษาสวัสดิภาพของสมาชิก ทั้งทรัพย์สินและร่างกาย ความสงบสุขของชุมชนทางสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน และร่างกาย ถ้ามองในชุมชนที่เจริญมากแล้ว ก็คือ จัดให้ตำรวจเป็นผู้ให้การคุ้มครอง แต่ในหมู่บ้านชนบทไทยผู้ให้การคุ้มครอง เรื่องแบบนี้อาจเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเอง จัดให้มีเวรยามคอยป้องกันวัว ควาย สัตว์เลี้ยง ในบริเวณหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ในหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ในหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันมีการคุกคามทางการเมือง บางหมู่บ้านจัดให้มีการรักษาดินแดน นอกจากการปกป้องรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านแล้วยังทำการต่อสู้ป้องกันการบุกรุกของบุคคลที่เข้ามาคุกคาม และก่อให้เกิดให้เกิดการปั่นป่วนภายในหมู่บ้าน ที่เรียกว่า ผู้ก่อการร้าย ในบางท้องที่มี พลเรือน ตำรวจ และทหาร ที่ทำหน้าที่ เป็นชุดคอยคุ้มครองอาศัยอยู่ในบ้าน แต่ฝ่ายป้องกันที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยิ่ง คือ หน่วยป้องกันที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นเอง ส่วนจะทำได้เพียงไรนั้นอยู่ที่ความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

5. ดำรงไว้ซึ่งภาระหน้าที่ทางสรีรวิทยาของสมาชิกภายในชุมชน สมาชิกภายในชุมชนที่เกิดมาแทนสมาชิกที่ตายจากไปจะต้องได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ ในเรื่องปัจจัยทั้ง 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากเป็นภาระหน้าที่ของครอบครัวแล้ว ชุมชนต้องทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเรื่องบริการเหล่านี้แก่สมาชิกในชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายต่อไปว่าการจัดบริการในด้านนี้รวมไปถึงการรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในรูปวัสดุสิ่งก่อสร้างที่จะนำมาเพื่อสนับสนุนปัจจัย 4 ดังกล่าวด้วย พิจารณาให้ดีก็คือ การรวมบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกบางอย่างในชุมชนนั่นเอง

6. จัดให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและบริการอื่นๆ เพื่อสมาชิก ภาระหน้าที่ในข้อนี้ได้พยายามถึงความต้องการของสมาชิกในชุมชนในด้านเศรษฐกิจ รวมตลอดถึงบริการในด้านเศรษฐกิจ หมายถึงในด้านการตลาด การให้ความรู้ในรูปของการฝึกอบรมให้สมาชิกมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่ตนถนัด ภายในชุมชนควรจะจัดให้มีการแบ่งผลผลิตตามสัดส่วนความเสมอภาคพอสมควรระหว่างสมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ควรจะต้องมีการแบ่งการใช้แรงงานให้ถูกต้องตามวัยและอายุของคนในชุมชน แบ่งแยกตามความถนัดและวัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพที่สุด

7. หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ของชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายถึงภาระหน้าที่ของชุมชนในเรื่องนี้ เป็นการเตือนให้ระวังว่าบางชุมชนไม่สนใจต่ออัตราการเกิดของคนในชุมชนไม่มีการวางแผนครอบครัว การเกิดเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่ควรจะป้องกัน หากมีสมาชิกเกิดใหม่ จนชุมชนไม่สามารถให้บริการและเลี้ยงดูให้เป็นผู้มีคุณภาพ ชุมชนย่อมประสบกับปัญหาสุดคณานับ ชุมชนเหล่านี้มักเป็นชุมชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา

8. ให้ความสนใจเป็นพิเศษในขบวนการให้การศึกษา การปลูกฝังของสมาชิกสมาชิกของชุมชนให้อยู่แนวทางที่ชุมชนต้องการ กล่าวโดยสรุปคือ ทุกชุมชนต้องตั้งความหวังในเรื่องความเจริญก้าวหน้าที่อยู่ในสมาชิกรุ่นใหม่ ของชุมชน จะต้องระมัดระวังและมีการวางแผนในการศึกษาอบรมปลูกฝังชนรุ่นหลัง และจะเริ่มวางระบบตั้งแต่ครอบครัว เพื่อนเล่นในโรงเรียน เลยอดมาถึงสังคมการทำงานที่ตนมีอาชีพในวงการนั้น

9. รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชนนอกจากจะจัดในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังหมายถึงข้อกำหนดกฎหมายที่ใช้ในชุมชน เกี่ยวกับหน้าที่ของชุมชนดังกล่าว ชุมชนชนบทของไทยมีลักษณะที่เด่นและเป็นข้อดีของที่มีสถาบันทางศาสนา ตลอดจนความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ที่มีส่วนช่วยควบคุมความประพฤติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข มากทีเดียว

10. หน้าที่สร้างสรรค์ ปลูกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน การยอมรับบทบาท แนวความคิดริเริ่มที่ดี จะเป็นกำลังใจและความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชน เกิดทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อชุมชนของตน ซึ่งจะเป็นการให้บทบาทที่ดีแก่สมาชิกในชุมชนทางอ้อมอีกด้วย ในหมู่บ้านไทยที่มีการจัดงานบุญต่างๆ ก็มีประโยชน์และเสริมสร้างคุณค่าของชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชนอีกด้วย

ลักษณะของชุมชน ชนบทและชุมชนเมือง ได้มีการจัดแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันออกไป เช่น แบ่งตามจำนวนพลเมือง แบ่งตามหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ แบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน แบ่งตามลักษณะด้านนิเวศวิทยา แบ่งตามกิจกรรมทางสังคม แบ่งตามหน่วยการปกครอง และแบ่งตามลักษณะของคนในชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าแม้ว่าจะแบ่งอย่างไร ผู้ทำหน้าที่เป็นนักพัฒนาจะต้องทำในชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 2 อย่างต่อไปนี้ คือชุมชนชนบท และชุมชนเมือง ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้กล่าวถึงเฉพาะลักษณะของชุมชนเมืองและชุมชนชนบทเท่านั้น

ชุมชนชนบท (Rural Community)

ชุมชนชนบทเป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิประเทศที่อยู่นอกเขตเมือง โดยมีบ้านเรือนกระจุกกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยเหตุนี้ เมื่อกกล่าวถึงชุมชนชนบทจึงเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นหนึ่งของรัฐบาล ลักษณะของชุมชนชนบทโดยทั่วไปเท่าที่รวบรวมได้ มีดังต่อไปนี้ (นาถ พันธุ์นาวัน. 2523: 19; ประดิษฐ์ มัชฌิมา. 2522: 43 –44)

1. ชาวชนบทอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านมีมาก ชีวิตความเป็นอยู่และการจัดองค์การทางสังคมเป็นแบบกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) คือมีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบส่วนตัวและอย่างเป็นกันเอง

2. มีการติดต่อและคบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

3. มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน

4. ชาวชนบทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogeneous) คือ มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีทัศนคติหรือความเชื่อคล้ายกัน

5. การเลื่อนชั้นทางสังคม การอพยพโยกย้าย และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ มีน้อย โดยมากมักประกอบอาชีพเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาชีพเกษตรกรรม รักถิ่นฐาน ไม่ชอบอพยพโยกย้ายไปไหนง่าย ๆ และการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Family) คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อแม่และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อแม่ ยาย ญาติและครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย

6. มีอัตราการเกิดสูง (Height birth Rates) มีเวลาอยู่ด้วยกันนานจึงทำให้เกิดลูกมาก อีกประการหนึ่งเป็นเพราะชาวชนบทมีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการคุมกำเนิด และวิธีการคุมกำเนิด ตลอดจนมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะซื้อยา หรือจ้างทำหมันผ่าตัดได้

7. มีระดับการศึกษาและอาชีพต่ำ เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดสิ่งจูงใจ ขาดรายได้ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือการศึกษา และขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวชนบทมี ชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด

8. เป็นคนหัวโบราณ (Conservative) เชื่อโชคลาง มีความคิดคับแคบ ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

9. มีความเชื่อตามประเพณี ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น เคยเชื่ออย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น

10. มีอายุเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าชาวเมือง เพราะขาดอาหารและสิ่งบำรุงร่างกายอย่างเพียงพอ ขาดแพทย์และพยาบาลที่จะให้บริการแก่ประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสะอาดและอนามัย

11. ขาดการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้ดำเนินชีวิตไปวัน ๆ อย่างตามมีตามเกิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ เป็นเรื่องของภายนอก หรือมาจากภายนอก ไม่ใช่เกิดจากความรู้ความเข้าใจของตนเอง

12. ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น ในงานแต่งงาน บวชนาค งานศพ ทำบุญ หรืองานฉลองอื่นๆ มีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก

13. ขาดสถาบันและบริการสาธารณะอื่น ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เช่น โรงเรียน พยาบาล ไฟฟ้า ประปา ถนน ตลาด เป็นต้น
14. มักจะทำงานเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ
15. มีการช่วยเหลือกันโดยไม่คิดมูลค่า หรือต้องการสิ่งตอบแทน
16. การควบคุมสังคม (Social Control) ขึ้นอยู่กับกลุ่มปฐมภูมิเป็นส่วนใหญ่

ชุมชนเมือง (Urban Community)

ชุมชนเมือง หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่างๆ และรวมทั้งความเสื่อมโทรมต่างๆ อยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น

ลักษณะของชุมชนเมืองโดยทั่วไปมีดังนี้ (นาถ พันธุมหาวิน. 2533: 19 – 23; ประดิษฐ์ มัชฌิมา. 2522: 48)

1. ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเมืองมักเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การศึกษา การคมนาคม ทำให้ประชากรมุ่งมาอาศัยอยู่ที่นี่มาก จึงทำให้เกิดภาวะการแออัดเกิดขึ้น
2. ชีวิตความเป็นอยู่ ของชุมชนมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างกันของบุคคลมักจะเป็นทางการ และมีพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้อันใกล้กันก็ไม่น่าจะคุยจู้จี้กัน การติดต่อและคบค้าสมาคมกับบุคคลทั่วไปเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary group) ขาดความใกล้ชิดและความเป็นกันเอง การพบปะติดต่อขึ้นอยู่กับผลประโยชน์มากกว่าความใกล้ชิดสนิทสนม ซึ่งส่วนมากเป็นเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน
3. ชุมชนเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุนิยม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรนขวบหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางจิตใจ
4. ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามามาก การที่สังคมเมืองไทย มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงสามารถเป็น เป็นแหล่งรับอารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศได้ง่าย โดยเฉพาะอารยธรรมตะวันตก
5. การควบคุมทางสังคมใช้รูปแบบที่เป็นทางการ คือ ใช้เจ้าหน้าที่ควบคุม และใช้กฎหมายบังคับลงโทษผู้ที่ปฏิบัติผิดต่อกฎระเบียบวินัยของสังคม
6. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน เนื่องจากที่ดินในเมืองมีราคาแพงมาก การปลูกสร้างบ้านเรือนในเขตเมืองจึงจะสร้างเป็นตึกหลายชั้นขยายในแนวดิ่ง

1. มีช่องว่างระหว่างประชากรมาก ทั้งนี้เพราะเมืองเป็นที่รวมของคนหลากหลายอาชีพ (Heterogeneous) เช่น ในกรุงเทพฯ มีคนหลายชาติ หลายภาษา หลายศาสนา ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปแล้วแต่เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา และสิ่งแวดล้อมที่คนนอกจากนั้นระดับรายได้ การศึกษา และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวเมือง ก็แตกต่างกันมากด้วย
2. การเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) เช่น การปรับอาชีพ หรือฐานะทางสังคม มีมาก
3. มีการแบ่งงานกันทำและทำงานกันตามความถนัดเฉพาะอย่าง (Specialization) เช่น กรรมกรตามโรงงาน เสมียน ข้าราชการ ช่างฝีมือ ทนายความ หมอ ครู คนต่างด้าว ต่างก็ทำงานตามความถนัดของตนเอง
4. มีสินค้า บริการ สถาบันทางสังคม และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมายหลายชนิดให้เลือก มีโรงเรียน โรงหนัง หรือ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ ห้างสรรพสินค้า โรงแรม โรงภาพยนตร์ ไฟฟ้า และน้ำประปา สำหรับบริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป
5. ขาดธรรมชาติและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ ทุกอย่างต้องสร้างขึ้นเอง ให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ เช่น สระว่ายน้ำ น้ำพุ หรือสวนสาธารณะ เป็นต้น
6. มีครอบครัวขนาดเล็ก โดยมากมีเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น
7. มีอัตราการเกิดต่ำ เพราะชาวเมืองรู้และเข้าใจถึงวิธีการคุมกำเนิด และมีโรงพยาบาลและสถานบริการในเรื่องนี้ที่เพียงพอ
8. การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกทำให้ชาวเมืองคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
9. มีการศึกษาและอาชีพสูง เพราะมีรายได้มาก มีมหาวิทยาลัยมากมาย สถาบันการศึกษา และสถาบันฝึกอาชีพมีอยู่ทั่วไป
10. มีความคิดก้าวหน้า ไม่เชื่องมง่าย เพราะได้รับการศึกษา มีเหตุผล
11. ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมมีมากและรุนแรง เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนชนบท ทำให้มีความเห็นแก่ตัว ทุกคนต้องต่อสู้เพื่อตนเองและครอบครัว การช่วยเหลือระหว่างเพื่อนบ้านมีน้อย
12. ที่อยู่อาศัยคับแคบ แออัด ขาดสถานที่เล่นและพักผ่อนสำหรับเด็ก
13. ชาวเมืองส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินและบ้านเป็นของตัวเอง
14. ชาวเมืองมีระดับรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนแตกต่างกันมาก

ความแตกต่างในสังคม

ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมภายใต้ระบบทุนนิยมโลกถือเป็นหัวใจสำคัญของโลกาวัตตวรรษ ระบบการสื่อสารช่วยส่งผ่านประสบการณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม วัฒนธรรมจากสากลมาผนวกรวมเข้ากับท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าต่างๆ ในสังคมไทย

ลักษณะของโลกาวัตตรก่อให้เกิดความฉงนงงงวยชั่วแล่น ทั้งในแง่ของรสนิยมการบริโภคและการใช้ชีวิต อีกทั้งยังทำให้บางสิ่งบางอย่างเลือนหายไปจากจิตสำนึกของบุคคล อาทิ ความรู้สึกสงบ ความต่อเนื่องมั่นคง ความผูกพันที่ลึกซึ้งกับผู้อื่น รวมถึงความผูกพันกับเวลาและสถานที่ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546) และผลของมันก็คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีคิด เปลี่ยนวิธีการมองความจริง เปลี่ยนแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล และเปลี่ยนแบบแผนประเพณีต่างๆ ที่เคยปฏิบัติ สืบทอดกันมา (พัฒนา กิติอาษา. 2546)

Max Weber นักทฤษฎีกระแสหลัก (อัมรา พงศาพิชญ์. 2549) มองว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมและการกลายเป็นสังคมใหม่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในยุโรปจากพื้นฐานความคิดเสรีนิยมที่ทุกคนเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ในด้านสังคมวัฒนธรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิรูปคริสเตียน

นอกจากนั้นการที่สังคมจะพัฒนาหรือขับเคลื่อนไปนั้นต้องอยู่บนบรรทัดฐาน ค่านิยม และวิธีการคิดที่เหมือนกัน(อัมรา พงศาพิชญ์. 2549) ในขณะที่ปัจจุบันแนวทางการมองหรือการศึกษา วัฒนธรรมในยุคที่หลังทุนนิยมหรือยุคทฤษฎีวิพากษ์ ได้มีนักวิชาการที่เชื่อว่าสังคมสมัยใหม่มีปัญหาและความไม่สมดุล ดังนั้นการมโนทัศน์ในการมองวัฒนธรรมแบบเดิมไม่สามารถที่จะอธิบายการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายในสังคมได้

นักวิชาการสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เช่น Habermas ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับโครงสร้างสังคม รวมทั้งปัจจัยภายนอก ตลอดจนรูปแบบการสื่อสาร ฯลฯ วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงจะถาวรหรือคงอยู่ตราบเท่าที่ความชอบธรรม และในสังคมสมัยใหม่ความชอบธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก และทั้ง Habermas และ Foucault เองก็ได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและความรู้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และความรู้ที่ถูกครอบงำโดยหลักการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมีพลังอำนาจมาก และวัฒนธรรมของ Habermas เองก็ไม่มีพื้นที่และเวลาเป็นตัวกำหนดความเหมือนหรือความแตกต่างกันของวัฒนธรรม

Antonio Gramsci (Theory of Ideological Hegemony), Roland Barthes (วัฒนธรรมมวลชน) Nietzsche (วัฒนธรรมมวลชน) และ Theodore Adorno (อุตสาหกรรมวัฒนธรรม) ได้เปิดมุมมองและนิยามความหมายวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปบนความหลากหลายและความเป็นหนึ่งเดียวของโลกที่ทับซ้อนกันอยู่ Antonio Gramsci มองเรื่องของอำนาจการปฏิบัติการของวัฒนธรรมที่ผ่านกลไกปฏิบัติการทางอุดมการณ์ (ideological apparatuses) ทำให้ประชาชนยอมรับเอาค่านิยม จริยธรรม อุดมการณ์ของชนชั้นผู้ปกครองราวกับว่าเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งหากจะวิเคราะห์ว่าในความหมายของ Gramsci แล้ววัฒนธรรมจะหลากหลายหรือแตกต่างหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของผู้ปกครองและการยอมรับเอาอุดมการณ์ของคนในสังคม Roland Barthes มองว่าวัฒนธรรมมวลชนนั้นอยู่บนพื้นฐานของการให้ความหมายและให้คุณค่าของสิ่งๆ หนึ่งมากกว่าความหมายและคุณค่าในตัวของมันเอง นั่นคือ การที่เรามองวัฒนธรรมหรือสิ่งของใดมีคุณค่าหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น ซึ่งในประเด็นนี้ถูกนำมาพิจารณาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแง่มุมมองของความแตกต่างและการไม่ดูถูกวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อื่นแม้ว่าวัฒนธรรมอื่นนั้นจะไม่ได้เป็นวัฒนธรรมมวลชนก็ตาม ในทำนองเดียวกัน Jean Baudrillard ได้มองวัฒนธรรมในมุมมองของการให้สัญญา ซึ่งเน้นการมองสินค้าทางวัฒนธรรม คุณค่าของสินค้าทางวัฒนธรรมจะถูกให้คุณค่าบนฐานของระบบทุนนิยมและกำไรมากกว่าคุณค่าที่แท้จริงที่ติดมากับตัวสินค้านั้นๆ ผลจากการกระตุ้นให้เกิดรูปแบบการบริโภคอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้การบริโภคสินค้าที่ค้างถึงประโยชน์ใช้สอยถูกทำให้ลดบทบาทลงสิ้นเชิง แต่กลับถูกแทนที่ด้วยบริโภคนิยม สัญญา กล่าวคือ การอธิบายในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสินค้ามีอยู่หลายระดับ ซึ่งระดับแรกเป็นความสัมพันธ์ในแง่ของการใช้ประโยชน์ (Utility) ระดับที่สองเป็นความสัมพันธ์เชิงสัญญา ซึ่งในแง่นี้ไม่ได้มองตรรกะการใช้ประโยชน์แต่มองตรรกะของความแตกต่าง กล่าวคือการใช้สินค้าเพราะทำให้มีเอกลักษณ์ต่างไปจากคนอื่น ฉะนั้นจึงเรียกว่ามนุษย์บริโภคนิยมไปพร้อมๆ กับวัตถุนิยม ขณะที่ Nietzsche มองวัฒนธรรมมวลชนว่า ที่มันไม่สูญไปและเป็นอมตะอยู่ได้ก็เพราะ มันกระทำโดยผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนและหน้าหนังสือพิมพ์ เขามองวัฒนธรรมมวลชนในฐานะที่เป็นการไปขูดเซาะทำลายศิลปะที่แท้ และสร้างวัฒนธรรมที่มีคุณภาพปานกลาง (mediocre culture) อันหนึ่งขึ้นมา ซึ่งจากการมองของ Nietzsche มองว่าวัฒนธรรมมวลชนเป็นอันตรายต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมระดับสูง Theodore Adorno มองวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมและวิธีการผลิตที่เน้นขายได้ในปริมาณมาก มนุษย์เราจะไม่รู้สึกถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่เสพอยู่และจะไม่รู้สึกสูญเสียหากว่าวัฒนธรรมนั้นได้สูญสลายไป จะเห็นว่านักทฤษฎีในเชิงวิพากษ์นั้นได้มีมุมมองของวัฒนธรรมที่ต่างกันไป ซึ่งมุมมองที่ต่างกันไปอยู่ภายใต้วัฒนธรรมที่กำลังจะเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน อันเรียกว่า วัฒนธรรมโลก (global culture) ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ที่การกระจายของสื่อ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้สัมผัสรับรู้เรื่องราวภาพและเหตุการณ์ในเวลาเดียวกันทั่วโลก ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้โลกที่หลากหลายแตกต่างกัน

กลายเป็น “หมู่บ้านโลก” ซึ่งนักวิชาการบางคนเห็นว่า โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการกลืนกลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขณะที่นักทฤษฎีวิพากษ์เองมองว่าการทำให้เป็นทั้งหมดของลัทธิบริโภคนิยมและการทำให้เป็นสินค้ามันลงรอยสอดคล้องไปกับความหลากหลายแบบหลากหลายชาติ (multinational diversification) ซึ่งได้ไปกีดร่อนความรู้เกี่ยวกับความจริงโดยสนับสนุนการเลียนแบบ และการทำสำเนาจากสำเนาอีกทีหนึ่ง (pastiche and copies of copies) ผลิต “ความสาบสูญหรือความไม่มีตัวตนของปัจเจกชนขึ้นมา” ซึ่งนั่นหมายถึง กระบวนการของ โลกาภิวัตน์ที่จะทำให้ทุกที่เป็นวัฒนธรรมโลกเป็นลัทธิบริโภคนิยมนั้นได้ก่อให้เกิดความแตกต่างบนความหลากหลาย เพราะความแตกต่างของแต่ละเชื้อชาติชาติพันธุ์ เช่น ถึงแม้วัยรุ่นไทยจะรับเอาวัฒนธรรมหรือสินค้าจากอเมริกาหรือญี่ปุ่นมาก็ยังมีกระบวนการใช้ การให้สัญญะในความหมายที่แตกต่างไปจากวัยรุ่นในเอเชียประเทศอื่นหรือชาติอื่น

ขณะที่นักทฤษฎีวิพากษ์หลายคนมองวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเป็นเรื่องของการทำลายความหลากหลาย เนื่องจากถูกกำหนดด้วยระบบกำไร ขาดทุน ของระบบตลาดทุนนิยม การผลิตและการบริโภคต้องเป็นไปตามกลไกแห่งตลาด วัฒนธรรมสมัยทุนนิยมจึงขาดลักษณะการวิพากษ์ และยอมจำนนต่อสถาบันสังคม ถูกครอบงำจากอุตสาหกรรมวัฒนธรรม นักคิดสำนักแฟรงค์เฟิร์ต อีกผู้หนึ่ง คือ ว็อลเทอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin) ในงานเขียน เรื่อง “The Work of Art in an Age of Mechanical Reproduction” ได้เสนอมุมมองในเรื่องการสร้างวัฒนธรรมในเชิงบวกที่แตกต่างไปจาก Adorno และ ฮอร์กโฮมเมอร์ โดยสิ้นเชิง เข้าเห็นว่าข้อเสนอ เรื่องการสร้างอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเป็นมุมมองของวัฒนธรรมชนชั้นที่เรียกตัวเองว่า ผู้ดี หรือ กลุ่มชนชั้นสูงที่ประสงค์จะเห็นความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของงานศิลปะที่ไม่มีการลอกเลียนแบบ เบนจามินเชื่อว่า ถ้ามองจากจุดยืนประชาธิปไตยวัฒนธรรมจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีมากที่สุดที่ศิลปะพิเศษหายากของชนชั้นสูงจะได้ถูกแพร่กระจายไปในราคาถูกทำให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเข้าถึง การผลิตซ้ำและการที่ประชาชนนำไปสู่ชีวิตประจำวันของพวกเขาจึงเป็นเรื่องดีและก่อให้เกิดการตีความหมายใหม่ๆ จากมวลชนอันหลากหลาย ไม่จำเป็นต้องผูกขาดการตีความศิลปะ โดยผู้เชี่ยวชาญศิลปะชั้นสูงอีกต่อไป เบนจามิน เห็นว่า การเสพงานศิลปะแบบอุตสาหกรรมวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องทำให้ลึกลับปัญหาทางโลกในชีวิตประจำวัน ตรงกันข้ามเนื้อหาสาระของสื่อมวลชนหลายเรื่องกลับช่วยให้ประชาชนเข้าร่วมในการปฏิบัติการทางสังคมและมีความคิดสร้างสรรค์ได้มากขึ้น เนื่องจากการผลิตซ้ำและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมไปสู่มวลชนเป็นสิ่งที่ดี เบนจามินจึงเห็นประโยชน์และสนับสนุนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการผลิตวัฒนธรรมสินค้าให้มวลชน นอกจากนั้นเขาเห็นว่า ในระบบการผลิตแบบทุนนิยม การสร้างวัฒนธรรมเป็นสินค้ามวลชนเป็นไปเพื่อรับใช้การเมือง การเมืองในที่นี้ไม่ใช่โลกอันสมบูรณ์แบบแต่เป็นการเมืองในวิถีประจำวันของประชาชนซึ่งหมายถึงศิลปวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ในการสร้างนิยามความหมายหรือการตีความหมายใหม่ๆ ของประชาชน

นั่นเอง ดังนั้นกระบวนการทัศน์ของการมองวัฒนธรรมที่หลากหลายในแนวความหมายเดิมและความหมายใหม่จึงแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของโลกและแนวคิดการตีความทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิมความเหมือน บนความแตกต่าง – แนวคิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม แนวความคิดในเรื่องพหุนิยม (Pluralism) ปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดในสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ซึ่งมีความตระหนักถึงสภาพของความหลากหลายนั้นและพยายามที่จะทำให้ความหลากหลายนั้นดำรงอยู่ได้ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติ ก่อนที่จะมีมนุษย์เกิดขึ้นก็มีความหลากหลายในธรรมชาติเป็นพื้นฐานมาก่อน มนุษย์ก็เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ในที่แต่ละแห่งมนุษย์ก็ย่อมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และอยู่ร่วมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ จึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เรียกว่าเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกัน พัฒนาการและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้ตั้งอยู่บนฐานความคิดของนักโบราณคดี เช่น กอร์ดอน ไชลด์ และเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสำนักโคลัมเบียสมัยคริสต์ทศวรรษที่ 1920 นำโดยฟรานซ์ โบแอส ซึ่งเชื่อว่าวัฒนธรรมมีศูนย์กลางและแพร่กระจายสู่ชายขอบและสังคมอื่น การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการยอมรับวัฒนธรรมของกันและกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมพัฒนาการที่แตกต่างกัน และมีการผสมผสานเอาบางส่วน of วัฒนธรรมอื่นมาด้วยการปรับรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันที่มีรูปแบบต่างๆ ขึ้นอยู่กับกระบวนการปรับตัวในอดีต ในประเด็นของการศึกษาวัฒนธรรมในสังคมทุนนิยมนั้น อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมในระบบโลกาภิวัตน์ก็คือ จะต้องไม่มองระบบโลกาภิวัตน์ในแง่ของการแยกเป็นขั้วตรงข้ามหรือ หรือการต่อสู้กับโลกาภิวัตน์จะต้องปฏิเสธโลกาภิวัตน์เสมอไป หากแต่เราต้องมองให้เห็นด้วยว่า พลวัตของระบบโลกาภิวัตน์นั้นสามารถผลิตพลังด้านตรงข้ามตัวมันออกมาด้วย ซึ่งนั่นก็คือการศึกษาวัฒนธรรมในแง่ของความหลากหลาย สุริยา สมุทรคุปต์ และพัฒนาการศึกษา (2542) เสนอแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยการกล่าวถึงวัฒนธรรมมวลชนโลก ที่ถูกนำเสนอโดยนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ คือ ฮอลล์ (Hall) นำเสนอว่าวัฒนธรรมในโลกยุคโลกาภิวัตน์จะถูกควบคุมโดยเครื่องมือสมัยใหม่ที่ทำหน้าที่ในการผลิต “วัฒนธรรม” ถูกกำหนดโดยภาพลักษณ์ที่ส่งผ่านข้ามพรมแดนภาษาได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ตัวอย่างเช่น ศิลปะ บันเทิง กีฬา เครือข่ายโทรทัศน์ ภาพยนตร์ การโฆษณาที่มุ่งตลาดในวงกว้าง สื่อสารมวลชน ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของเครือข่ายโทรทัศน์ที่รับส่งด้วยสัญญาณดาวเทียม ที่มีเครือข่ายทั่วโลกวัฒนธรรมมวลชนโลกมีลักษณะ 2 ประการ คือ ประการแรกทุกอย่างยังคงมีศูนย์กลางที่ประเทศตะวันตกเหมือนกับโลกยุคที่ผ่านมา และทุกอย่างจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลในการสื่อสาร จะแตกต่างกับทศวรรษก่อนๆ ในแง่ที่ว่าสหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศศูนย์กลางของโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว ประการที่สอง วัฒนธรรมมวลชนโลกจะมีลักษณะ

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่สร้างขึ้นมาจากตัวแชนวัฒนธรรมอันหลากหลาย เป็นวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยการปรับเปลี่ยน ผสมผสาน คัดเลือกต่อรอง และซึมซับระหว่างใหม่เก่า ระหว่างท้องถิ่นกับสากล แต่ทั้งหมดนี้จะเป็นกระบวนการที่ไม่มีจุดจบ ทุกอย่างจะดำเนินต่อไป และสำคัญไม่ใช่เป็นกระบวนการรีดถอน หรือทำลายล้างแบบเบ็ดเสร็จการไหลเวียนของวัฒนธรรมที่หลากหลายในยุคโลกาภิวัตน์ ถูกนำเสนอโดยนักมานุษยวิทยา อับาดูราย (Appadurai) ซึ่งเสนอว่าโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการไหลเวียนหรือการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรม 5 มิติ ดังนี้ หนึ่ง มิติทางชาติพันธุ์ (ethnoscapes) โลกาภิวัตน์ได้สร้างกระแสการไหลเวียนและเคลื่อนย้ายของผู้คนไปทั่วโลก เช่น นักท่องเที่ยว ผู้อพยพข้ามถิ่น ผู้ลี้ภัยแรงงาน ฯลฯ สองมิติทางเทคโนโลยี (technoscapes) โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายเครื่องจักร โรงงานสินค้า และบริการต่างๆทั้งที่เป็นของบริษัทข้ามชาติ บริษัทแห่งชาติและหน่วยงานของรัฐบาล สามมิติทางการเงิน (finanscapes) โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการไหลเวียนอย่างรวดเร็วของเงินตราในตลาดการเงินตลาดหุ้น และการลงทุนข้ามชาติ สี่มิติทางสื่อมวลชนและข่าวสารข้อมูล (mediascapes) โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเดินทางของข้อมูล ข่าวสาร และภาพลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนชนิดต่างๆ เช่น เครือข่ายโทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ เครือข่ายคอมพิวเตอร์ หนังสือพิมพ์ วารสาร ฯลฯ ห้า มิติทางอุดมการณ์ (ideoscapes) โลกาภิวัตน์สร้างกระแสความนิยมอย่างแพร่หลายของแนวคิดและอุดมการณ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ โดยเฉพาะแนวคิดและอุดมการณ์อันเป็นผลผลิตของการปฏิวัติภูมิปัญญาของตะวันตก เช่น ประชาธิปไตย เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม สวัสดิการสังคม สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม เป็นต้น

แนวคิด ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องและทับซ้อนกับแนวคิด อัตลักษณ์ (Identity) นั่นคือ เมื่อเกิดกระแสโลกาภิวัตน์นั้นได้เกิดแนวคิดหรือกระแสที่จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงและการรักษาความหลากหลายวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยการเกิดคู่ตรงข้ามของโลกาภิวัตน์คือ ท้องถิ่นนิยม (Localism) และแนวคิดของอัตลักษณ์ (สำนักแห่งความเป็นตัวตน) ดังนั้นศึกษาวัฒนธรรมจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรมภายใต้กรอบของการเปลี่ยนแปลงและการก้าวพ้นออกจากพื้นที่และเวลา เชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและพรมแดนรัฐชาติในอดีตปรับเข้าสู่วัฒนธรรมโลก-รับมือกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่หมายถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสากลโลกนั้น ไม่ได้หมายความว่าคนทั้งโลกจะมีวัฒนธรรมเพียงชุดเดียว มนุษย์เราต้องการเอกลักษณ์และความเฉพาะตัว มีรากเหง้า ซึ่ง Kooinan (อัมรา พงศาพิชญ์. 2549; อ้างอิงจาก Kooinan. 1993) เชื่อว่าการบริหารจัดการสังคมสมัยที่ซับซ้อนหลากหลายและมีพลวัตคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสังคมวัฒนธรรม ในการตอบสนองต่อสังคม รัฐต้องสามารถแทรกแซงและจัดการความขัดแย้งทางสังคมการเมืองได้ วิธีการจัดการนี้เรียกว่า governance ซึ่งแตกต่างจาก governing ตามที่เข้าใจกันว่าเป็นการจัดการโดยคณะบุคคลแยกต่างหากจากสังคมโดยรวม ดังนั้นในกระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ความต้องการในสังคมมีอย่างน้อย 2 ระดับ ในระดับสังคมมีความจำเป็น

ที่จะต้องวางแผนและกำกับทิศทาง ในระดับปัจเจก คือ ความจำเป็นที่จะต้องมีเสรีภาพ อิสระ และการมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว องค์ประกอบของการบริหารจัดการที่ดีใน 2 ระดับนี้คือความสมดุลระหว่าง องค์ประกอบส่วนสาธารณะและส่วนปัจเจกบุคคล

ปัจเจกบุคคลควรเข้าใจความเป็นไปของความหลากหลายและรู้เท่าทันปฏิบัติการของ วัฒนธรรมสมัยนิยม หรือวัฒนธรรมโลกที่จะเข้าครอบงำความเป็นตัวตนและกลืนกลายความหลากหลาย ซึ่งวุฒิชัย กฤษณะประกรกิจ และคนอื่นๆ (พัฒนา กิตติอาสา. 2546: 49; อ้างอิงจาก กฤษณะประกรกิจ; และคนอื่นๆ. ม.ป.ป.) ได้นำเสนอว่า เครื่องมือที่สำคัญที่สุดของการสร้างตัวตนของคนและสินค้าใน กระแสวัฒนธรรมสมัยนิยม ประกอบด้วยกลวิธี 7 อย่าง ได้แก่ 1. การใช้คำขวัญ หรือคำสั้น ๆ ที่จำง่าย ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนสนใจ 2. การตราหน้า การทำให้คนตัดสินใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ใช้เหตุผล ประกอบ 3. การเหมารวม การทำให้คนเกิดความรู้สึกดีหรือประทับใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยปราศจาก การวิเคราะห์ ตรวจสอบ 4. การถ่ายโอนสัญลักษณ์ เป็นการนำสัญลักษณ์ของสิ่งที่น่าเชื่อถือ เป็นที่ เคารพมาเพื่อถ่ายโอนลงสู่อีกสิ่งหนึ่ง 5. การแห่ตาม การกระตุ้นความรู้สึกอยากมีพวกพ้อง ความเห็นด้วย 6. ความดึงดูดทางเพศ (sex appeal) การกระตุ้นความรู้สึกทางเพศให้คนหันมาสนใจ 7. เสียงดนตรี การนำเพลงประกอบ ทำให้รู้สึกคล้อยตาม และจดจำได้ง่าย ดังนั้นปัจเจกบุคคลจึงควรรู้เท่าทัน ปฏิบัติการของสินค้าและวัฒนธรรมสมัยนิยมต่างๆ ที่จะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย อยู่เดิมให้กลายเป็นเพียงอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

วัฒนธรรมในปัจจุบันไม่ได้อยู่ในรูปของพฤติกรรม ศิลปะ ขนบธรรมเนียม หรือความเชื่อ เท่านั้น แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสามารถกระทำสร้างอำนาจหรือความชอบธรรมได้ด้วย ในช่วงสมัยที่มารช่วงชิงอำนาจเพื่อครอบงำระชากรโลก วัฒนธรรมคือกลไกในการเผยแพร่อุดมการณ์ ได้เป็นอย่างดี แต่ในสมัยที่ความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจลดความสำคัญลง สิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ การลดความสำคัญของวัฒนธรรมรัฐชาติ วัฒนธรรมกลุ่มย่อยต่างๆ ปรากฏรูปแบบชัดเจนมากขึ้น จนเกิดการยอมรับความคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจการตลาด การขยายตัวของวิธีการสื่อสารและแลกเปลี่ยน ข้อมูลรูปแบบต่างๆ ทำให้รัฐชาติถูกลดอำนาจทางเศรษฐกิจลงเกือบสิ้นเชิง อำนาจทางการเมืองก็ ลดลงโดยปริยาย เมื่อการขยายตัวของวัฒนธรรมที่หลากหลายประสานกับการขยายตัวของเศรษฐกิจ การตลาดข้ามชาติ มีผลในการลดบทบาทของรัฐชาติในการปกครอง รูปแบบการบริหารปกครองจึง ต้องปรับเปลี่ยนจากการปกครองในระบบ “ผู้ปกครองผู้ใต้ปกครอง” มาเป็นระบบการบริหารจัดการ โดยประชาชน บนพื้นฐานความแตกต่างของกลุ่มชนเนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ เมื่อสังคมสมัยใหม่ที่เป็นสังคมที่หลากหลาย ซับซ้อน และมีพลังพลวัต วิธีการบริหารจัดการก็จำเป็นต้อง หลากหลาย ซับซ้อนในรูปแบบเครือข่ายและเชื่อมโยงหลายทิศทาง องค์การสังคมที่เกิดขึ้นจาก หลายรูปแบบน่าจะเป็นกลุ่มองค์กรที่มีพลังเข้ามาทำหน้าที่แทนองค์กรรัฐชาติได้อย่างดี

อย่างไรก็ตามกระแสโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรมที่ได้พัดผ่านเลยคนยากจนส่วนใหญ่ซึ่งมีปริมาณมากกว่าหนึ่งพันล้านคน แม้ว่าเป้าหมายของการพัฒนาทั้งปวงจะมุ่งการกระตุ้นที่ให้ประชากรสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มขีดความสามารถ ทว่าบ่อยครั้งเหลือเกินที่คนยากจนกลับกลายเป็นคนที่ต้องแบกรับภาระหนักของกระบวนการพัฒนาและกระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลกระทบของวัฒนธรรมตะวันตก การสื่อสารของมหาชน การเพิ่มปริมาณประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของชุมชนเมืองและการล่มสลายของวิถีชีวิตในลักษณะชุมชนเล็กๆ และครอบครัวขยาย ส่งผลให้วัฒนธรรมตามชนบทประเพณีซึ่งมักถ่ายทอดทางปาฐะเสื่อมถอยตามไปด้วย วัฒนธรรมทั้งหมดมิได้มีคุณลักษณะในเชิงผูกขาด แต่วัฒนธรรมของกลุ่มชนชั้นนำในสังคมซึ่งมักจะคล้ายกับวัฒนธรรมโลก มีแนวโน้มที่จะแบ่งแยกกีดกันคนยากจนและคนไร้สิทธิไร้เสียงไร้อำนาจ ให้อยู่ภายนอกขอบเขตของสังคม ดังนั้นการที่จะอยู่ในสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งไม่ส่งผลต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับความหลากหลายและความใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่แตกต่างกันของคนในแต่ละสังคมมากกว่าการพยายามสร้างความเป็นเอกภาพจอมปลอม

วัฒนธรรมอาจจะมีความแตกต่างกันได้ทั้งในระดับแนวนอนและแนวตั้ง โดยสาระแล้วความแตกต่างที่แท้จริงก็คือ ระหว่าง สิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมที่เป็นไปตามแนวนอนและแนวตั้ง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าถึงความเท่าเทียมกันทางวัฒนธรรม (ความเสมอภาค เสมอไหล่ทางวัฒนธรรม) กับวัฒนธรรมที่มีสูงกว่ากับวัฒนธรรมที่ต่ำกว่าแต่อย่างใด แต่ในความหมายของวัฒนธรรมที่รู้หรือยอมรับกันในระดับหนึ่ง กับวัฒนธรรมที่มีอยู่หลาย ๆ ระดับและหลากหลายสัมพันธ์ภาพ ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความหมายถึงการใช้ทรัพยากรที่ต่างกัน มนุษย์จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง แลกเปลี่ยน และมีทางเลือกตลอดเวลา เพราะคำตอบเก่าไม่สามารถใช้ได้ชั่วกาลปาวสาน ต้องปรับคำตอบใหม่สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ฉะนั้น สังคมใดที่ขาดความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจจะไม่สามารถที่จะเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้ แล้วจะต้องล่มสลายไปในที่สุด หรือไม่ก็ต้องไปเลือก ซึ่งไม่เหมาะกับสังคมตนเองมาใช้ แต่อย่างไรก็ตามความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงการมีเสรีภาพเต็มที่ที่จะประพฤติปฏิบัติตามใจตนเอง จนส่งผลให้เกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างขาดความสมดุล แต่หมายถึงการยอมรับและอยู่ร่วมกันบนพื้นที่แห่งความหลากหลายทางความคิดและการดำรงชีวิต (livelihood) ซึ่งก็ไม่ได้หมายถึงการทำให้ “อนุวัฒนธรรม” เป็นเพียงตัวประกอบในวัฒนธรรมกระแสหลักเท่านั้น ดังนั้นการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมเป็นการสร้างฐานรากที่สำคัญของมิตรภาพและความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างชาติ ในโลกที่มีการติดต่อสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว จะต้องเสริมความเข้าใจระหว่างกันด้านความคิด วิถีชีวิต จากรักและค่านิยมที่ยังหลากหลายมากในโลกปัจจุบัน

เมื่อสิ่งที่มีรัฐสมัยใหม่ทำอันแตกต่างจากรัฐในยุคก่อนสมัยใหม่ทำ คือการควบคุมชาวบ้าน โดยการทำสิ่งต่างๆให้ง่ายเข้าไว้ ตามแนวคิด Legibility ทำให้เกิดการนับได้ อ่านได้ ด้วยวิธีการสร้าง หน่วยในการ “ชั่ง ตวง วัด” เช่น การจัดระบบประชาชนโดยการใช้นามสกุล บัตรประชาชน สำมะโน ประชากร แม้กระทั่งเรื่องของการวางผังเมือง ทั้งหมดนั้นเป็นความพยายามของรัฐในการเข้ามา ควบคุมดูแลประชาชน สิ่งเหล่านี้เป็นแค่ความผิวเผินในการที่รัฐเข้ามาสัมผัสกับประชาชน โดยการ อ้างถึงความไร้ระเบียบและสร้างความเป็นระเบียบ ทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง

เรื่องราวของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองได้สะท้อนถึงอำนาจและความต้องการของรัฐ ต่อสังคมรัฐสามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ประชาชนอยู่มา ออกแบบปรับสร้างสังคม สร้างเมือง ตามที่รัฐต้องการให้มันเป็นชีวิตของผู้คนในเมืองท่ามกลางการครอบงำตามระบบทุนนิยมนั้น อยู่คู่ กับความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของความเป็นสมัยใหม่ เราสามารถมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ผ่านวัตถุ สถาปัตยกรรมเองก็สามารถสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเรียกว่า ความก้าวหน้า

สิ่งที่เรียกว่า “ใหม่” หรือความเป็นสมัยใหม่ของเมืองนั้น เราสามารถพิจารณาผ่านสรรพสิ่ง รอบตัวได้ ซึ่งความ “ใหม่” เหล่านั้นมันอยู่คู่กับความ “เก่า” โดยจะปรากฏให้เห็นเมื่อวันเวลาผ่านไป

โรงฉายภาพยนตร์ที่ได้ชื่อว่าเป็นของใหม่ในรุ่นพ่อแม่อย่าง “เฉลิมกรุง” ได้กลายเป็น สถานที่ล้าหลังในความคิดของช่วงเวลาปัจจุบัน และยังสถานที่ต่างๆ ที่ตั้งอยู่รอบมหานครกรุงเทพ อีกมากมายที่เคยถูกเรียกว่าทันสมัย ก็ได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นความเก่าหรือเชยเมื่อกาลเวลานำพามา อย่างไรก็ตามสถานที่บางแห่งแม้จะถูกเรียกว่า “เก่า” แต่ความเก่าเหล่านั้นก็ได้สร้างความหมายให้ สรรพสิ่งนั้นขึ้นมาใหม่ ความเก่าได้สร้างความรู้สึกรักค่าแก่การอนุรักษ์ ครอบครองรักษา และ ครอบครองชื่นชม ถึงกระนั้นความเก่าของสถานที่บางแห่งกลับถูกตีค่าในทางตรงกันข้าม ดังเช่น “ชุมชนสามย่าน” ความเก่าของบริเวณดังกล่าวกลับครอบครองการทอดทิ้งและทุบทิ้ง เพื่อสร้างสิ่งที่จะ เรียกว่า “ใหม่” มาแทนที่

สิ่งที่เรียกว่า “ใหม่” หรือ “เก่า” นั้นจึงเป็นเพียงมายาคติตามความคิดของ Walter Benjamin เพราะมันมีการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนตัวตลอดเวลา ด้วยการ “พัฒนา” ตามระบบทุนนิยม และหากมอง ตามแนวคิดรัฐวิสัยของ James C. Scott แล้ว ความใหม่-เก่านั้นก็สามารถถูกควบคุมโดยรัฐ รัฐเข้า มาจัดระบบระเบียบสิ่งเหล่านั้นได้ ดังเช่นการอนุรักษ์ของเก่าอย่างสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างในเขต พระนคร รัฐได้ให้คุณค่ากับความเก่าดังกล่าวให้คงอยู่ต่อไปท่ามกลางความทันสมัยใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เรื่อยๆ และเป็นเรื่องที่เราพบเห็นได้ทั่วไปของการกลับมาใหม่ ของสิ่งที่ถูกเรียกว่าเก่าไปแล้ว ว่าเป็น สิ่ง การผลิต “ความเก่า” และ “ความใหม่” จึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยอำนาจของทุนนิยม ของรัฐ และของใครก็ไม่รู้

ทั้งนี้มิได้ปฏิเสธว่าอิทธิพลตะวันตกเป็นแรงผลักดันสำคัญต่อพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของไทย แต่การเปลี่ยนแปลงใดๆ ทางสังคม ซึ่งหมายรวมไปถึงสถาปัตยกรรมด้วยนั้นคงมิได้เกิดขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยเพียงแต่ “มีคนชาวหิวยี่นวัฒนธรรมตะวันตกให้ และกลุ่มผู้นำไทยเป็นตุ๊กตาที่รับวัฒนธรรมอย่างอัตโนมัติเท่านั้น” เพราะสังคมไทยได้ผ่านประวัติศาสตร์มาแบบหนึ่ง อยู่ในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์การเมืองและสังคมแบบหนึ่งอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมจะมีความแตกต่างกันไม่มากก็น้อย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ “ชุมชนแออัด”

ชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมเมือง ชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนปลูกอยู่อย่างแออัดยัดเยียด สภาพบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรมมุงฝุง ไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีประชากรอาศัยอยู่แออัด เครื่องสาธารณูปการและสาธารณูปโภคขาดแคลน สถานที่อยู่คับแคบ สกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ชุมชนแออัดมักพบเห็นได้โดยทั่วไปตามเมืองใหญ่ที่มีประชากรอพยพจากชนบทเข้ามาประกอบอาชีพ ผู้อพยพจะอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ประกอบอาชีพ บริเวณดังกล่าวจึงแออัดยัดเยียดมากขึ้น และขยายอาณาเขตออกไปกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้ในเวลาอันรวดเร็ว บริเวณที่เป็นชุมชนแออัด จะสังเกตได้จากลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีบ้านเรือนปลูกหนาแน่น
2. มีประชากรอาศัยอยู่อย่างแออัดยัดเยียด
3. บริเวณที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ
4. อาคารบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรม
5. ผู้อยู่อาศัยมีอาชีพมากมายหลายประการ ส่วนใหญ่เป็นอาชีพชั่วคราวมีรายได้ไม่

ประจำและไม่แน่นอน

สาเหตุที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด มีดังนี้

1. การอพยพโยกย้ายเข้าสู่ตัวเมือง เนื่องมาจากการที่ชาวชนบทอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหาอาชีพซึ่งมีรายได้ดีกว่าในชนบท เมื่อเข้ามาในตัวเมืองจะประสบกับปัญหาที่อยู่อาศัยขึ้น จึงจำเป็นต้องไปอาศัยกับเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่อยู่พหุเข้ามาก่อน ทำให้เกิดชุมชนแออัดขึ้น
2. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยราคาถูก เนื่องจากผู้มีรายได้น้อยไม่อาจจัดหาที่อยู่อาศัยที่มีราคาถูกได้ จึงต้องอาศัยอยู่ตามชุมชนแออัดต่างๆ เรื่อยไป

ปัญหาในชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหาต่างๆ มากมาย ปัญหาที่พบได้ในสังคมปัจจุบัน ได้แก่

1. **ปัญหาสุขภาพอนามัย** โดยเหตุที่ชุมชนแออัดไม่ถูกสุขลักษณะ จึงเป็นแหล่งที่เพาะเชื้อโรคต่างๆ และกระจายเชื้อโรคได้ง่าย
2. **ปัญหาความไม่ปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย** เนื่องจากสภาพความชำรุดทรุดโทรมของบ้านเรือนเป็นสาเหตุให้เกิดการหักพังและเกิดอัคคีภัย อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัยได้ง่าย
3. **ปัญหาอาชญากรรม** ดังได้กล่าวแล้วว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเป็นผู้ที่อพยพโยกย้ายมาจากแหล่งต่างๆ เพื่อการประกอบอาชีพและมีอาชีพไม่แน่นอน เมื่อเกิดความจำเป็นขาดอาชีพและมีภาระทางครอบครัวต้องเลี้ยงดู ทำให้อาจประกอบอาชีพในทางผิดกฎหมายได้
4. **ปัญหาด้านศีลธรรม** เนื่องจากสภาพบ้านเรือนในชุมชนแออัดคับแคบมีเนื้อที่จำกัด ทำให้ไม่อาจแบ่งแยกการอยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวออกจากกันได้ ดังนั้นลักษณะบ้านในชุมชนแออัดซึ่งส่วนใหญ่จะมีเพียงห้องเดียว จะมีลักษณะเป็นห้องอเนกประสงค์ กล่าวคือใช้ประโยชน์ในการเป็นที่รับแขก รับประทานอาหาร ทำงาน หลับนอน และอื่นๆ ไปพร้อมกัน ความสัมพันธ์และการกระทำที่สมาชิกซึ่งเป็นผู้ใหญ่ เช่น บิดามารดา แสดงต่อกันจึงกลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาของสมาชิกผู้เยาว์ในครอบครัว จนกระทั่งถือเป็นสิ่งธรรมดาที่ตนก็อาจปฏิบัติได้ อันจะเป็นทางนำไปสู่ปัญหาทางด้านศีลธรรมและความประพฤติผิดได้ต่อไป

เอกสารเกี่ยวกับปัญหาหลักของปัญหาชุมชนแออัด

ปัญหาที่อยู่อาศัยคนจน หรือผู้มีรายได้น้อยในเมืองใหญ่ ปรากฏชัดเจนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากมีผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่เป็นจำนวนมาก โดยเช่าที่ดินของเอกชนก่อสร้างบ้านกันเอง แต่ขาดสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทำให้ชุมชนมาสภาพเสื่อมโทรม และกลายเป็นชุมชนแออัดในเวลาต่อมา

เมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้พัฒนาประเทศ ทำให้เศรษฐกิจของเมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานในการผลิต โดยมีความต้องการแรงงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสูงขึ้นมากแต่ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรมกลับลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นตัวดึงดูดให้แรงงานในชนบทให้เข้ามาสู่ในเมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ในช่วง 20 ปีแรกกรุงเทพ ฯ มีการเติบโตอย่างรวดเร็วโดยมีขนาดใหญ่มากกว่าจังหวัดเชียงใหม่ถึง 50 เท่า และช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน 5 หลังจากนั้น จึงมีความพยายามที่จะกระจายความเจริญสู่ปริมณฑล และในหัวเมืองใหญ่ต่าง ๆ ในภูมิภาค หลังจากนั้นทำให้หัวเมืองใหญ่กลายเป็นแหล่งรับผู้ย้ายถิ่นจากภาคชนบททั่วประเทศ เกิดปัญหาชุมชนแออัด และแหล่งเสื่อมโทรมเช่นเดียวกับกรุงเทพ ฯ

ปัจจุบันมีชุมชนแออัดทั่วประเทศประมาณ 5,500 ชุมชน 1.5 ล้านครัวเรือน ประชากรประมาณ 6.75 ล้านคน ขณะที่ในกรุงเทพฯ มีสลัมประมาณ 1,000 แห่ง และในต่างจังหวัด เช่น จังหวัดนครสวรรค์มีชุมชนกว่า 50 แห่ง, อยุธยาประมาณ 50 – 60 แห่ง และเมืองใหญ่ทั้งเชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา ก็มีชุมชนแออัด และสลัมมากมายหลายแห่ง ซึ่งในแต่ละเมืองก็จะมีที่ว่างเปล่า แต่ไม่ได้จัดให้คนจนอยู่ เพราะนั่นคนจนก็เลยจัดหาที่กันเอง ซึ่งเรียกว่า “ชุมชนบุกรุก” หรือ ชุมชนบุกเบิก” ซึ่งอยู่เป็นจำนวนมาก

นอกจากที่มีแรงงานจากชนบทย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองใหญ่ อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีชุมชนแออัด และสลัมก็คือ ปัญหารายได้ เพราะคนที่อยู่ในชุมชนแออัด เป็นคนจน รายได้น้อย อาจเกิดมาจากลัทธิทุนนิยม มีการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม คนรวยก็รวยมาก คนจนก็จนมาก และเนื่องจากการทำงานในเมืองใหญ่มีรายได้ที่สูงกว่าในชนบท ทำให้มีคนย้ายเข้ามาทำงานในเมือง

ในกรุงเทพฯ มีคนจน ผู้มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 9,000 บาทอยู่ร้อยละ 30 และในภูมิภาคอีกร้อยละ 44 คนจนกลุ่มนี้มีความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยประมาณเดือนละ 800 – 1,000 บาท สำหรับชุมชนแออัด พบว่า ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 มีประมาณร้อยละ 56 และในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจร้อยละ 62 แต่ในคนจนบางรายก็ไม่ได้จ่ายค่าที่อยู่อาศัย เพราะเข้าไปสร้างบ้านในที่ดินของผู้อื่น ซึ่งผิดกฎหมาย

ปัญหาชุมชนแออัดนั้นเป็นบ่อเกิดของปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความสกปรกตามทางเท้า หรือบริเวณบ้านในชุมชน มีทัศนวิสัยที่ไม่สวยงาม มลภาวะเป็นพิษจากยานพาหนะต่าง ๆ ทำให้อากาศเสีย มีฝุ่นละอองมาก ไม่มีบำบัดน้ำเสียที่ดี ทำให้น้ำในลำคลองเน่าเสีย บวกกับทิ้งขยะในแม่น้ำในแต่ละบ้านเรือน เนื่องจากไม่มีการกำจัดขยะที่ดี ส่งผลให้ขยะล้นเมือง ไม่มีที่กำจัดขยะที่เพียงพอ

แนวทางในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงปลายทศวรรษ 2510 เมื่อประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชก็มีแนวทางแก้ปัญหา โดยมีรัฐเป็นหน่วยงานหลัก บวกกับความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาของประเทศสิงคโปร์ด้วยการสร้างแฟลต ทำให้เกิดการก่อตั้งการเคหะแห่งชาติขึ้นในหลายประเทศ ได้มีกฎหมายควบคุมการเช่าที่ดิน และรัฐได้มีบทบาทในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้ประชาชน แต่ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และระบบการจัดการที่ดิน ทำให้การแก้ปัญหาในทางนี้ทำได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

ในช่วงปี 2520 – 2530 องค์การสหประชาชาติ ได้ผลักดันแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยแทนการสร้างแฟลต ด้วยวิธีปรับปรุงชุมชนในที่เดิม (Slum Upgrading) และการก่อสร้างบางส่วน (Sile & Service) ด้วยการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคบนที่ดินแปลงว่าง หรือสร้างโครงสร้างบางส่วนให้ เช่น หลังคา ห้องน้ำ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อม และสาธารณูปโภคพื้นฐานได้อย่างกว้างขวาง และในช่วงนี้เอง มีการเจริญเติบโตด้านอสังหาริมทรัพย์

อย่างรวดเร็วในเอเชีย ระบบการเงินในตลาดมีความคล่องตัวในการจัดหาที่ดิน และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เพื่อหวังผลการขยายตัวทางเศรษฐกิจและในช่วงปี 2530 จนถึงปัจจุบัน มีการเปิดกว้างในเรื่องระบบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการรวมตัวกันของชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา และจัดการที่อยู่อาศัย โดยมีชุมชนเป็นแกนหลักในการกำหนดความต้องการ รูปแบบที่อยู่อาศัย ผังชุมชนให้สอดคล้องกับความสามารถทางการเงินของคนในชุมชน และสภาพความเป็นอยู่ โดยรัฐจะสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคที่จำเป็น เป็นผลนำไปสู่การเกิดสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง หรือ พชม.จนกระทั่งได้รวมกับกองทุนพัฒนาชนบท และจัดตั้งเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. ซึ่งดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

ในหลายปีที่ผ่านมาประเทศไทยให้บริการด้านที่อยู่อาศัย และให้ชุมชนดำเนินการเอง เพื่อแก้ปัญหาคนจนไม่มีที่อยู่อาศัย และปัญหาชุมชนแออัด โดยรูปแบบในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ได้แก่ การก่อสร้างแฟลต เช่น แฟลตคลองเตย แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคนจนได้ รวมทั้งยังเป็นโครงการที่มีราคาสูง และเป็นการเพิ่มความหนาแน่นให้เกิดขึ้น ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนจนที่ต้องมีเครื่องมือทำมาหากิน เช่น รถเข็น หาบเร่ การปรับปรุงสาธารณูปโภคในที่ดินเดิม (Slum Upgrading) เป็นการปรับปรุงชุมชนเดิมให้มีสภาพที่ดีขึ้น โดยปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคทางเดินเท้า และสภาพแวดล้อมในชุมชน สร้างคุณภาพชีวิตชาวชุมชนให้ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการปรับปรุงชุมชนก็ยังคงขาดความมั่นคงในที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในระยะยาว การปรับผังที่ดิน (Reblocking) เป็นการปรับปรุงรูปแบบชุมชนเดิมให้มีผัง และโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น โดยอาจจะมีการปรับหรือรื้อย้ายบ้านบางส่วน และพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น แต่ต้องเสียค่าที่ดินในกรณีเช่าที่ระยะยาว หรือซื้อที่สลิ้มเดิม แต่ชุมชนได้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย และสามารถพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีโครงการที่ดำเนินการทั้งสิ้น 8 – 10 ชุมชน การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน / การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) โดยให้เจ้าของที่ให้เช่า หรือขายที่บางส่วนในชุมชนในราคาถูกลง แลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ มีประมาณ 10 – 12 โครงการ ได้แก่ ชุมชนแข่งกี ชุมชนบ้านมิ่งคศิลา ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงระยะยาว หรือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การรื้อย้าย และสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่บริเวณเดิม เช่น คลองเตย 70 ไร่ เป็นการรื้อย้ายภายในบริเวณเดิมขยายจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง แล้วให้สัญญาเช่า 20 ปี เป็นการให้ความมั่นคงกับชาวบ้าน ทำให้สภาพชุมชนไม่เหมือนสลัม การรื้อย้าย และการสร้างชุมชนในที่ดินใหม่ มีข้อดีที่ชุมชนได้ความมั่นคง แต่ทำให้ชุมชนต้องอยู่ไกลจากชุมชนเดิม ไกลแหล่งทำงาน เกิดภาระค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการซื้อที่ดิน และก่อสร้างบ้าน ซึ่งรัฐสนับสนุนสาธารณูปโภคประมาณ 102,000 บาท / หน่วย

ในปี 2535 รัฐบาลนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน ได้อนุมัติกองทุน 1,250 ล้านบาท ในการดำเนินโครงการพัฒนาคนจนในเมือง พร้อมทั้งตั้งสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง หรือ พชม. ภายใต้การเคหะแห่งชาติ มีบทบาทช่วยแก้ปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนของคนจน และสร้างแนวทางใหม่ที่ใช้ระบบเงินแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยคนจน โดยสัมพันธ์กับการพัฒนาอื่น ๆ ของชุมชนโดยชุมชน ได้ให้การสนับสนุนสินเชื่อที่อยู่อาศัยแก่องค์กรชุมชนในหลายโครงการ ได้แก่ การปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม การซื้อที่ดินเดิมแล้วก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในปี 2545 ได้ให้สินเชื่อที่อยู่อาศัยแก่องค์กรชุมชนแล้ว 47 โครงการ ใน 11 จังหวัด โดยมีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี โดยองค์กรบวกลส่วนต่าง ร้อยละ 3 – 5 และคิดดอกเบี้ยจากร้อยละ 6 – 8

ในปี 2546 รัฐบาลได้ทำโครงการบ้านเอื้ออาทร เป็นโครงการบ้านคนจน เพื่อแก้ไขปัญหาการเกิดสลัม ชุมชนแออัดให้หมดภายใน 5 ปี ภายใต้การควบคุมของกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ โดยเสนอโครงการเมื่อปลายปี 2545 และประชุมคณะรัฐมนตรีนัดแรกต้นปี 2546 ก็ยอมรับหลักการ

โครงการบ้านเอื้ออาทร ให้ผู้มีรายได้น้อยไม่เกิน 10,000 บาทและไม่มีบ้าน คือ เมื่อซื้อแล้วภายในเวลา 5 ปี ห้ามขายบ้าน หลังจาก 5 ปีสามารถขายบ้านได้ แต่การเคหะแห่งชาติต้องรับรู้ด้วย โดยมีพื้นที่นำร่อง คือ หัวหมาก ประชาธิเวศน์ บางโฉบ จังหวัดสมุทรปราการ คลอง 3 อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดเชียงใหม่ ในเบื้องต้นเปิดจอง 11,727 หน่วย ให้สินเชื่อไม่เกินรายละ 300,000 / คราวเรือน ดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ โดยที่ประชาชนจ่ายร้อยละ 1 รัฐจ่ายร้อยละ 3 ใช้งบประมาณทั้งหมด 4,600 ล้านบาท และรัฐตั้งเป้า 1 – 1.5 ล้านหน่วย ให้เงินอุดหนุน 5 ปี งบประมาณตกปีละ 16,000 ล้านบาท โดยที่ประโยชน์จากโครงการนี้คือ คนจนมีบ้านอยู่อาศัยที่ถูกต้องตามโครงสร้างผังเมือง ให้ความมั่นคงเรื่องระยะเวลาในการอยู่อาศัย ไม่เกิดชุมชนแออัด เป็นที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนที่มีรายได้น้อย แต่ขาดที่อยู่อาศัย และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจภาคอสังหาริมทรัพย์ มีการซื้อ – ขาย วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง และการจัดหาที่ดิน นับเป็นการแก้ปัญหาให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ในจังหวัดเชียงใหม่เองก็มีการใช้วิธีการรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่บริเวณเดิม มีชุมชนนำร่องคือ ชุมชนกำแพงงาม ซึ่งเป็นชุมชนที่สิ่งก่อสร้างโบราณสถานอยู่ด้วย ทางกรมศิลปากรอนุญาตให้ปรับปรุงได้ โดยตั้งแต่ปี 2542 ทำปรับปรุงที่ละด้าน มีการสร้างทางเดินชุมชน เก็บขยะ ลอกคลองแม่ข่า มีงบประมาณที่ลงขันกันเอง และตั้งกองทุนกู้ไปซ่อมแซมบ้าน โดยมีจุดประสงค์เพื่อที่จะให้ชุมชนได้อยู่ในที่ดินเดิม เป็นโครงการที่คนจนสามารถพัฒนาตัวเองได้ และทำการยื่นเรื่องไปยังกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ให้รับไปแก้ปัญหาระดับชาติ

ในการขุดลอกคูคลองแม่ข่ายในชุมชนกำแพงงาม เป็นการปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชนให้ดีขึ้น จากที่เป็นแหล่งน้ำเน่าเสีย ไม่เหมาะกับการใช้อุปโภคบริโภค ส่งกลิ่นเหม็น เป็นทัศนียภาพที่ไม่ดีต่อ สังคม และจิตใจคนในชุมชน และในแต่ละจังหวัดที่เป็นเมืองใหญ่ควรกำหนดเขตผังเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนแออัด หรือสลัมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมาจากการรุกคืบพื้นที่ที่ผิดกฎหมาย และบางครั้งก็มีการบุกรุกที่ดินซ้ำ เกิดปัญหาการขัดแย้งกัน หรือมีการไล่ที่จากเจ้าของที่ดินซึ่งเป็น สิ่งที่ยังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

นับการแก้ปัญหาชุมชนแออัดโดยให้คนในชุมชนพัฒนาบริเวณชุมชนด้วยตนเอง เป็นการ แก้ปัญหาถูกทางในสังคมของคนไทยไม่ว่าในเมืองไหน แต่อย่างไรก็ตามปัญหาชุมชนแออัดก็ยังคง อยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ต้องอาศัยเวลาในการปรับปรุงสภาพชุมชน และโครงการบ้านเอื้ออาทรก็นับเป็น โครงการที่ทางรัฐบาลพยายามที่จะแก้ปัญหาผู้ที่ขาดแคลนที่อยู่อาศัย และเป็นการช่วยแก้ปัญหา ชุมชนแออัดได้อีกทางหนึ่ง แต่สาเหตุของการเกิดปัญหาชุมชนแออัด หรือสลัมคือ คนส่วนใหญ่ใน เมืองใหญ่ยังยากจน รายได้น้อย เมื่อเทียบกับอัตราค่าครองชีพที่สูงในเมืองใหญ่ ดังนั้นการจะแก้ปัญหา ในเรื่องนี้ยังต้องคำนึงถึงสาเหตุดังกล่าว และไม่ควรมองข้าม เพราะการแก้ปัญหาเรื่องของความยากจน ของคนส่วนใหญ่ในประเทศเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ อย่างไรก็ตามคนเรายังอยากที่จะกินดี อยู่ดี ไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 ซึ่ง 1 ในนั้นก็คือที่อยู่อาศัย

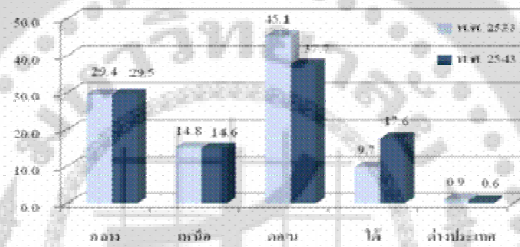
การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร การแพทย์ เป็นต้น หากมองในเชิงพื้นที่แล้ว ที่ใดมีความ เจริญก้าวหน้า หรือได้รับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา มีโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการจ้างงาน เป็นแรงดึงดูดให้คนย้ายถิ่นเข้าไปมากกว่าพื้นที่อื่น

กรุงเทพมหานคร นอกจากจะเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยแล้ว ยังเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญ เป็นศูนย์รวมหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษามากมาย นอกจากนี้ ยังเพียบพร้อมไปด้วยสาธารณูปโภคต่าง ๆ จึงไม่น่าแปลกใจที่ประชากรส่วนใหญ่ต้องการย้ายถิ่นเข้า มาพำนักพักอาศัยและทำงานอยู่ในกรุงเทพ ข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 ซึ่งให้เห็น ว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมีประมาณ 6.35 ล้านคน เป็นผู้ย้ายถิ่น 526,373 คน

หากพิจารณาอัตราการย้ายถิ่นเข้า และอัตราการย้ายถิ่นออกเป็นรายภาค พบว่า กรุงเทพ มีอัตราการย้ายถิ่นเข้าและอัตราการย้ายถิ่นออกค่อนข้างสูง โดยอัตราการย้ายถิ่นเข้าน้อยกว่าภาคกลาง เล็กน้อย คือ 82.6 ต่อพันคนในกรุงเทพ และ 85.3 ต่อพันคนในภาคกลาง นั้นหมายความว่า ประชากร กรุงเทพ 1,000 คนจะเป็นคนย้ายถิ่นเข้าประมาณ 83 คน สำหรับอัตราการย้ายถิ่นออก พบว่า ทุกภาค มีอัตราไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นกรุงเทพ ที่อัตราการย้ายถิ่นออกสูงถึง 64.1 ต่อพันคน นั่นก็ หมายความว่า ประชากรกรุงเทพทุก 1,000 คน เป็นคนย้ายถิ่นออกประมาณ 64 คน สาเหตุที่ทำให้ กรุงเทพมีอัตราการย้ายถิ่นออกสูงกว่าภาคอื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่า ประชากรที่อาศัยในกรุงเทพ

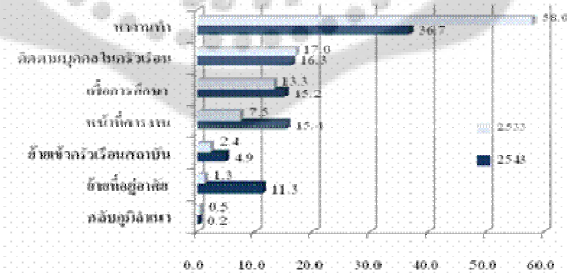
อาจจะไม่ใช่คนกรุงเทพฯโดยกำเนิด อาจจะเข้ามาเพื่อหางานทำและอาศัยอยู่แค่ระยะหนึ่งเท่านั้น หรือเข้ามาเพื่อเรียนหนังสือ หลังจากนั้นก็ย้ายกลับภูมิลำเนาของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อัตราการย้ายถิ่นออกของกรุงเทพฯสูงกว่าภาคอื่น เมื่อจำแนกผู้ย้ายถิ่นในกรุงเทพฯ ตามภาคที่อยู่ก่อนย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ พบว่า ในปี 2533 และ 2543 ผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีสัดส่วนลดลงเล็กน้อยจากปี 2533 คิดเป็นร้อยละ 45.1 ลดลงเหลือร้อยละ 37.7 ในปี 2543 สำหรับผู้ย้ายถิ่นที่มาจากภาคกลาง ภาคเหนือ และต่างประเทศ มีสัดส่วนระหว่างปี 2533 และ 2543 ไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นผู้ย้ายถิ่นที่มาจากภาคใต้ที่มีเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า คือจากร้อยละ 9.7 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 17.6 ในปี 2543

แผนภูมิ 1 ร้อยละของผู้ย้ายถิ่นในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามภาคที่อยู่ก่อนย้ายเข้ากรุงเทพฯ พ.ศ. 2533 และ 2543

หมายเหตุ: ไม่รวมไป/กลับ
ที่มา: สำนักประชากรและทะเบียน พ.ศ. 2533 และ 2543

แผนภูมิ 2 ร้อยละของผู้ย้ายถิ่นในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามแหล่งของการย้ายถิ่น พ.ศ. 2533 และ 2543

หมายเหตุ: ไม่รวมอื่นๆ และไป/กลับ
ที่มา: สำนักประชากรและทะเบียน พ.ศ. 2533 และ 2543

ภาพประกอบ 2 สัดส่วนการย้ายถิ่นระหว่างปี 2533 และ 2543

ความต้องการเข้ามาหางานทำเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนย้ายเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังของคนย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ที่คาดว่าจะสามารถเข้ามาหางานทำ สร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และจับเงินจอบครวได้ อย่างไรก็ตาม จากข้อมูล พบว่า สัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นที่ให้เหตุผลของการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำลดลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการกระจายการพัฒนา และความเจริญก้าวหน้าไปยังพื้นที่ต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดงาน และรายได้ ทำให้ประชากรไม่ต้องย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ เพื่อไปหางานทำ ส่วนสาเหตุของการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ในลำดับรองลงมา คือ การย้ายติดตามบุคคลในครอบครัว ซึ่งมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันทั้งในปี 2533 และ 2543 และการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา และหน้าที่การงาน ตามลำดับ

ตาราง 1 ตัวอย่าง อัตราการย้ายถิ่นเข้า อัตราการย้ายถิ่นออก และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิของประชากรในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2543

ภาค	อัตราการย้ายถิ่นเข้า	อัตราการย้ายถิ่นออก	อัตราการย้ายถิ่นสุทธิ
กทม.	82.6	64.1	18.5
ภาคกลาง	85.3	39.7	45.6
ภาคเหนือ	29.7	32.4	-2.7
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	20.1	35.5	-15.4
ภาคใต้	40.2	31.5	8.7

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นที่สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณการย้ายถิ่นเข้ามายังกรุงเทพฯ กลุ่มคนที่ย้ายเข้า รวมทั้งสาเหตุของการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ที่ได้จากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ และเนื่องจากในเดือนกันยายน 2553 ที่จะถึงนี้ จะมีการจัดทำสำมะโนประชากรและเคหะ ภายหลังจากการจัดทำสำมะโนฯ เสร็จสิ้นแล้วคอยดูกันต่อไปว่าปริมาณการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ กลุ่มคนที่ย้ายเข้า รวมทั้งสาเหตุการย้ายถิ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์

โดยทั่วไปคำว่า "ภูมิทัศน์" หมายถึง ภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่มนุษย์ รับรู้ทางสายตา ในระยะห่าง อาจเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ประกอบด้วยรูปทรงของแผ่นดิน น้ำ ต้นไม้ สัตว์และสรรพสิ่ง มนุษย์สร้างในสภาพอากาศหนึ่งและช่วงเวลาหนึ่ง เรียกว่าภูมิทัศน์ธรรมชาติ หรือภาพรวมของเมือง หรือส่วนของเมือง เรียกว่าภูมิทัศน์เมืองนอกจากนี้ยังมีการใช้คำ "ภูมิทัศน์" กับพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเด่นชัด เช่น ภูมิทัศน์ทะเล ภูมิทัศน์ภูเขา ภูมิทัศน์ทะเลทราย หรือ ภูมิทัศน์พระจันทร์ ซึ่งหมายถึงภาพรวมของพื้นที่บนผิวดวงจันทร์ที่มนุษย์อวกาศไปเยือน

ภูมิทัศน์ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า **Landscape** มีผู้บัญญัติคำนี้ใช้แทนการทับศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2520 ในรายงานทางเทคนิคด้านภูมิสถาปัตยกรรม โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับภูมิทัศน์ ได้แก่ "ทิวทัศน์" (View) ซึ่งมีความหมายแคบเฉพาะภาพส่วนของธรรมชาติที่มีความสวยงาม

คำว่าภูมิทัศน์ยังหมายรวมถึง

จิตรกรรมภูมิทัศน์ (Landscape art) ได้แก่ งานจิตรกรรมภาพวิวทิวทัศน์ หรือสื่ออื่นที่แสดงภูมิทัศน์

ภาพถ่ายภูมิทัศน์ (Nature photography) ได้แก่ งานการถ่ายภาพภาพวิวทิวทัศน์

ภูมิทัศน์สถาปัตยกรรม หรือภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape architecture) ได้แก่ ศิลปะและวิทยาศาสตร์ว่าด้วยการวางแผน การออกแบบ และการจัดการงานภูมิทัศน์สาธารณะ งานภูมิทัศน์และสวนส่วนบุคคลซึ่งสามารถแบ่งเป็นสาขาย่อยได้ดังนี้

การออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape design) ได้แก่ การออกแบบที่วางทั้งในเมืองและชนบท

ภูมิทัศน์วิศวกรรม (Landscape engineering) ได้แก่ งานด้านเทคนิคในงานภูมิสถาปัตยกรรม

การวางแผนภูมิทัศน์ (Landscape planning) ได้แก่ การวางแผนพื้นที่ขนาดใหญ่และ/หรืองานพัฒนาโครงการภูมิทัศน์ระยะยาว

การจัดการงานภูมิทัศน์ (Landscape management) ได้แก่ การดูแลและจัดการภูมิทัศน์มนุษย์สร้างและภูมิทัศน์ธรรมชาติ

งานภูมิทัศน์สวน (Landscape gardening) ได้แก่ งานออกแบบสวนในคฤหาสน์ขนาดใหญ่ ซึ่งนิยมทำและมีความสำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ในยุโรป โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ นับเป็นต้นตอของภูมิสถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์ชุมชน (Urban landscape) ได้แก่ การออกแบบหรือปรับปรุงคุณภาพทางทัศนียภาพในสภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนของเมือง โดยเฉพาะที่เป็นชุมชนให้มีความร่มรื่น สวยงาม มีเอกลักษณ์และร่มรื่น

ภูมิทัศน์นิเวศวิทยา (Landscape ecology) ได้แก่ สาขาย่อยในวิชานิเวศวิทยาที่ว่าด้วยการศึกษาสาเหตุ ผลกระทบและกระบวนการของรูปลักษณะภูมิทัศน์ของพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนแปลง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscapes) ได้แก่ “การรวมเข้าด้วยกันในงานของ ธรรมชาติและงานของมนุษย์” เป็นการแสดงให้เห็นภาพของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการ ตั้งถิ่นฐานตามกาลเวลาที่ล่วงเลยมา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากข้อจำกัดทางกายภาพและ/หรือโอกาสใน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและจากการสืบทอดทางสังคม เศรษฐกิจและพลังอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งที่ เกิดภายในและที่ได้รับจากภายนอก

จิตรกรรมภูมิทัศน์ (ภาษาอังกฤษ: Landscape art) เป็นจิตรกรรม ที่แสดงทิวทัศน์ เช่น ภูเขา, หุบเขา, ต้นไม้, แม่น้ำ, และป่า และมักจะรวมท้องฟ้า นอกจากนี้สภาวะอากาศก็อาจจะ มีส่วนสำคัญในการวางองค์ประกอบของภาพด้วย

ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 ชาวโรมันตกแต่งห้องด้วยจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นภาพภูมิทัศน์ ซึ่งพบที่ปอมเปอีและเฮอรัควิเลเนียม

คำว่า “landscape” มาจากภาษาดัตช์ landscape “landschap” ซึ่งหมายถึงบริเวณที่ เกือบเกี่ยวแล้ว และนำเข้ามาใช้ในภาษาอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เมื่อต้น คริสต์ศตวรรษที่ 15 การเขียนภาพภูมิทัศน์เป็นศิลปะการเขียนแบบหนึ่งในยุโรป ซึ่งใช้เป็นฉากหลังของกิจการต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นศิลปะคริสต์ศาสนา เช่น ภาพในหัวเรื่อง “พระเยซูหนีไปอียิปต์”, หรือจากการเดินทาง ของแม่ใจเพื่อนำของขวัญมาให้พระเยซู หรือ ภาพเขียนเกี่ยวกับนักบุญเจอโรมเมื่อไปจำศีลอยู่ใน ทะเลทราย

การเขียนภาพภูมิทัศน์ของจีนจะเป็นภูมิทัศน์ล้วนๆ ถ้ามีคนอยู่ในรูปก็จะเป็นส่วนประกอบ ที่ไม่สำคัญหรือเพียงเป็นสิ่งเทียบถึงขนาดของธรรมชาติ และเป็นการเชิญชวนให้ผู้ชมภาพมีความรู้สึก ว่ามีส่วนร่วมในภาพเขียน การเขียนภาพลักษณะนี้มีลักษณะสมบูรณ์แบบมาตั้งแต่การเขียนภาพ ด้วยหมึก

ในยุโรปจอห์น รัสคิน[1] และ เซอร์เค็นเนธ คลาคกล่าวว่าการเขียนภาพภูมิทัศน์เป็น ศิลปะที่สร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนเกิดความซาบซึ้งในความสวยงามของ ธรรมชาติ[2] คลาคกล่าวว่าการเขียนภาพภูมิทัศน์ตั้งอยู่บนพื้นฐานสี่อย่าง: การยอมรับในสัญลักษณ์ ที่เห็น, ความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติ, การสร้างจินตนิมตที่มีพื้นฐานมาจากความกลัว ธรรมชาติ และ ความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะลงเอยด้วยดีที่เป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้

ในสหรัฐอเมริกาช่างเขียนภาพสกุลศิลปะลุ่มแม่น้ำฮัดสันที่รุ่งเรืองราวกลางคริสต์ศตวรรษ ที่ 19 มีชื่อเสียงในการวิวัฒนาการเขียนภาพภูมิทัศน์ นักเขียนภาพกลุ่มนี้สร้างภาพเขียนขนาดยักษ์ เพื่อจะสามารถพยายามแสดงความยิ่งใหญ่ของภูมิทัศน์ตามทีเห็น ปรัชญาของงานของทอมัส โคล ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้ก่อตั้งตระกูลการเขียนนี้ก็เช่นเดียวกับปรัชญาการเขียนภาพภูมิทัศน์ในยุโรป — เป็นความศรัทธาของมนุษย์ที่ทำให้มีความรู้สึกดีขึ้นจากการซาบซึ้งในคุณค่าของความสวยงาม และความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ งานของศิลปินตระกูลแม่น้ำฮัดสันรุ่นหลังเช่นงานของ แอลเบิร์ต เบียร์สตัดท์จะสร้างงานที่สร้างความน่ากลัวขึ้นโดยการเน้นอำนาจของธรรมชาติ

นักสำรวจ, นักธรรมชาติวิทยา, ชาวทะเล, พ่อค้า, หรือผู้ตั้งถิ่นฐานที่มาถึงแผ่นดิน แคนาดาเมื่อสมัยแรกๆ ในการสำรวจต้องเผชิญกับธรรมชาติที่ค่อนข้างจะอันตรายจากทะเล นักสำรวจเหล่านี้พยายามปรับปรุงสถานการณ์โดยการทำแผนที่, บันทึก, และตั้งหลักแหล่ง ความเข้าใจธรรมชาติจากการสังเกตของแต่ละคนก็ต่างกันไป บันทึกจากความรู้สึกเหล่านี้มีตั้งแต่ถูกต้องตามความเป็นจริงไปจนการจินตนาการที่เกินความจริงเอามากๆ และการสังเกตเหล่านี้ก็ถูกบันทึกในรูปของภาพ ภูมิทัศน์ ภาพเขียนที่เป็นตัวอย่างที่ดีของการเขียนภาพภูมิทัศน์แคนาดาคือภาพจากจิตรกรใน "กลุ่มเจ็ดคน" (Group of Seven) ที่มีชื่อเสียงในคริสต์ทศวรรษ

ภูมิสถาปัตยกรรม (อังกฤษ: landscape architecture) อ่านออกเสียงว่า "พู-มิ-สะ-ถา-ปัต-ตะ-ยะ-กัม" เป็นศิลปะและวิทยาศาสตร์ว่าด้วยการออกแบบวางแผน การอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ใช้สอยภายนอกอาคาร รวมทั้งพื้นที่บางส่วนภายในหรือบนดาดฟ้าอาคารเพื่อความผาสุก สวัสดิภาพและความปลอดภัยของประชาชน

ความชำนาญเฉพาะในงานภูมิสถาปัตยกรรม นักออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและวิศวกรสำรวจ เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางกายภาพที่มีอยู่ และที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เป็นผู้วางแผนผัง กำหนดจัดวาง คาดการณ์การใช้งานอย่างเป็นเหตุ-ผล เป็นผู้รู้ซึ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดวางองค์ประกอบทางธรรมชาติและกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ มีความเหมาะสม ทั้งรูปร่างของพื้นที่ ที่วาง ตลอดจนรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งรวมไปถึงงานภูมิทัศน์อ่อน (งานพืชพรรณ เช่น การออกแบบปลูกต้นไม้ และการสร้างสรรค์สร้างพื้นที่สีเขียวกลางแจ้งทุกประเภท บุคคลเหล่านี้ทำงานภาครัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น บางคนอาจทำงานภาคเอกชนหรือทำงานอิสระ รับผิดชอบที่ปรึกษาส่วนราชการ อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และเอกชนรายบุคคล ผู้จัดการภูมิทัศน์ ใช้ความรู้ด้านวัสดุพืชพรรณและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในการให้คำแนะนำในการดูแลรักษาระยะยาวและในการพัฒนาภูมิทัศน์ บุคคลเหล่านี้ทำงานเกี่ยวกับพืชสวน การจัดการสถานที่ ป่า การอนุรักษ์ธรรมชาติและเกษตรกรรม นักวิทยาศาสตร์ภูมิทัศน์ มีทักษะพิเศษเช่น ภูมิวิทยา อุทกวิทยา ภูมิทัศน์ฐาน หรือพฤกษศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาในงานภูมิทัศน์ งานของบุคคลเหล่านี้อาจไล่ตั้งแต่การสำรวจบริเวณไปจนถึงการประเมินสิ่งแวดล้อมของบริเวณขนาดใหญ่เพื่อการวางแผนหรือการจัดการ และอาจทำรายงานผลกระทบในโครงการพัฒนาหรือในความสำคัญเฉพาะของพรรณไม้หรือสัตว์บางชนิดในพื้นที่ นักวางแผนภูมิทัศน์เกี่ยวข้องและดูแลในด้านตำแหน่งที่ตั้ง วิถีทัศน์ นิเวศวิทยาและการใช้ที่ดินในเชิงนั้นหนนาการของเมือง ชนบท และพื้นที่ชายฝั่ง งานที่บุคคลกลุ่มนี้ทำรวมถึงการเขียนรายงานด้านนโยบายและยุทธวิธี และลงท้ายด้วยการส่งผังรวมสำหรับการพัฒนาโครงการใหม่ การประเมินและประเมินค่าพร้อมทั้งการจัดทำแผนการจัดการเพื่อนำไปใช้ในการทำแผนนโยบาย บางคนอาจมีสร้างสมความชำนาญเฉพาะเพิ่มเติม เช่น งานภูมิทัศน์โบราณคดี หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์

ประวัติ

มนุษยชาติทั่วโลกต่างก็ได้สร้างสวนมานานนับสหัสวรรษ สวนญี่ปุ่น และสวนสวรรค์เปอร์เซีย สวนสวรรค์เหล่านี้นับเป็นตัวอย่างของสวนประเพณีโบราณ สวนลอยบาบิโลนสร้างโดยพระเจ้าเนบูซาดเนสซาที่ 2 ประมาณ 600 ปีก่อนคริสตกาล ในยุโรป เรนาซองส์ได้นำมาซึ่งยุคแห่งการออกแบบที่ยิ่งใหญ่ รวมทั้งสวนเพื่อความเพลิดเพลินต่าง ๆ เช่น วิลลา เดอเอสเต ที่ ทิวาลิ สวนเรนาซองส์ที่สร้างระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 (พ.ศ. 2043-2243) ได้บรรลุถึงขีดสูงสุดแห่งความยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นผลงานของ อังกฤษ เลอ โนตร์ ฌ ฌ็อง เลอ วิกกอง และ แวร์ซาย

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (ระหว่าง พ.ศ. 2244-2343) อังกฤษเริ่มเน้นสไตล์ใหม่ของ "สวนภูมิทัศน์" บุคคล เช่น วิลเลียม เคนท์ ฮัมฟรีย์ เรพตัน รวมทั้งโจเซฟ แพกซ์ตัน และผู้มีชื่อเสียงมากที่สุดอีกคนหนึ่งคือ ลานเซลอต บราวน์ "ผู้สามารถ" ได้แปรเปลี่ยนอุทยานคฤหาสน์ที่ยิ่งใหญ่ของอังกฤษให้กลายเป็นธรรมชาติที่เรียบและสะอาดงดงาม อุทยานเหล่านี้ยังคงเหลือให้ชมในปัจจุบันหลายแห่ง คำว่าภูมิสถาปัตยกรรมในภาษาอังกฤษคือ "Landscape Architecture" ได้ถูกเรียกเป็นครั้งแรกโดยชาวสก๊อตชื่อ กิลเบิร์ต เลง มีสัน ในหนังสือชื่อเรื่อง ภูมิสถาปัตยกรรมแห่งจิตกรรมอันยิ่งใหญ่แห่งอิตาลี (ลอนดอน พ.ศ. 2371) เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเภทของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในภาพเขียนภูมิทัศน์ คำว่า "ภูมิสถาปัตยกรรม" ได้รับการตอบรับนำมาใช้ต่อมาโดย เจซี ลูตอน และ เอ.เจ. ดาวนิง สำหรับประเทศไทยเริ่มใช้คำว่า "ภูมิสถาปัตยกรรม" ประมาณ พ.ศ. 2498 เมื่อเริ่มมีการเปิดสอนวิชาชั้นปีที่ 3 ของหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิตในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนเป็นครั้งแรกโดยอาจารย์จันทร์ลดา บุญยมานพ ซึ่งจบปริญญาโทด้านภูมิสถาปัตยกรรมจากมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ สหรัฐอเมริกา

ล่วงสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 (พ.ศ. 2344-2443) การวางแผนชุมชนเมืองเริ่มมีบทบาทสำคัญโดยเป็นการผสมผสานระหว่างการวางแผนสมัยใหม่ร่วมกับสวนภูมิทัศน์ประเพณี ซึ่งทำให้ภูมิสถาปัตยกรรมกลายเป็นจุดรวมสำคัญที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเองขึ้น ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษ เฟรเดอริก ลอว์ ออลด์สแตด ได้ออกแบบสวนสาธารณะหลายแห่งออกมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลายเป็นผลที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการปฏิบัติวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบัน สวนสาธารณะดังกล่าวบางแห่งได้แก่ เซ็นทรัลปาร์ก ในนครนิวยอร์ก พรอสเป็กปาร์ก ใน บรุกกลิน และในนครบอสตัน ที่ได้ชื่อเรียกกันว่า ระบบสวนสาธารณะ "สร้อยหยกเขียว"

ภูมิสถาปัตยกรรมได้พัฒนาตัวเองมาเป็นสาขาวิชาชีพการออกแบบเฉพาะ ได้สนองตอบต่อขบวนการออกแบบและสถาปัตยกรรมตลอดช่วงเวลาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (พ.ศ. 2444-2543) ปัจจุบัน การค้นคิดสิ่งใหม่ๆ มีผลให้การแก้ปัญหาทางภูมิสถาปัตยกรรมในทางที่ก้าวหน้าขึ้นสำหรับในงานภูมิทัศน์ถนน สวนสาธารณะและอุทยาน ผลงานของ มาร์ธา ซวาทส์ ในสหรัฐฯ และในยุโรป เช่น ซูเบิร์กปลิน ในโรตเตอร์ดาม เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ

ประวัติความเป็นมาของภูมิสถาปัตยกรรมในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมาของภูมิสถาปัตยกรรมของประเทศไทยไม่เป็นที่ชัดเจนนัก อาจเป็นด้วยหลักฐานทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีถูกทำลายไปในสงครามไทย-พม่าที่กรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. 2310 ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงสมัยสุโขทัยกล่าวไว้เพียงการปลูกต้นไม้เชิงเกษตรกรรมไว้เบื้องเหนือเบื้องใต้ มีกล่าวถึงตระพังหรือสวนน้ำไว้บ้างแต่ไม่พรรณนารูปแบบและความสวยงาม

บาทหลวงชาวฝรั่งเศสบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสวนในสมัยพระนารายณ์มหาราชไว้พอควร ว่ามีชาวต่างประเทศนำพรรณไม้แปลกๆ มาถวาย และทรงลงมือทำสวนด้วยพระองค์เองในพระราชวังลพบุรี ไม่กล่าวถึงรูปแบบและความสวยงามที่มีนัยสำคัญไว้เช่นกัน

สมัยต้นรัตนโกสินทร์มีการนำรูปแบบสวนจีนมาสร้างในพระบรมมหาราชวังและวัดสำคัญ เรียกว่าเขามอ มีการสร้างสวนซ้ายสวนขวา เริ่มมีการสร้างสวนเพื่อความปิติในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีสวนและมีรูปแบบของสวนปรากฏชัดเจนขึ้น มีการนำรูปแบบสวนยุโรปซึ่งกำลังผ่านความรุ่งเรืองของยุคเรนาซองส์ โดยมีนายช่างฝรั่งที่เข้ามารับราชการ เช่น นายเฮนรี อาลบาสเตอร์ หรือพระเศวตศิลา ต้นตระกูลเศวตศิลา รวมทั้งคนอื่นๆ มาเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างสวนหลายแห่ง อุทยานสราญรมย์เป็นตัวอย่างสวนที่ยังหลงเหลือและได้รับการบูรณะให้สวยงามในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจเป็นผู้ให้กำเนิดการผังเมืองและภูมิสถาปัตยกรรมเป็นพระองค์แรกก็ว่าได้ พระราชหัตถ์เลขาถึงเจ้าพระยาวรวงศ์ระหว่าง พ.ศ. 2444-2452 เป็นข้อพิสูจน์ได้เป็นอย่างดีว่าพระองค์ทรงเชี่ยวชาญในงานทั้งสองสาขานี้อย่างไร ทรงรู้จักต้นไม้ พร้อมทั้งชื่อและอุปนิสัยพรรณไม้ต่างๆ ที่ใช้ปลูกทั้งในสวนและในเมืองนับได้เกือบร้อยชนิด

งานสวนและสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลยุโรปในรัชกาลที่ 4-5 ได้ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 เช่น วังฤดูร้อนต่างๆ เป็นต้นว่า พระราชวังบ้านปืน และพระตำหนักมฤคทายวัน เพชรบุรี วังสนามจันทร์ นครปฐมและวังไกลกังวล เป็นต้น รูปแบบของสวนไม่เป็นที่เด่นชัดว่ามีรูปแบบอย่างไร กล่าวกันว่าเป็นงานประกอบที่ทำโดยสถาปนิกชาวยุโรปผู้ออกแบบและก่อสร้างอาคาร ซึ่งอาจมีรูปแบบที่สวยงามแต่ได้ถูกแปรเปลี่ยนไปโดยกาลเวลา

สวนและงานภูมิสถาปัตยกรรมได้หยุดนิ่งมาตั้งแต่ยุคเศรษฐกิจโลกตกต่ำในปลายรัชกาลที่ 7 และเริ่มขยับตัวขึ้นใหม่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่เริ่มพัฒนาประเทศและสมัยเริ่มสงครามเวียดนาม การใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพแห่งหนึ่งของสหรัฐฯ ทำให้มีความต้องการบ้านเช่าที่มีสวนต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนสร้างโรงแรม เช่น โรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล (ปัจจุบันถูกรื้อกลายเป็นศูนย์การค้าสยามพารากอน) และโครงการเงินกู้ได้เผยโฉมของภูมิสถาปัตยกรรมให้ปรากฏ ช่างจัดสวนไทยจึงได้เคยเห็นและรู้จักวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นสากลเป็นครั้งแรก ในขณะเดียวกันเทศบาลนครกรุงเทพฯ ก็ได้เริ่มรณรงค์จัดสวนตามมุมต่างๆ ของถนน เรียกว่า “สวนหย่อม” โดยเลียนแบบ “สวนญี่ปุ่น” ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยนั้น

การเร่งรัดพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและความเชื่อมโยงของสภาพแวดล้อม ที่จะต้องเร่งแก้ไขทำให้ภูมิสถาปัตยกรรมได้รับการยอมรับมากขึ้นในประเทศไทย

เอกสารเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง

กอร์ดอน คัลเลน (Gordon Cullen. 1961: 8) สถาปนิกผู้ศึกษาภูมิทัศน์เมือง ได้ให้ความหมาย ภูมิทัศน์เมืองว่า สิ่งแวดล้อมตามเส้นทาง และพื้นที่นอกอาคารที่สามารถมองเห็นและรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะและรูปทรงที่โอบล้อมจุดที่เราอยู่นอยู่ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ภูมิทัศน์ เมืองจากการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งภายในเมือง หรือ ศิลปะการสร้างเมืองที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมือง ที่เน้นการรับรู้สภาพแวดล้อม โดยการมองเห็น และการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่ตอบรับและสอดคล้องกับการรับรู้ของผู้คนโดย ผ่านทางการจัดวางองค์ประกอบทางกายภาพในสภาพแวดล้อมของเมือง เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในเมือง และในบางครั้ง จุดสังเกตและจุดศูนย์รวมก็รวมอยู่ในสถานที่เดียวกัน

เควิน ลินช์ (Kevin Lynch. 1977: 46) สถาปนิกชาวอเมริกันนักวางผัง ได้ให้นิยาม ภูมิทัศน์เมือง ว่าเป็นการรวมองค์ประกอบในการรับรู้ของเมืองจากผู้พบเห็น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ ทางสัญจร (Paths) ขอบเขต (Edges) ย่าน (Districts) จุดศูนย์รวม (Nodes) และ จุดหมายตา (Landmarks) โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ จะสร้างมโนทัศน์ในการรับรู้เมืองของผู้สังเกต หากสภาพแวดล้อมของเมืองมีการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนและส่งผลให้เมืองนั้น ๆ มีความน่าประทับใจต่อผู้พบเห็นในที่สุด

อาชิฮารา โยชิโนบุ (Ashihara Yoshinobu, Translated by Lynne E. Riggs. 1983: 39) ให้ความหมายของภูมิทัศน์เมือง คือ ภาพรวมของเมืองซึ่งเกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพต่าง ๆ ซึ่งปรากฏแก่สายตา และก่อให้เกิดผลทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้รับรู้องค์ประกอบ โดยคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างถนนและกลุ่มอาคารในพื้นที่เมือง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดคุณลักษณะของภูมิทัศน์เมืองในปัจจุบันสำคัญที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมือง ได้แก่ วัสดุที่ใช้ (Materials) ขนาดสัดส่วน (Proportions) และเส้นรอบรูป (Profiles) หรือ เส้นขอบที่มองจากด้านหน้าอาคาร และด้านข้างอาคาร

อาจกล่าวได้ว่า ภูมิทัศน์เมือง คือ “การรวมเข้าด้วยกันระหว่างสภาพทางธรรมชาติ และงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยการออกแบบหรือปรับปรุงคุณภาพทางทัศนียภาพในสภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนของเมือง เพื่อให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละเมือง”

องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง

จากอดีตการเลือกที่ตั้งของเมืองตามจุดมุ่งหมายเพื่อการป้องกันการรุกรานจากข้าศึกศัตรู การสร้างเมืองโดยอาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงถูกกำหนดเป็นปัจจัยแรกขององค์ประกอบเมือง ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจากชนบทไปสู่ความเป็นเมือง และเกิดการขยายตัวจากศูนย์กลางเมือง ไปชานเมืองมากขึ้น สภาพแวดล้อมของเมืองถูกกำหนดตามสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง โดยมีโครงข่ายคมนาคมขนส่งเป็นตัวเชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ องค์ประกอบของเมือง มีปัจจัยที่หลากหลายทั้งทางกายภาพ และสังคมตามสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่เมืองและพื้นที่ว่าง อันก่อให้เกิดสภาพภูมิทัศน์ในแต่ละเมืองที่แตกต่างกัน โดยได้แบ่งประเภทขององค์ประกอบภูมิทัศน์ ดังนี้

1. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ตามลักษณะสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศของเมือง (Natural Environment)
2. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ตามสภาพแวดล้อมทางที่มนุษย์สร้างสรรค์ (Manmade Build Environment) ได้แก่ สภาพแวดล้อมของเมืองที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ และสิ่งปลูกสร้างของชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่ของเมือง

เมื่อพิจารณาในแง่ของการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของเมือง และประเมินเงื่อนไขขององค์ประกอบโดยพิจารณาจากรูปทรงทางผังเมือง ลักษณะและตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งองค์ประกอบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองจากปัจจัยสภาพภูมิประเทศ และสภาพทางธรรมชาติ (Landform and Nature) โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรมใน 3 รูปแบบ ได้แก่ (Spreiregen, Paul D. 1965: 51-52)

1. ภูมิทัศน์เมืองที่ตอบรับกับสภาพภูมิประเทศทั้งในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอย
2. การประเมินความสัมพันธ์ และผลกระทบระหว่างงานสถาปัตยกรรมในเมืองกับพื้นที่ธรรมชาติ
3. การตัดสินใจว่าพื้นที่ใดควรปล่อยให้คงอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อช่วยเสริมสร้างคุณค่าให้กับเมือง

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเมืองตามสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างสรรค์ (Manmade Build Environment) จากการประเมินเงื่อนไขขององค์ประกอบโดยพิจารณาจากรูปลักษณะของงานสถาปัตยกรรม ทางสัญจร และตำแหน่งที่ตั้งตามสภาพแวดล้อมในชุมชนเมือง ได้แบ่งองค์ประกอบเมืองทางกายภาพที่มนุษย์สร้างสรรค์ 7 องค์ประกอบ ได้ดังนี้ (วรรณศิลป์ พีรพันธุ์. 2538: 5-18)

1. การวางผังเมือง (Urban Planning)
2. เส้นทางคมนาคม (Routes)
3. พื้นที่เมือง และพื้นที่ว่าง (Urban Spaces and Open Spaces)
4. กระสวนและลักษณะของเนื้อเมือง (Pattern, Grain and Texture)
5. ย่านของเมือง (The Districts of a City)
6. ปัจจัยเชิงนามธรรม (Nonphysical Aspects)
7. รายละเอียดประกอบเมือง (Details)

ภาพลักษณ์ หรือจินตภาพของเมือง (Image of the city) เควิน ลินช์สถาปนิกชาวอเมริกัน (Kevin Lynch. 1977: 47 - 48) ได้ศึกษาองค์ประกอบของเมือง ที่ได้จากการสังเกต ที่ประกอบด้วย เอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) ส่วนประกอบทั้งสามต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิ่งต่างๆ ที่ก่อให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจนต้องมีคุณสมบัติด้านเอกลักษณ์และโครงสร้างอย่างชัดเจนปรากฏเป็นร่องรอยในความทรงจำแก่ผู้พบเห็น โดยเป็นมโนภาพของเมืองด้านความงามที่มีลักษณะเฉพาะอันชัดเจน แตกต่างไปจากเมืองอื่น อันชวนให้ระลึกถึงและจดจำได้ง่าย ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นๆ โดย Kevin Lynch พบว่าเมืององค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง ให้แนวคิดองค์ประกอบในการรับรู้ของเมือง ทำให้ได้ภาพของเมืองในการค้นหาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมืองจากผู้พบเห็นที่ช่วยให้ผู้คนใช้ในการสร้างมโนภาพของตัวเองเกี่ยวกับเมือง ตามองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการดังนี้ (วิลลิสทรี ทรยางกูล. 2537: 157-161) 1. เส้นทาง (Path) 2. เส้นขอบ (Edge) 3. ย่าน (Districts) 4. ชุมทาง (Node) 5. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks)

1. เส้นทาง (Path) ทางสัญจร เป็นช่องทางการเคลื่อนที่ใช้สัญจรไปมา เช่น ถนน ทางรถไฟ ทางด่วน ทางเท้า เป็นต้น เส้นทางเหล่านี้เป็นส่วนที่มีความสำคัญมากต่อการเดินทางของผู้คนในเมือง ในขณะที่ผู้คนเคลื่อนไหวผ่านเส้นทาง ผู้คนมีโอกาสดูเห็นส่วนต่างๆ ของเมืองตามเส้นทาง และเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ของเมือง

2. เส้นขอบ (Edge) เส้นขอบ หรือ ขอบเขต เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะกำหนดขอบเขตของบริเวณที่ไม่ได้ใช้เป็นเส้นทางตามทัศนะของผู้สังเกต อาจปรากฏเป็นเส้นกั้นจากส่วนหนึ่งไปอีกส่วนหนึ่ง ที่เป็นแนวกันตามธรรมชาติ เช่น ชายฝั่งทะเล หรือ ริมฝั่งแม่น้ำ และแนวกันที่แสดงขอบเขตที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น กำแพงเมือง คูเมือง

3. ย่าน (Districts) เป็นบริเวณพื้นที่ชุมชนที่มีขนาดของพื้นที่ตามลักษณะเฉพาะของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีเอกลักษณ์ของบริเวณอันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันของบริเวณที่ผู้สังเกตเข้าสู่ภายในเมืองได้ โดยแต่ละพื้นที่จะมีสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันตามโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิตของชุมชนจะแสดงลักษณะกิจกรรมของผู้คนที่ปรากฏเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในเมือง

4. ชุมทาง (Node) จุดศูนย์รวม หรือ ชุมทาง มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง เช่น บริเวณสี่แยก หรือชุมทางสถานีขนส่งต่างๆ ชุมทางสถานีรถไฟใต้ดิน อาจเป็นสถานที่ซึ่งมีกิจกรรมหนาแน่น บริเวณจัตุรัสใจกลางเมือง จุดศูนย์รวมจึงเป็นจุดเด่นเฉพาะตัวของย่านในเมือง เกิดความสัมพันธ์กับเส้นทางต่างๆ ที่รวมกันเป็นชุมทางเมื่อมาถึงและเดินทางเชื่อมต่อไปยังที่อื่น ๆ

5. ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) จุดสังเกต หรือ จุดหมายตา เป็นจุดอ้างอิง หรือ ภูมิสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นจุดหมายตา แตกต่างจากชุมทาง ที่บุคคลไม่สามารถเข้าสู่ภายในจุดหมายตาได้ โดยทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะสำหรับสภาพแวดล้อม เช่น ป้าย อาคารสำคัญๆ อนุสาวรีย์ เป็นต้น (เกริก กิตติคุณ. 2552: 29)

การวิเคราะห์ภูมิทัศน์เมือง

ลารี ดับ เบิลยู แคนเทอร์ (บัณฑิต จุลาสัย. 2547: 109; อ้างอิงจาก Larry W. Canter. n.d.) สรุปเทคนิคสำหรับการศึกษวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางด้านสุนทรียภาพไว้ 5 วิธี ดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม 2.การบรรยายพร้อมภาพประกอบ 3.การใช้หุ่นจำลอง 4.การใช้เทคนิคภาพซ้อน 5.การสร้างภาพโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

การคาดการณ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น (เกริก กิตติคุณ, ภูมิทัศน์เมือง, หน้า 72) เป็นการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นระหว่างการก่อสร้างโครงการและเมื่อโครงการแล้วเสร็จ เพื่อการประเมินผลกระทบที่จะมีต่อสุนทรียภาพของเมือง โดยการคาดการณ์เพื่อการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องของสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องกับโครงการก่อสร้างที่ก่อผลกระทบต่อชุมชน ทั้งนี้ รายงานการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่จะมีต่อภูมิทัศน์ของเมือง โดยการสร้างภาพจำลอง (Simulation) ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การวาดภาพเพื่อแสดงโครงการที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ พร้อมคำอธิบายแสดงถึงการวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่โครงการ และเปรียบเทียบสภาพพื้นที่จริงก่อนโครงการก่อสร้างที่ยังไม่เกิดขึ้น กับสภาพพื้นที่จริงหลังโครงการก่อสร้างแล้วเสร็จ เพื่อแสดงให้เห็นภาพจำลองจากการวาดรูปมุมมองแสดงทัศนียภาพโดยรวมของโครงการแล้วว่าไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทางสุนทรียภาพ การสร้างหุ่นจำลอง (Mass Model) ที่ถูกต้องตามมาตราส่วน เพื่อเปรียบเทียบผลกระทบทางการมองเห็นเสมือนว่าโครงการได้ก่อสร้างแล้วเสร็จในพื้นที่ การใช้ภาพที่สร้างสรรค์จินตนาการด้วยเทคนิคคอมพิวเตอร์ เพื่อสร้างภาพสามมิติของโครงการ และภาพเคลื่อนไหว (3D Animation) เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของโครงการกับพื้นที่โดยรอบ ส่วนวิธีการที่ใช้กันมากที่สุด และได้ผลการการวิเคราะห์ทัศนียภาพของเมืองอย่างง่าย คือ การสร้างภาพจำลองซ้อนทับภาพถ่าย (Photomontage) โดยใช้หลักการถ่ายภาพโครงการ และภาพพื้นที่บริเวณโดยรอบ แล้วนำมาสร้างภาพจำลองซ้อนทับภาพถ่าย โดยมีวัตถุประสงค์ของการสร้างภาพจำลอง คือ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ (Comprehension) ได้ว่าโครงการที่จะเกิดในอนาคตเป็นอย่างไร เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือได้ (Credibility) ว่าถูกต้องตามความเป็นจริง และปราศจากอคติ (Lack of Bias) ไม่น้อมเอียงไปในทางที่จะทำให้เกิดความสวยงามหรือน่าเกลียดเกินความเป็นจริง โดยใช้คุณสมบัติของภาพจำลองที่สามารถเป็นตัวแทนของโครงการในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง มองภาพเหมือนจริง (Accuracy) และมองเห็นภาพได้ชัดเจน (Visual Clarity) อยู่ในขอบเขตของความจริง มีความถูกต้อง และสามารถตรวจสอบได้ (Legitimacy) โดยเฉพาะในกรณีที่มีข้อสงสัยในด้านความน่าเชื่อถือ จะต้องสามารถอธิบายได้

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์เมือง

แนวทางการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน ควรคำนึงถึงเอกลักษณ์ของเมือง ทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจรวมเข้าด้วยกัน โครงการก่อสร้างที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมือง โดยไม่ได้คำนึงเอกลักษณ์เฉพาะและวิถีชีวิตของเมือง ได้ทำลายบรรยากาศการรับรู้ทางสุนทรียภาพที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมือง ทั้งนี้แนวทางการจัดการภูมิทัศน์เมืองที่เสริมสร้างการพัฒนาและการอนุรักษ์อย่างสอดคล้องกัน ควรยึดถือปฏิบัติ ดังนี้ (เกริก กิตติคุณ, ภูมิทัศน์เมือง. ม.ป.ป.: 82 – 93)

1. การบริหารจัดการในเชิงแผนและนโยบายของหน่วยงานในท้องถิ่น การวางแผนเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ทัศนียภาพเมือง ควรเป็นแผนในระดับแผนปฏิบัติการที่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน ระยะเวลาของโครงการต่าง ๆ และการจัดตั้งงบประมาณ โดยมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน อันจะทำให้การจัดเตรียมงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงานทั้งหมดจากรัฐบาล รวมทั้งแหล่งเงินทุนภายในและจากต่างประเทศ จากกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยควรเน้นที่การศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อเสนอแนะวิธีการการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง มากกว่านำมาใช้ในการของงบประมาณเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

2. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อสภาพภูมิทัศน์เมือง เพื่อบรรลุผลที่ได้จากการวางแผน ควรได้รับการสนองตอบจากชุมชน และสังคมท้องถิ่น โดยไม่ทำให้ขีดความสามารถที่จะสนองตอบต่อความจำเป็นต้องการในอนาคตเสียไป โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมืองให้เกิดขึ้น แนวทางการจัดการสภาพภูมิทัศน์เมือง ควรให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและแผนงานที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์การจัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาภูมิทัศน์เมือง ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกๆระดับตั้งแต่ระดับองค์กรหน่วยงานของรัฐ จนถึงในระดับชุมชนขนาดเล็ก การพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง ต้องใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

3. การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นกลไกของรัฐเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพภูมิทัศน์เมือง มาตรการทางกฎหมายที่บังคับใช้เพื่อควบคุมภูมิทัศน์เมืองที่มีคุณค่าให้คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และส่งเสริมการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองให้เป็นไปตามหลักการสุนทรียภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบ ทางสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นทั้งของหน่วยงานของรัฐและเอกชน การบังคับ ใช้กฎหมายที่เป็นกลไกของรัฐ ที่ออกตามพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวง รวมทั้งข้อบัญญัติ ของท้องถิ่น ที่บังคับใช้เฉพาะในขอบเขตพื้นที่การปกครองตามลักษณะความต้องการบังคับใช้ ของท้องถิ่น การควบคุมเมืองเป็นไปตามผังที่ได้กำหนดไว้ในอนาคตของเมือง การวางและจัดทำผัง เมือง ของกรมโยธาธิการและผังเมืองจะให้ความสำคัญกับมาตรการควบคุมทางกฎหมายผังเมืองที่ ออกตามพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวง รวมทั้งข้อบัญญัติของท้องถิ่น ที่บังคับใช้เฉพาะใน ขอบเขตพื้นที่การปกครองตามลักษณะความต้องการบังคับใช้ของท้องถิ่น รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง กับการควบคุมทางผังเมือง ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่ พ.ศ. 2547 เป็นต้น และการใช้มาตรการควบคุม การบังคับใช้ทางกฎหมายทั้งในส่วนเทศบัญญัติ และข้อบังคับของท้องถิ่น เพื่อให้เป็นไปตาม แผนการดำเนินงานของสภาพภูมิทัศน์ที่ได้กำหนดไว้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นศิลปะ

ประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่

ศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) คือศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงปีศตวรรษที่ 1980 โดยแนวคิดของ ศิลปะสมัยนั้นเกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดศิลปะแบบหลักวิชา ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคเรอเนซองส์เป็นต้นมา ในความหมายของคำว่าสมัยใหม่ หรือคำว่าโมเดิร์นนั้นเราอาจจะมองได้สองนัยยะ นัยยะแรกคือการ เกิดขึ้นมาอย่าง “ร่วมสมัย” คือหมายถึง ศิลปะหรือสิ่งใดก็ตามที่ศิลปินสร้างขึ้นในเวลานั้นๆ เราก็สามารถเรียกศิลปะประเภทนั้นว่า ศิลปะสมัยใหม่ อีกนัยยะหนึ่ง คำว่าสมัยใหม่ก็คือการต่อต้าน ของเก่า หรือสิ่งที่ปฏิบัติกันมาเป็นประเพณี ซึ่งในที่นี้ก็คือการที่ศิลปะแบบสมัยใหม่ต่อต้านศิลปะ แบบหลักวิชานั้นเอง

ศิลปะสมัยใหม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของโลกตะวันตกเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ของเหล่าศิลปินเปลี่ยนแปลงไป วิรุณ ตั้งเจริญได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงผ่านมาสู่ศิลปะสมัยใหม่ ไว้ว่า เมื่อโลกสมัยใหม่พัฒนาขึ้นในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 19 ทั้งปรัชญาความเชื่อที่เชื่อมั่นในความสามารถ ของมนุษย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ชนชั้นกลางมีอำนาจ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ความ เจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาสมัยใหม่ ศิลปะก็พัฒนาไปสู่ศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art)

ด้วยทั้ง ศิลปะการแสดง ดนตรี วรรณกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปติมากรรม จากวิจิตรศิลป์ (Fine Art) สู่ทัศนศิลป์ (Visual Art) ที่เชื่อมโยงในโลกปัจจุบัน สิ่งประจักษ์และการรับรู้ (Perception) ปรากฏการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริง ศิลปะสมัยใหม่ทางด้านทัศนศิลป์ได้ก่อให้เกิดศิลปะจินตนิยม (Romanticism) ศิลปะลัทธิประทับใจ (Impressionism) ศิลปะลัทธิรุนแรง (Fauvism) ศิลปะลัทธิแสดงออก (Expressionism) ศิลปะบาศกนิยม (Cubism) ศิลปะลัทธิดาดา (Dadaism) ศิลปะลัทธิเหมือนจริง (Surrealism) ศิลปะป๊อป (Pop Art) และอีกมากมาย (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2546: 55) จุดเริ่มต้นของศิลปะสมัยใหม่เกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ในยุโรปในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นพบของไอแซค นิวตัน (Isaac Newton. 1642-1727) ในกฎแรงโน้มถ่วงของโลก ซึ่งทำให้โลกในสมัยนั้นเริ่มหันมาสนใจวิทยาศาสตร์อย่างจริงจัง

นอกจากนั้นนิวตันยังได้ศึกษาเรื่องแสงจากดวงอาทิตย์และอธิบายเกี่ยวกับแสงสีขาว โดยการทดลองฉายแสงสีขาวเข้าไปในห้องมืด และได้ทดลองนำแท่งแก้วสามเหลี่ยมหรือปริซึมมาวางรับแสงแดด ทำให้เขาพบปรากฏการณ์รุ้งกินน้ำ เขาพบว่าลำแสงสีขาวของดวงอาทิตย์แท้ที่จริงแล้วประกอบด้วยสีต่างๆ ถึงเจ็ดสีคือ ม่วง คราม น้ำเงิน เขียว เหลือง แสด แดง ตามลำดับที่ปรากฏบนฉากรูปร่างที่นิวตันตื่นเต้นมาก เขาได้อธิบายว่า แสงมีการหักเห และเนื่องจากความยาวของคลื่นแสงต่างกันจึงปรากฏให้เป็นสีต่างกัน และให้เหตุผลว่าการสะท้อนกลับของแสงทำให้เราเห็นว่าวัตถุนั้นมีสีอะไร ซึ่งถือเป็นการค้นพบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้พัฒนาขึ้นอย่างมาก

แม้แต่นางการศิลปะเองก็เช่นกัน ศิลปินกลุ่มหนึ่งได้พึงใบบุญทางความรู้ของวิทยาศาสตร์ จากแนวคิดของนิวตันที่ค้นพบว่าแท้ที่จริงแล้วแสงสีขาวจากดวงอาทิตย์ที่เราเห็นกันอยู่ทุกวี่ทุกวันนั้นประกอบด้วยสีอื่นๆ อีกถึงเจ็ดสีมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะอีกลัทธิหนึ่ง ซึ่งถือว่าการปฏิวัติครั้งใหญ่ของวงการศิลปะจากกระบวนการทำงานแบบเดิมๆ และนำศิลปะตะวันตกเข้าสู่โลกสมัยใหม่อย่างเต็มตัว นั่นก็คือ ศิลปะลัทธิอิมเพรสชันนิส (Impressionism) นั่นเอง

อิมเพรสชันนิส คือกลุ่มศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยกลุ่มอิมเพรสชันนิส ได้ถือว่าเป็นกลุ่มศิลปะหัวก้าวหน้าในขณะนั้น โดยมีศิลปินที่สำคัญๆ ของกลุ่มคือ มาเน่ (Edouard Manet. 1832-1883) โมเน่ (Claude Monet. 1840-1962) ปิซาโร (Camille Pissarro. 1830-1903) เรอโนัว (Pierre-Auguste Renoir. 1841-1919) และเดออร์ก้า (Edgar Degas. 1834-1917) เหตุที่กลุ่มอิมเพรสชันนิส ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นศิลปะสมัยใหม่นั้น เป็นเพราะศิลปินในกลุ่มนี้เบื่อหน่ายกับวิธีการเขียนรูปแบบเก่าๆ จากลัทธิสัจจะนิยมที่ต้องการเน้นรายละเอียดการเหมือนจริงของแสงเงา สัดส่วน และหลักทัศนียภาพ การปฏิเสธความเชื่อและต่อต้านต่อกระบวนการทางศิลปะเดิมๆ หรือวงการประกวดของรัฐที่เคยมีมาอย่างยาวนาน การหลุดพ้นจากการเรียนการสอนในระบบ หรือศิลปะแบบหลักวิชา การมองหาสิ่งที่ประทับใจสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ตามแต่ความชอบของแต่ละคนโดยไม่ทำงานศิลปะอยู่ใต้คำสั่งของรัฐหรือตามกระแสนิยม ล้วนเป็นเหตุผลที่สำคัญทั้งสิ้น

ศิลปะอิมเพรสชันนิส ไม่เพียงแต่ปฏิวัติรูปแบบการเขียน แต่พวกเขายังได้ปฏิวัติแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแสงอีกด้วย โดยการผนวกเรื่องการใช้สีในผลงานศิลปะเข้ากับทฤษฎีการค้นพบแถบสีในแสงสีขาวของดวงอาทิตย์ที่นิวตันค้นพบ ศิลปินมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแสง,สี ว่าในแต่ละช่วงเวลาของวัตถุและภาพที่เห็นอยู่ตรงหน้าจะมีบรรยากาศแตกต่างกันเช่น เช้า สาย บ่าย เย็น กลางคืน สีของวัตถุแต่ละอย่างจะถูกผสมเข้าด้วยสีต่างๆ มากมาย พวกเขาต้องการที่จะนำเสนอบรรยากาศของแต่ละช่วงเวลาโดยการเขียนภาพจากสถานที่จริงในช่วงเวลาขณะนั้นเพียงสั้นๆ โดยไม่สนใจในรายละเอียดของภาพ ตามแต่ความประทับใจของศิลปิน

ลัทธิอิมเพรสชันนิสใช้วิธีระบายสีที่แบนและซ้อนทับกันหลายชั้น ด้วยสีที่สดใสไม่นิยมใช้สีดำในส่วนที่เป็นเงาเหมือนการวาดภาพในยุคก่อนๆ เพื่อให้สีที่ได้ระบายทับซ้อนกันไปในั้น เกิดการผสมกันเองจากตาของผู้ชมผลงาน ถ้าหากเราชมภาพจากระยะหนึ่งจึงจะเกิดเป็นภาพ แต่เมื่อเข้ามามองใกล้และพิจารณาจากรายละเอียดเป็นส่วนๆ แล้ว จะไม่สามารถแยกออกได้เลยว่าเป็นรูปอะไร ซึ่งการระบายสีแบบแบนนั้นจะทิ้งร่องรอยของรอยแปรงไว้อย่างหยาบๆ อันนี้เป็นอิทธิพลของศิลปินกลุ่มนี้ที่ได้มาจากภาพพิมพ์ แกะไม้ของญี่ปุ่น และนอกจากนั้นร่องรอยของแปรงที่หยาบยังได้เป็นผลมาจากเงื่อนไขของระยะเวลาที่ศิลปินต้องการจะบันทึกภาพบรรยากาศในขณะนั้นให้ทันทั่วทั้งผลงานที่ออกมาของกลุ่มอิมเพรสชันนิส จึงมีข้อจำกัดหลายอย่างตามเงื่อนไขข้างต้น เช่น มีขนาดไม่ใหญ่สามารถพกพาหรือถือเดินไปในที่ต่างๆ ได้ มีรอยแปรงที่หยาบและขรุขระตัดส่วนที่ไม่สำคัญของภาพทิ้งไปเหลือเพียงแต่บรรยากาศโดยรวมทำให้ภาพขาดรายละเอียดและความเหมือนจริง การออกไปเขียนภาพนอกสถานที่จริงยังช่วยให้เกิดการผลิตหลุดสี ขาหยิ่งขนาดพกพา จานสีแบบถือขึ้นมาอีกด้วย

- คุณค่าทางศิลปะ

ลำดับคุณค่าของศิลปะ (อังกฤษ: hierarchy of genres) เป็นการจัดประเภทของงานศิลปะ (genre) ตามระดับความสำคัญทางคุณค่าที่วางไว้อย่างเป็นทางการ

ในทางวรรณกรรมมหากาพย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานที่มีระดับคุณค่าสูงที่สุดในบรรดานักวิพากษ์วรรณกรรม ตามเหตุผลของซามูเอล จอห์นสัน ที่บรรยายใน ชีวิตของจอห์น มิลตัน ว่า: "ตามความเห็นที่พ้องกันของนักวิพากษ์, งานที่สมควรแก่การสรรเสริญในคุณค่าคืองานของนักเขียนผู้เขียนมหากาพย์, เพราะการเขียนมหากาพย์ผู้เขียนต้องรวบรวมพลาณภาพทุกด้านที่แต่ละด้านเพียงพอสำหรับสร้างงานเขียนแต่ละชนิด"

การจัดลำดับที่ทราบกันดีที่สุดในงานจิตรกรรมคือมาตรฐานที่สร้างขึ้นโดยสถาบันในยุโรป ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงสมัยใหม่ ระดับต่างๆ ที่จัดขึ้นสำหรับประเภทของงานศิลปะต่างๆ ได้รับการสนับสนุนโดยราชสถาบันแห่งจิตรกรรมและประติมากรรม แห่งฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้นำใน ศิลปะสถาบัน

การโต้เถียงที่เกี่ยวกับความงามของจิตรกรรมที่ยังคงเป็นที่นิยมกันมาตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปะ วิทยายังคงเน้นความสำคัญของอุปมาอุปไมย; การใช้องค์ประกอบในงานจิตรกรรมเช่นเส้น และ สีในการสื่อความหมายที่เป็นหัวใจของภาพ ฉะนั้นอุดมคตินิยมจึงเป็นสิ่งที่ใช้กันในงานศิลปะ โดยที่ รูปทรงตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่เห็นโดยทั่วไป ฉะนั้นจึงเป็นรองจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ งานศิลปะ ที่มีจุดประสงค์ในการแสวงหาสัจจะโดยการเลียนแบบ "ความงามของธรรมชาติ" แต่นัก ทฤษฎีที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไปมีความเชื่อมั่นว่าการเน้นการใช้อุปมาอุปไมยเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และอยู่บนพื้นฐานที่ไม่ถูกต้องของความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ และกวีนิพนธ์ที่มาจากบทเขียน ของโฮราซ (Horace) "ut pictura poesis" ("ในภาพเขียนคือกวีนิพนธ์")[งานค้นคว้าต้นฉบับ]

การจัดลำดับคุณค่าของศิลปะเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1667 โดย อังเดร เฟลิเบียง (André Félibien), นักประวัติศาสตร์ศิลป์, สถาปนิก และ นักทฤษฎีว่าด้วยศิลปะคลาสสิกฝรั่งเศส ลำดับคุณค่าของศิลปะ ถือว่าจิตรกรรมประวัติศาสตร์เป็นลำดับคุณค่าอันดับหนึ่ง หรือ มหาจิตรกรรม (grand genre) จิตรกรรมประวัติศาสตร์รวมจิตรกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ศาสนา, ตำนานเทพ ประวัติศาสตร์, วรรณคดี หรืออุปมาอุปไมย—ที่ตีความหมายของชีวิตหรือสื่อความหมายทางจริยธรรมและทางปัญญา เทพเจ้าจากตำนานเทพโบราณเป็นตัวแทนของจิตวิญญาณของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ บุคคลจาก ศาสนาเป็นตัวแทนของความคิดและปรัชญาต่างๆ และประวัติศาสตร์เป็นตัวแทนของความผันผวน ของความคิดและปรัชญา จิตรกรรมประวัติศาสตร์เน้นการเขียนภาพวีรบุรุษที่เป็นชายเปลือยอยู่เป็น เวลานานโดยเฉพาะระหว่างการปฏิวัติฝรั่งเศส แต่ความนิยมนี้ก็เริ่มมาลดถอยลงในคริสต์ศตวรรษที่ 19

รองจากจิตรกรรมประวัติศาสตร์ก็เป็นการเขียนภาพชีวิตประจำวัน(scènes de genre) หรือ จุลจิตรกรรม (petit genre) ที่ตรงกันข้ามกับ มหาจิตรกรรม รองจากนั้นก็เป็ภาพเหมือน, ภาพภูมิทัศน์ และลำดับสุดท้ายคือภาพนิ่ง ตามสูตรดังกล่าวภาพเหล่านี้ถือว่ามีคุณค่าต่ำเพราะเป็น การเขียนที่ปราศจากพลังทางจิตหรือความมีจินตนาการทางศิลปะ การเขียนภาพชีวิตประจำวัน— ซึ่งมีได้มีคุณค่าทางอุดมคติหรือลักษณะ, หรือเป็นหัวข้ออันสูงส่ง—ได้รับการชื่นชมเพราะคุณสมบัติ ของการเขียนที่มาจากความเชี่ยวชาญ ความเป็นเอกลักษณ์ และความมีอารมณ์ขัน แต่ที่แน่นอนคือ ไม่ถือว่าเป็น "ศิลปะสูง" นอกจากนั้นการจัดลำดับคุณค่ายังระบุขนาดของภาพของแต่ละระดับด้วย: ภาพขนาดใหญ่สำหรับการเขียนจิตรกรรมประวัติศาสตร์และ ภาพขนาดเล็กสำหรับการเขียนภาพนิ่ง

อังเดร เฟลิเปียงกล่าวว่าจิตรกรควรจะเลียนแบบพระเจ้าผู้ที่มีผลงานที่สมบูรณ์แบบที่สุดคือการสร้างมนุษย์ และแสดงภาพกลุ่มคน และ เลือกรหัสข้อการเขียนจากประวัติศาสตร์และตำนาน "จิตรกรต้อง," เฟลิเปียงเขียน "เช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์, เขียนงานที่เป็นงานที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ และเช่นเดียวกับกวีที่เขียนสิ่งที่ทำให้เป็นที่ชื่นชม และต้องมีความเชี่ยวชาญยิ่งไปกว่านั้นในการมีความเชี่ยวชาญในการแปลความหมายโดยการใช้ตำนานในการสื่อคุณค่าของบุคคลสำคัญ และคุณค่าอันสูงสุดอันเป็นที่สรรเสริญอันลึกลับของมนุษย์"

จิตรกรชาวอังกฤษจอห์น เรย์โนลด์สระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1770 ถึง 1780 ย้ำในคุณค่าของภาพหนึ่งว่าเป็นระดับต่ำที่สุดในบรรดางานจิตรกรรมประเภทต่าง ๆ ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็งานเขียนที่ทำให้จิตรกรไม่สามารถเข้าถึงหัวใจของรูปทรงหลักได้ จิตรกรรมที่ยังถือกันว่ามีคุณค่าสูงสุดคือจิตรกรรมประวัติศาสตร์ แม้ว่าเรย์โนลด์สจะเห็นด้วยกับการจัดระดับของเฟลิเปียง แต่เรย์โนลด์สเชื่อว่างานที่ดีที่สุดในแต่ละประเภทก็ยังสามารถสร้างได้โดยผู้มีพรสวรรค์

แม้ว่าสถาบันศิลปะของยุโรปจะใช้การจัดลำดับคุณค่า แต่ศิลปินหลายคนก็สามารถคิดค้นประเภทงานศิลปะใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ ที่ทำให้ยกฐานะของหัวเรื่องขึ้นให้มีความสำคัญพอกับจิตรกรรมประวัติศาสตร์ได้ เรย์โนลด์สเองก็สามารถทำได้โดยการเขียนภาพเหมือนแนวใหม่ที่เรียกว่า "Grand Manner" ที่เป็นการเขียนที่ส่งเสริมผู้เป็นแบบโดยการเขียนเป็นเชิงเทพในตำนาน ฌอง อองตวน วัตโตว์ เป็นผู้ริเริ่มประเภทงานเขียนใหม่ที่เรียกว่า "fêtes galantes" ซึ่งเป็นการเขียนจากความสนุกสำราญของราชสำนักที่เกิดขึ้นในบรรยากาศธรรมชาติ ที่มีลักษณะที่มีทั้งอรรถรสและคุณค่าทางอุปมาที่สันที่ถือว่าการแสดงความสูงส่ง โคลด ลอร์แรน (Claude Lorrain) ริเริ่มประเภทงานเขียนใหม่ที่เรียกว่า "ภูมิทัศน์อุดมคติ" (ideal landscape) ที่องค์ประกอบของภาพมีรากฐานมาจากธรรมชาติบ้างเล็กน้อยโดยมีฉากปรั๊กหักพังของสถาปัตยกรรมคลาสสิกอยู่ประปรายที่เป็นฉากของภาพทางศาสนาและประวัติศาสตร์ การเขียนลักษณะนี้เป็นการรวมการเขียนภาพภูมิทัศน์กับการเขียนภาพประวัติศาสตร์ซึ่งทำให้การเขียนภาพภูมิทัศน์ลักษณะนี้ได้รับการยกระดับคุณค่าขึ้น ซึ่งทำให้ได้ชื่อว่าเป็น "จิตรกรรมภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์" และได้รับการยอมรับโดยสถาบันฝรั่งเศสเมื่อมีการก่อตั้งปรีซ์เดอโรมขึ้นในปี ค.ศ. 1817 และสุดท้ายฌอง-แบ็พติสต์-ซิมง ชาร์แดง (Jean-Baptiste-Siméon Chardin) สามารถยกระดับการเขียนภาพหนึ่งที่ถือกันว่ามีทั้งเสน่ห์และความงามพอที่จะมีคุณค่าเคียงข้างกับศิลปะอุปมาที่สันชั้นเอกได้ เมื่อทราบถึงความสำคัญของการจัดระดับคุณค่า ชาร์แดงก็เริ่มสอดแทรกบุคคลเข้าไปในภาพราวปี ค.ศ. 1730 ที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและสตรี

จิตรกรสตรีไม่สามารถเขียนภาพประวัติศาสตร์ได้มาจนกระทั่งถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพราะไม่ได้รับการอนุญาตให้เข้าร่วมในการฝึกการเป็นจิตรกรขั้นสุดท้ายซึ่งคือการฝึกหัดการเขียนจากตัวแบบจริง เพื่อเป็นการป้องกันจากความอับอาย สตรีฝึกการเขียนได้จากภาพหุ่น ภาพพิมพ์ งานหล่อ หรือจากงานของศิลปินชั้นครู ได้แต่ไม่ได้รับโอกาสให้ได้รับการฝึกการเขียนจากแบบเปลือย นอกจากนั้น ก็ยังได้รับการหว่านล้อมให้เลือกเขียนงานที่งานที่ถือว่ามิระดับคุณค่าที่ต่ำเช่นการเขียนภาพเหมือน ภาพภูมิทัศน์ หรือภาพชีวิตประจำวัน ซึ่งถือว่าเป็นงานเขียนสำหรับสตรีเพราะเป็นงานเขียนที่มีความชวนเชิญทางตาไม่ใช่ทางความสติปัญญา

เมื่อมาถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จิตรกรและนักวิจารณ์ศิลปะก็เริ่มประท้วงกฎต่างๆ ของสถาบันศิลปะที่รวมทั้งความลำเอียงในความนิยมจิตรกรรมประวัติศาสตร์ ขบวนการทางศิลปะใหม่ๆ ที่รวมทั้งสำนึกนิยม และ อิมเพรสชันนิสม์ ที่แสวงหาการสื่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงขณะในปัจจุบัน และการเขียนภาพชีวิตประจำวันที่พบเห็นโดยทั่วไปที่แยกจากความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จิตรกรสำนึกนิยมมักจะเลือกเขียนภาพชีวิตประจำวันและภาพนิ่ง ส่วนจิตรกรอิมเพรสชันนิสม์จะเลือกเขียนภูมิทัศน์ ความนิยมในการเขียนจิตรกรรมประวัติศาสตร์ก็เริ่มลดถอยลง และเริ่มหันไปเป็นการเขียนลักษณะอื่นเช่นการเขียนศิลปะแบบญี่ปุ่นและอื่นๆ ที่ตามมา

ในทัศนะของ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์ อดีตรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ล่วงลับไปแล้ว จากประสบการณ์ที่เคยเป็นผู้บริหารการศึกษาในระดับสูงและการเป็นครูหลายสมัย ท่านมีความเชื่อว่า ศิลปศึกษาในโรงเรียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศ 5 ประการคือ

1. ศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติ ทำให้เกิดลักษณะประจำชาติ ซึ่งคนในชาตินั้นควรจะภูมิใจ
2. เมื่อศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ วัฒนธรรมที่เรารักษาไว้จะช่วยทำให้ความมั่นคงของชาติมีขึ้นได้เพราะคนในชาตินั้น จะรวมกันเป็นกลุ่มก้อน และอยู่รวมกันโดยอาศัยวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน
3. ศิลปศึกษาช่วยฝึกให้เยาวชนของชาติมีความคิดริเริ่ม อันเป็นทางนำไปสู่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคม
4. ศิลปศึกษาจะช่วยให้คนจำนวนหนึ่งมีอาชีพโดยอาศัยศิลปะที่ตนเล่าเรียนมา
5. ศิลปศึกษามีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงหลายด้าน เช่นการออกแบบและการโฆษณา เป็นต้น

อาจารย์สงวน รอดบุญ เชื่อว่าศิลปศึกษามีคุณค่าต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพราะศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยสร้างเสริมคุณประโยชน์ทางด้านต่างๆ ให้แก่เด็กต่อไปนี้

1. เป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กในวิชาต่างๆ
2. ช่วยกระตุ้นให้เด็กมีความสนใจและแสดงออกตามความถนัดและความสามารถ

3. ช่วยสร้างความเพลิดเพลินและความสนุกสนาน และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้
4. ช่วยให้เด็กมีจิตสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติและในงานศิลปะ
5. ช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์
6. ช่วยปลูกฝังความรู้สึกทางสุนทรียภาพ และมีรสนิยมที่ดี
7. ช่วยให้รู้จักการนำเอาศิลปะมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตให้สมบูรณ์ขึ้น

อาจารย์ได้สรุปว่า การที่จะสร้างเสริมคุณสมบัติที่ดีที่พึงประสงค์นั้นเป็นหน้าที่ของครู ศิลปะที่ควร ร่วมแรงร่วมใจการปฏิรูปการ สอนศิลปะให้ก้าวหน้าทันสมัย เพื่อปลูกฝังสร้างเสริมเยาวชนของเราให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชาติ เพื่อความเจริญก้าวหน้า ของบ้านเมืองต่อไป

จากหนังสือ ?Basic Principles of Curriculum and Instruction? ที่เขียนโดย Ralph W.Tyler(ค.ศ.1971)

นักพัฒนาหลักสูตรที่มีชื่อเสียงระดับแนวหน้าท่านนี้ ได้กล่าวถึง ความจำเป็นของการบรรจุวิชาศิลปะศึกษาไว้ในหลักสูตรโรงเรียนว่า วิชาศิลปะศึกษามีความสำคัญ 5 ประการคือ

1. ศิลปะศึกษาช่วยขยายขอบเขตของการรับรู้ของผู้เรียนทางด้านการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยศิลปะศึกษาช่วยให้คนเราสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะเป็นการมองด้วยการสังเกต ฟังพิจารณา เปรียบเสมือนศิลปินมองเห็นและเก็บรายละเอียดของสิ่ง ที่เห็นมาถ่ายทอดด้วยงานศิลปะ

2. ศิลปะศึกษาสามารถทำให้ความคิดและความรู้สึกกระจ่างแจ่มชัดออกมาโดยอาศัยสื่ออย่างอื่นเพิ่มเติมนอกเหนือจากคำพูด จะเห็น ได้ว่ามีนักเรียนจำนวนไม่น้อยที่สามารถแสดงออกทางศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเขียน หรือการพูด

3. ศิลปะศึกษาช่วยทำให้คนมีความเป็นคนที่สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น กล่าวคือ ศิลปะช่วยให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายความเครียดต่างๆ ทางอารมณ์ที่สะสมอยู่ในตัว โดยอาศัยการแสดงออกด้วยการทำกิจกรรมศิลปะต่างๆ เช่น การสร้างงานศิลปะในสตูดิโอ การทำงานศิลปะแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ใช้สอย เช่นการตกแต่ง หรือแม้แต่การแสดงออกทางการร้องเพลง เต้นรำ เล่นดนตรี สิ่งต่างๆ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนเราได้แสดงออก ทำให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และผ่อนคลายความเครียด เป็นการช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเป็นคนที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. ศิลปะศึกษาช่วยพัฒนาความสนใจและค่านิยมต่างๆ ของเด็กและเยาวชน การแสดงออกทางศิลปะในรูปแบบต่างๆ ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เอื้อ อำนาจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและช่วยพัฒนาความเข้าใจในศิลปะต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยพัฒนาความสามารถทางเทคนิคได้ ตัวอย่างเช่น กระบวนการที่จะทำให้เกิดทักษะในการระบายสี การวาดรูปคน การเล่นเครื่องดนตรีประเภทต่างๆ เป็นต้น

ไทเลอร์เชื่อว่าประเด็นทั้ง 5 ที่กล่าวมา แสดงถึงบทบาทที่สำคัญในวิชาศิลปศึกษา ที่มีคุณค่าต่อนักเรียนในระบบการศึกษาในโรงเรียน เป็นอย่างมาก

จากทัศนะต่างๆ ของบุคคลสำคัญเหล่านั้น ก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่า จากการมองเห็นคุณค่าทางศิลปะที่กล่าวมาจะมภาวะการอย่างไร ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการจัดการเรียนการสอนศิลปะในระบบการเรียนการสอนของบ้านเราให้เห็นเป็นรูปธรรม เรามองย้อนไปดูประวัติการเรียนการสอนศิลปะที่ผ่านมาในอดีต จะพบว่าหลังสงครามโลกในยุคของการปฏิรูปอุตสาหกรรมสังคมทั่วโลก มีความคล้ายกันคือ ประชาชนมีความตื่นตัวต่อการมีสุนทรียภาพเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นผลสะท้อนมาจากความก้าวหน้าในวงการอุตสาหกรรมและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีที่มีการแข่งขันในตลาดสินค้าอย่างรุนแรง ผลของการพัฒนาทางด้านสุนทรียภาพของคนในสังคมจึงเป็นตัวการสำคัญที่ช่วยยกระดับรสนิยมที่ดีของผู้คน ในอันที่จะเลือกซื้อสินค้า ต่างๆ ที่ผลิตออกมาขายในตลาด ณ จุดนี้ จึงนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนอันสำคัญในระบบการศึกษาของศิลปศึกษาในโรงเรียนอย่างแท้จริง ศิลปศึกษาที่จัดขึ้นในโรงเรียนจึงมิได้มุ่งผลิตช่างฝีมือ หรือนักออกแบบ เพื่อป้อนตลาดโรงงานอุตสาหกรรมอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตอีกต่อไป (Water Smith, 1860) แต่ศิลปศึกษาในโรงเรียนกลับมุ่งส่งเสริมให้คนทุกคนทุกระดับชั้นในสังคมได้พัฒนาศักยภาพ ทางด้านสุนทรียภาพ ให้มีประสิทธิภาพทางด้านความงามทางศิลปะวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นต่อความงามอันบริสุทธิ์ของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การจัดการศึกษาทางด้านศิลปศึกษาในโรงเรียนจึงเปลี่ยนไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพทางสุนทรียภาพให้กับเด็กด้วยวิธีการอย่างไร และนักเรียนของเราควรมีสุนทรียภาพมากน้อยแค่ไหน จึงจะเพียงพอที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิต ทางสังคมและ สิ่งแวดล้อมของเขาได้

บทสรุป ศิลปะเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนเราอย่างแยกไม่ออก สามารถที่จะสร้างเสริมให้มีความเจริญงอกงาม ทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ขึ้น ทั้งยังช่วยให้สามารถแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด ความสนใจต่างๆ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ความมั่นใจในตนเอง มีความมานะอดทน สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยของคนให้ดำเนินไปในแนวทางที่ดี ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าศิลปะเป็นส่วนสำคัญ ส่วนหนึ่งของการศึกษาและควรที่จะต้องจัดให้มีการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนให้ควบคู่กับวิชาสามัญเนื่องจากศิลปะ เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนและปราณีต โลกของศิลปะจึงเป็นโลกของการแสดงออกอันลึกซึ้ง มีคุณค่าทางจิตใจของมนุษยชาติ ถ้าสังคมใดมีรสนิยมทางศิลปะที่ดีแล้ว ย่อมจะมีผลสะท้อนทางศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาตินั้น

เป็นผลให้คน ในสังคมเป็นคนที่มีความรู้มากขึ้น ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียน ครูผู้สอนศิลปะจะต้องคำนึงว่า เราไม่ได้มุ่งสอนให้เด็กเป็นศิลปิน แต่เรามุ่งพัฒนาศิลปะที่มีอยู่ในตัวเขา ให้พัฒนาไปถึงขีดสุดอย่างมีความสุขตามอัตภาพ ร่วมกับการมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาไปตามลำดับขั้น ของการพัฒนาทางศิลปะ ตามลำดับอายุ ขีดความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคล และเหนือสิ่งอื่นใด ครูผู้สอนศิลปะไม่ควรคำนึงถึงผลสำเร็จ ของผลงานแต่ควรคำนึงถึงกระบวนการ ของเด็ก เพราะกระบวนการทำงานของเด็ก คือ หัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ ของเขาอย่างแท้จริง

- การวาดเส้น

เส้น เป็นคำที่มีความหมายโดยปกติของการรับรู้อยู่แล้วว่า เป็น วัตถุ สิ่งของ ที่มีลักษณะยาวหรือเป็นสาย และมีความชัดเจนขึ้นอีกถ้าไปผสมกับคำใดเข้า เช่น เส้นหมี่ เส้นทางเดินรถ เส้นไหม เส้นเลือด เส้นเชือก ฯลฯ แต่ถ้าในทางการขีดเขียนหรือวาด จะถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่จะทำให้เกิดภาพต่าง ๆ ขึ้น เพื่อการสร้างสรรค์ ออกแบบผลงานต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการใช้เครื่องมือเข้าช่วย ขีด ลาก วาด ได้แก่ ดินสอ ปากกา พู่กัน ฯลฯ โดยมพื้นที่รองรับส่วนใหญ่จะเป็นกระดาษ ขนาดของเส้น จะขึ้นอยู่กับขนาดของอุปกรณ์นั้น

การเกิดของเส้นถ้ามองอีกมุมหนึ่งในองค์ประกอบของการออกแบบ อาจกล่าวได้อีกแง่หนึ่งว่า เส้นคือ จุดที่เคลื่อนที่ และต่อเนื่องบนที่ระนาบหรือบนแผ่นกระดาษ ถ้าเส้นปรากฏเป็นตัวอักษร ก็จะเป็นภาษาเขียนของมนุษย์ที่สื่อสารกัน แต่ถ้าเส้นถูกวาดอย่างมีทิศทาง มีความหมายเป็นรูปร่าง ก็จะเกิดเป็นภาพต่าง ๆ เพื่อสื่อความหมายหรือเพื่อการสร้างสรรค์งาน ก็จะเป็นขบวนการสร้างภาพที่อาศัยทักษะฝีมือ มีความสัมพันธ์กับการคิดที่ต้องใช้ สติปัญญาจะเห็นได้ว่า การวาดเส้น เป็นการถ่ายทอดความคิดออกเป็นรูปภาพที่ทำได้ สะดวก และ รวดเร็ว ส่วนจะได้ความหมาย หรือ เหมือนถูกต้องมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับทักษะฝีมือของแต่ละคนไป

วาดเส้น เป็นคำผสมซึ่งพอจะแยกความหมายได้เป็น 2 คำ คือ

1. **วาด** เป็นการกระทำให้เกิดภาพ โดยใช้มือจับอุปกรณ์ ขีด เขียน ถู ไถ ฯลฯ มากกว่าการเขียนเป็นตัวอักษร หรือข้อความ
2. **เส้น** เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือ รอย ที่มีลักษณะยาว ถ้าในงานออกแบบ เส้น จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างผลงาน

ธรรมชาติของเส้น

- มีขนาดต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับวัตถุที่นำมาใช้ในการลากหรือวาด
- ตัวมันเองมีเพียงมิติเดียว แต่เมื่อวาดอย่างมีจุดประสงค์จะทำให้ได้ผลงาน หลายมิติ
- มีลักษณะของความยาวมากกว่าความหนา

ในที่นี้ขอให้ความหมายของการ วาดเส้น ว่าการที่เราใช้ อุปกรณ์ต่างๆ ชีด เขียน เป็นภาพที่มีความหมายตามที่สมอง หรือ สถิติปัญญาสั่ง การ โดยมีตาเป็นสื่อรับรู้ของการเกิดภาพนั้นๆ

ผลงานของการวาดเส้น จะให้ความรู้สึกต่างๆมากมาย ตั้งแต่พื้นฐานง่าย ๆ จนถึงเนื้อหาที่ซับซ้อนจะเห็นได้ว่า การวาดเส้น เป็นพื้นฐานหลักในการถ่ายทอด ความคิด ออกเป็น รูปร่าง รูปภาพ ไม่เพียงแต่ผู้ที่เรียนทางด้านศิลปะ ออกแบบ ผู้สนใจทั่วไป แม้แต่มนุษย์ยุคโบราณก็ยัง ชีดเขียน เป็นภาพสะท้อนเรื่องราวต่างๆ บนเพดาน หรือผนังถ้ำ เป็นการแสดงให้เห็นถึง สถิติปัญญา ความสามารถของทักษะฝีมือ และวิธีการถ่ายทอดที่เป็นคุณสมบัติส่วนหนึ่งของมนุษย์ บางคนอาจ วาดเส้นถ่ายทอดได้ดี บางคนอาจมีปัญหา แต่การฝึกฝนอย่างมีหลักการก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดทักษะฝีมือ

ประวัติการวาดเส้น

มนุษย์ได้สร้างสิ่งต่างๆ มากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และก็สร้างกันต่อไปในอนาคต อย่างไม่หยุดนิ่ง ในยุคแรกของมนุษย์สิ่งทีสร้างก็เพื่อการดำรงชีพ หาอาหาร ต่อสู้กับสัตว์ ภัยธรรมชาติ และต่อสู้กับระหว่างเผ่าพันธุ์ ทุกอย่างต่อเนื่องปรับเปลี่ยนและมีวิวัฒนาการ บางอย่างก็ทิ้งร่องรอยของผลงานเอาไว้ ให้ศึกษาเป็นข้อมูลเรื่องราวต่างๆ การจะหาคำตอบถึงสาเหตุ และข้อมูลที่ต้องการทั้งหมด ก็คงจะหาคำตอบที่ชัดเจนได้ยาก แต่ก็มีข้อเท็จจริงบางส่วนตามที่นักโบราณคดีได้ศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานเอาไว้ ซึ่งเป็นวิชาการแขนงเดียวที่ให้คำตอบที่ใกล้เคียงมากที่สุดเ็นทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเรียงลำดับได้ดังนี้

1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (15,000 B.C.) ผลงานของมนุษย์ยุคนี้ที่ปรากฏให้เห็น นอกจากจะให้ข้อมูลที่สำคัญทางโบราณคดียังสะท้อนให้เห็นถึง คุณค่าทางทักษะฝีมือมานานนับหมื่นปี นักโบราณคดีได้สันนิษฐานไว้ว่า ผลงานของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการวาดหรือศิลปะ เกิดในบริเวณทวีปแอฟริกา แล้วโยกย้ายที่ทำมาหากินไปตามที่ต่างๆ บางกลุ่มขึ้นทางเหนือผ่านทะเลทรายซาฮารา ข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปถึงยุโรป เพราะพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตามก็จะเป็นที่ยอมรับกันว่า มนุษย์พวกแรกที่ถือว่ามีฝีมือทางช่างศิลป์ คือ พวก โคร-มันยอง (Cro-magnon) มนุษย์พวกนี้รู้จักหลบอากาศหนาวเย็นเข้าอาศัยอยู่ในถ้ำ รู้จักเขียนภาพต่างๆ โดยเฉพาะจากประสบการณ์ที่รับรู้มา รู้จักสร้างสรรค์ สร้างและประดิษฐ์สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ใช้สอยและล่าสัตว์ภาพวาดผนังถ้ำ (Cave painting) ตั้งแต่ยุคหินเก่า สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ยุคนั้นได้เป็นอย่างดี ภาพวาดผนังถ้ำที่พบมากได้แก่บริเวณ ทางตอนเหนือของสเปนู ถ้ำอัลตามิรา (Altamira) และทางตอนใต้ของ ประเทศฝรั่งเศส ถ้ำลาสโก (Lascaux)

ลักษณะของ งานวาดเส้นของมนุษย์ยุคนี้พอจะสรุปแนวคิด รูปแบบ และ ทักษะฝีมือได้ดังนี้

1. ผู้ที่วาดหรือผู้สร้าง สันนิฐานว่าเป็นหัวหน้ากลุ่ม หรือ พ่อมดหมอผี ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถ ในการถ่ายทอดความคิดประสพการณ์ สร้างความเชื่อ และ สร้างภาพได้สอดคล้อง ลงบนผนังถ้าได้
2. การสร้างภาพจะวาดเส้นภาพนอกรอบก่อนแล้วใช้สีที่เป็นผงระบายภายหลัง โดยใช้ไขสัตว์ เลือด หรือน้ำมัน ทาบริเวณที่จะระบายก่อน แล้วใช้ผงสีพ่นลงไป บางทีก็แปร่งซึ่งทำจากเปลือกไม้ ทบแตกเป็นเส้น หรือชนนทช่วยทา
3. สีที่ใช้คงหาจากทรัพยากรใกล้เคียง ได้แก่ ดินสีเหลือง สีแดง สีดำ สีดินเทศ
4. รูปที่เขียนบางรูปจะเซาะขอบเป็นร่องก่อน บางรูปก็อาศัยลักษณะสูงต่ำของผนังเป็นส่วนประกอบเข้ากับลักษณะของภาพ เช่น ผนังที่นูนอาจเป็นส่วนท้องของสัตว์
5. ภาพวาดของสัตว์จะแสดงรูปด้านข้างเป็นส่วนมาก มีทั้งตัวเดียว และ เป็นฝูง จะมีภาพของคนปนอยู่น้อย
6. ภาพวาดของสัตว์ จะแสดงขนาด และชนิดของสัตว์ตามความคิดคำนึงไม่ตรงกับความเป็นจริงนัก และไม่แยกประเภทของสัตว์บก หรือ สัตว์น้ำ
7. เรื่องราวของภาพจะเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต การล่าสัตว์ เช่นสัตว์ ได้รับบาดเจ็บ ถูกฆ่า ถูกถูกรัง ถ้าเป็นความสมมุติฐานก็มักแสดงอวัยวะเด่นชัด หรือถ้าต้องการ แสดงความเชื่อของศาสนิกชนก็เขียนภาพสัตว์ให้สวยงามกว่าตัวจริง โดยหวังว่าจะได้รับการอภัย เป็นต้น

2. ผลงานวาดเส้นของอียิปต์ (4000-2280 B.C.) เป็นอีกยุคหนึ่ง ที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เด่นชัด และ มีประวัติความเชื่อแนวทางการสร้างสรรคงาน ซึ่งเป็นชนชาติที่สร้างอารยธรรมของลุ่มแม่น้ำไนล์ อยู่ทางตอนใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน อียิปต์มีความเจริญรุ่งเรืองมาก แล้วค่อยๆ เสื่อมลงต่อมาก็เสียเอกราชให้กับเปอร์เซีย ประมาณ 525 ปี ก่อน ค.ศ. ชาวอียิปต์มีความเชื่อซึ่งมีอิทธิพลในการสร้างผลงาน คือ

1. เชื่อว่าชีวิตในโลกหน้ามีจริง และมีความสำคัญ
2. เชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วย ร่างกายและวิญญาณ
3. เชื่อว่าฟาโรห์คือพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ และเชื่อในพระเจ้าหลายองค์ที่ให้ คุณและโทษ
4. เชื่อว่าการแสดงออกตามมุมมองที่เหมาะสม ให้เข้าใจง่ายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างงานศิลปะ

5. เชื่อว่า หลักการ กฎเกณฑ์ ทางศิลปะเป็นสิ่งดี ต้องเคารพ

จากความเชื่อดังกล่าว จึงมีผลทำให้ชาวอียิปต์ สร้างผลงานที่มีความคงทนอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ เช่น สร้างปิรามิด เป็นผลงานสถาปัตยกรรมปิดตาย ที่มีความแข็งแรง ทนทาน เพื่อรักษาร่างศพของฟาโรห์ไว้ เพื่อจะกลับมามีชีวิตใหม่อีกตามความเชื่อ โดยมีภาพเขียนตามผนังห้องเก็บศพ ห้องประวัติฯ ห้องสมบัติ เป็นภาพช่วยเตือนความทรงจำเมื่อฟื้นคืนร่าง

ผลงานวาดเส้นอียิปต์ จะมีเอกลักษณ์อยู่หลายอย่าง ดังนี้

1. มีการตัดเส้นรอบนอก วาดรายละเอียดชัดเจน และใช้สีเรียบ
2. การวาดภาพคนมักจะสลัبد้านของหุ่น เพื่อการถ่ายทอดให้ชัดเจน
3. ภาพของคนจะมีลักษณะของรูปร่าง ส่วนหัวและคอเป็นรูปด้านข้าง ตาด้านหน้า บริเวณอกเป็นรูปด้านหน้า ท่อนขาจนถึงเท้าเป็นรูปด้านข้าง

3. การวาดเส้นในสมัย กรีก และโรมัน ถือเป็นมารดาของอารยธรรมตะวันตกเกือบ

ทุกแขนง แนวปรัชญาของสำนักต่าง ๆ มีความเจริญมาก ทำให้เกิดแนวทาง ทางความคิดมาก และสำนักคิดเหล่านั้นพิจารณาปัญหาเหตุผลต่างกัน สำหรับทางด้านศิลปะและการวาดเส้นนั้น ศิลปินกรีกถือกันว่าเป็นผลของความพยายามของมนุษย์ ที่ถ่ายทอดเลียนแบบธรรมชาติ (Art is the imitation of nature) โดยมุ่งที่จะแสดงให้เห็นในความเชื่อเด่น ๆ ของสังคมสองประการ คือ ความชัดเจนและความบริสุทธิ์ (Clarity and purity)

รูปคนหรือการถ่ายทอดคน ถือเป็นรูปแบบอันสำคัญของการวาดเส้น โดยศิลปินกรีกพยายามที่จะใช้ความสมบรูณ์ และความงามของคนเป็นแบบ ถ่ายทอดเทพเจ้าตามที่คนมีความเชื่อ เทพเจ้าอะพอลโล กิติหรือ เทพเจ้าวีนิสก็ตี ต่างก็ได้แบบอย่างจากเรือนร่างอันสมบรูณ์ของมนุษย์ผู้เต็มใจเป็นหุ่นให้ และแนวคิดที่ยอมเป็นหุ่นนี้ให้อิทธิพลสืบต่อมาจนถึงสมัยฟื้นฟูและในสมัยหลัง ๆ บ้างเหมือนกัน

ศิลปินกรีก มีความชำนาญในการถ่ายทอดบนผนังโค้งของไห ด้วยการออกแบบผสมกับรูปทรงเรขาคณิตเป็นแบบต่าง ๆ งดงาม บนพื้นที่จำกัด และรู้จักใช้น้ำยาเคลือบตกแต่งด้วยสีอัญมณีและสีดำ โดยมีเรื่องราวเกี่ยวกับชนบประเพณีและนักรบ ศิลปินนอกจากจะแสดงความชัดเจน ยังแฝงจินตนาการของตนเองไว้ในภาพเขียนอีกด้วย และในสมัยหลัง ๆ จินตนาการมีส่วนให้อิทธิพลต่อการวาดเขียนมาก จนกลายเป็นการออกแบบตกแต่ง

ในสมัยโรมัน การวาดเส้นมีบทบาทสำคัญในการวางพื้นฐานของภาพประดับ (mosaic) เพราะช่วยทำให้การแบ่งบริเวณแสงสว่าง และเงามืดสำหรับสร้างภาพประดับ การถ่ายทอดการวาดเส้นของโรมันมีทั้งภาพคนอย่างของกรีก และภาพวิว และภาพโบราณนิยายครั้งสัตว์ครึ่งมนุษย์ด้วย

ในช่วงหลังของสมัยโรมันถือว่าการวาดเส้นนั้น เป็นการถ่ายทอดที่แสดงให้เห็นว่า ศิลปินมีความเข้าใจเกี่ยวกับความตื้นลึก ไกลใกล้ และความกลมกลืนของ แสงและเงา อย่างสมบรูณ์ อันนับได้ว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดแรกเริ่มของการวาดเส้นที่มีลักษณะสามมิติ สำหรับลักษณะเด่นของการวาดเส้นในสมัยโรมันนั้น จะเห็นไม่พ้นรูปคน โดยมีร่างกายสมบรูณ์มีกล้ามเนื้อที่งดงาม ทั้งนี้เพราะว่าโรมันยกย่องนักรบ และ ชัยชนะ ดังนั้นเรื่องราวของภาพคนจึงมีความสำคัญมาก

4. การวาดเส้นในสมัยกลาง เมื่ออาณาจักรโรมันแบ่งออกเป็นสองส่วน และช่วงเวลานั้นจนถึงสมัยฟื้นฟู ราวศตวรรษที่ 14 เป็นช่วงเวลา ของคริสต์ศาสนา และ ระยะเวลาของการแสวงหาแนวการเขียนระยะนี้แทนที่ลักษณะแบบอย่างของการวาดเส้น ตามแนวกรีก และโรมันที่เกี่ยวกับเทพนิยายจะมีอิทธิพล ศิลปินในระยะนี้ได้พยายามแสดงเรื่องราวของศาสนา จนทำให้การวาดเส้น

มีลักษณะเด่นไปทางสัญลักษณ์หรือ เป็นการออกแบบตามแนวสัญลักษณ์มากขึ้น ส่วนในทางตอนเหนือของยุโรปในช่วงเวลานี้ ศิลปินได้สร้างสรรค์ภาพประกอบคัมภีร์ เป็นเรื่องราวของศาสนา และมีตัวหนังสือประกอบด้วยทำให้รูปแบบของการวาดเส้นเน้นหนักไปทางการถ่ายทอดภาพประกอบหนังสือ หรือการลอกแบบเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าบางส่วนจะมีลักษณะของกรีกและโรมันแฝงอยู่บ้างก็ตาม แต่แนวโน้มส่วนใหญ่มุ่งที่ศาสนาพยายามที่จะสั่งสอนคนโดยใช้ภาพประกอบเป็นส่วนสำคัญ และระยะนี้การวาดเส้นตัวหนังสือ และการออกแบบตัวหนังสือมีความก้าวหน้ามาก เช่น ภาพประกอบคัมภีร์

สำหรับในสมัยกรีกและโรมัน ถือได้ว่าเป็นช่วงของการวาดเส้นที่ศิลปินสามารถถ่ายทอดโลกภายนอกอย่างมีเหตุผลขึ้น รู้จักสร้างภาพให้ลึก รู้จักใช้แสงและเงา ซึ่งใช้อิทธิพลต่อมาในสมัยกลาง

5. การวาดเส้นในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (ค.ศ.1300 - ค.ศ. 1600) การวาดเส้น ส่วนหนึ่งที่เราฝึกฝนปฏิบัติกันในปัจจุบันนี้ ได้รับอิทธิพล และแนวการถ่ายทอดมาจากการวาดเส้นในสมัยการฟื้นฟูอิตาลียุคนี้ แนวคิดของการวาดเส้น และการฝึกฝนในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาเน้นอยู่ที่ ความสำคัญของการถ่ายทอด คือ ถือว่าการถ่ายทอด ด้วยการใช้เส้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับศิลปิน การวาดเส้นนอกจากจะเน้นอยู่ที่ทักษะหรือ ความชำนาญในการบังคับมือ และฝึกสายตาแล้วยังเน้นถึงการพัฒนาความคิด และความรู้สึกร่วมกัน โดยยอมรับกันว่า บทบาทของการวาดเส้นเปรียบเสมือนเครื่องมืออุปกรณ์อย่างหนึ่งทางปัญญาที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีความเฉลียวฉลาด มีความคิด และความสามารถในการแก้ปัญหา ระดับไหน และยังแสดงให้เห็นถึงความคิดในการออกแบบต่างๆด้วย ซึ่งหมายถึงว่าผู้เรียนวาดเส้นจะต้องฝึกฝนกันเป็นเวลานาน ตามระบบของการฝึกงานอยู่กับช่างฝีมือโดยตรงในปลายศตวรรษที่ 15 แนวความคิดของการวาดเส้น ได้เปลี่ยนแปลงไป หลังจากได้รับอิทธิพลจากการก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์โดยศิลปิน และนักวิทยาศาสตร์ คือ เลโอนาร์โดดา วินชี (Leonardo da-Vinci) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การวาดเส้น เป็นเครื่องมือที่บันทึกความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ในการแสวงหาความจริงจากธรรมชาติ และ ถือว่าเป็นเครื่องมือช่วยการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ด้วย

ในศตวรรษที่ 16 ก็ยอมรับทฤษฎีของการวาดเส้น และมีแนวปรัชญาว่า สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งที่มนุษย์สร้างสรรค์ และไม่สร้างสรรค์ ทั้งที่มองเห็นได้สัมผัสได้ และมองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ทั้งที่คิดว่ามีวิญญาณ และ ไม่มีวิญญาณเป็นวัตถุ ล้วนแล้วแต่เป็นวิถีทางที่เร้าให้มนุษย์มีความคิด และประกอบความคิดนั้นๆ เข้าด้วยกันเป็นรูปทรงที่เห็นได้ทั้งสิ้นการวาดเส้นเป็นการสร้างผลงานทางศิลปะทำให้ผู้เรียนแสวงหาความจริงในธรรมชาติที่อยู่ลึกลับในวัตถุหรือในบุคคล คือ หมายถึงว่า นอกจากจะศึกษาภายนอกแล้ว จะต้องเข้าใจความจริงภายในด้วย ถ้าเป็นวัตถุก็หมายถึงว่าจะต้องเข้าใจโครงสร้างภายใน ส่วนประกอบของอณู ถ้าเป็นคนก็ต้องแสดงความรู้สึกจิตใจภายในด้วยการฝึกฝนโดยมุ่งให้แสวงหาความจริงภายในดังกล่าวนี้อย่างผลให้ศิลปินและช่างทั้งหลายยึดมติของไมเคิลแองเจโล ที่กล่าวว่า ถ้าท่านจะเป็นช่างปั้นชั้นเยี่ยมแล้ว ท่านจะต้องมองเห็นรูปคนตามที่ท่านต้องการอยู่ในแท่งหินก่อน”

ในสมัยฟื้นฟูมีความเจริญต่างจากยุคที่ผ่านมาๆ มา มีการศึกษาวิชากายวิภาคกันอย่างจริงจัง และต่อมาได้กลายเป็นรากฐานของ การศึกษาวิชากายวิภาค ทั่วไปตามสถาบันศิลปะ เกือบทั้งโลก ตามแนวคิดที่ว่า ศึกษาจากภายในมาสู่ภายนอก ในด้านปัญหาของการจัดภาพให้แสดงความรู้สึกที่ลึกหรือคุณค่าของสามมิติ และบริเวณว่าง ก็ได้รับความสนใจ ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับความตื้นลึกที่เรียกกันว่า วิชาเปอร์สเปคทีฟ (Perspective) โดยมีการกำหนดข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับการรับรู้ทางด้านสามมิติของมนุษย์ร่วมกันว่า การเห็นของมนุษย์เกี่ยวข้องกับเส้นระดับตาที่ลากตรงไปจากตาของมนุษย์เอง ตามตำแหน่งที่ผู้นั้นอยู่ วัตถุใดที่ขนานกับเส้นระดับตาจะมีจุดสายตาเพียงจุดเดียว ด้านใดที่ขนานกัน จะไปรวมกันที่จุดสายตาเดียวกัน และถ้าวัตถุใดตั้งเป็นมุมกับเส้นระดับตาก็จะทำให้เกิดจุดระดับตาสองจุด และด้านใดขนานกันก็ไปรวมจุดสายตาเดียวกัน สำหรับด้านและขนาดของวัตถุนั้น เมื่อปรากฏในสนามภาพ ถ้าอยู่ใกล้จะมีขนาดใหญ่กว่าอยู่ในตำแหน่งกว่า และสัดส่วนก็จะลดลงตามส่วน

5. การวาดเส้นในสมัย นีโอคลาสสิก โรแมนติก และ เรียลลิสซึม (ค.ศ. 1800 ค.ศ.1860) ศูนย์กลางของการวาดเส้นเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม และเศรษฐกิจ อิตาลีเป็นศูนย์กลางในสมัยฟื้นฟู ศตวรรษที่ 15 กลุ่มยุโรปตอนเหนือเป็นศูนย์กลางในศตวรรษที่ 17 และในศตวรรษที่ 19 ฝรั่งเศสได้กลายเป็นแหล่งกลางของศิลปะทุกแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปารีส

แนวคิดอันเป็นเสมือนทฤษฎีของนีโอคลาสสิกอีกประการหนึ่งก็คือ การเน้นการวาดเส้นเป็นหลักสำคัญ การระบายสีถือเป็นอันดับรอง ศิลปินกลุ่มนีโอคลาสสิก จะพยายามร่างรูปแบบอย่างแน่นอนด้วยเส้นรอบนอกก่อนแล้วระบายสี ถ้าเป็นการเขียนรูปคนก็นิยมท่าทางคนยืน โดยนำหน้าอยู่บน เท้าขวา เท้าซ้าย งออยู่ในท่าพัก ซึ่งถือกันว่าเป็นท่าที่สมบูรณ์และงดงามมากที่สุดศิลปินกลุ่มโรแมนติคยึดมั่นในอารมณ์ที่แสดงออกรุนแรง ด้วยการตัดกันของ แสงและเงา การใช้วัสดุหลายชนิดปนกัน บางภาพแสดงความรู้สึกของหุ้มนโมภาพ ความทารุณโหดร้าย และความรู้สึกต่างๆ ที่เกินความจริง ซึ่งตรงข้ามกับ นีโอคลาสสิก ซึ่งยึดมั่นในกฎเกณฑ์ ของกรีกโบราณ

การวาดเส้นในตอนกลางศตวรรษที่ 19 หลังจากโรแมนติคก็คือ ลัทธิเรียลลิสซึม ลัทธินี้เป็นผลมาจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ จึงทำให้รูปแบบของการวาดเส้นเหมือนจริง หรือ คล้ายจริงมากขึ้น และการเขียนตามแนวเหมือนจริงนี้ ช่วยขยายความรู้ด้านต่างๆ ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย นอกจากนี้การเขียนการ์ตูน และ ภาพล้อก็มีบทบาทมากขึ้นด้วย ผลงานวาดเส้นของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง และ พัฒนาการไปตามกาลเวลา จากการวาดเส้นตามความคิด ความเชื่อ และ อุปกรณ์ที่จำกัด ในยุคที่ฟื้นฟูการวาดเส้นเริ่มเปลี่ยนเป็นแนวของการรับรู้จริงมากขึ้น การสร้างผลงานสร้างสรรค์มีจุดมุ่งหมายของชิ้นงานที่เกิดประโยชน์ต่อ ชุมชน สังคม และพัฒนาประเทศ

6. ประวัติการวาดเส้นที่มีคุณค่า และ มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประเทศไทย เป็นภาพวาดเส้นที่บันทึกเรื่องราว ของ วิถีชีวิต สภาพเมือง สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ของประเทศไทย ก็คือ ภาพจากจดหมายเหตุของ มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ตำแหน่งเอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ได้เข้ามาครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีซึ่งตรงกับปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และได้เขียนจดหมายเหตุบอกเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับประเทศไทยไว้มาก รวมทั้งวาดภาพประกอบซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง คุณค่าของการวาดเส้นได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญของการวาดเส้นในงานออกแบบ

การออกแบบ จะเป็นขบวนการที่สำคัญมากเกือบทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการสร้างชิ้นงาน หรือ ผลงานที่หวังสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นวงการธุรกิจ การพัฒนาเมือง การทำงานสิ่งพิมพ์ การทำงานโฆษณา การผลิตสินค้าอุตสาหกรรม การทำบรรจุภัณฑ์ ฯลฯ จะเห็นได้ว่า การออกแบบสร้างสรรค์ มีส่วนร่วม และ ชี้นำรูปแบบ การวาดเส้นจึงมีบทบาทที่จำเป็นในการสร้างภาพ หรือรูปร่างเบื้องต้น เพื่อถ่ายทอด จากความคิด ออกมาให้ปรากฏมากที่สุด เพื่อจะได้ เลือก จัดวาง ก่อนนำไปเขียนเป็นรายละเอียดถูกต้อง หรือสร้างจริง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผิดพลาด โดยเฉพาะธุรกิจในปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันทุกรูปแบบ การวาดเส้น มีบทบาทต่องานออกแบบเกือบทุกแขนงซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. การวาดเส้นเป็นตัวช่วยในการถ่ายทอดความคิดของนักออกแบบ
2. การวาดเส้นทำให้เห็นลักษณะของผลงานได้ทั้ง 2 มิติ และ ให้ความรู้สึก 3 มิติ
3. การวาดเส้นสามารถทำได้สะดวก รวดเร็ว ง่าย และใช้อุปกรณ์เขียนพื้นฐานทั่วไป
4. การวาดเส้นช่วยในการเลือก จัดแปลง ชิ้นงาน เป็นการกลั่นกรองที่ดีก่อนการสร้างจริง ในเชิงธุรกิจเป็น การประหยัด เวลา ต้นทุน และ ที่สำคัญได้ผลงานที่ดี
5. การวาดเส้น เป็นตัวช่วยบอกรายละเอียดต่างๆ ทั้งที่เรียบง่าย และ ซับซ้อนได้ใน มุมมองของงานออกแบบ

6. การวาดเส้น สามารถถ่ายทอดจินตนาการทุกแนวความคิดทั้งที่ใกล้ตัว หรือ อนาคตได้ ไม่มีขอบเขตจำกัด มีความเท่าทันกับการสร้างสรรค์ทุกรูปแบบ

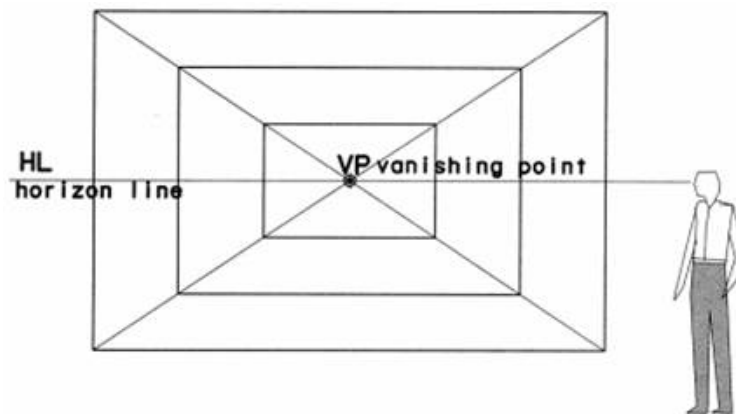
การวาดเส้นช่วยถ่ายทอดสภาพเหตุการณ์ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ในสภาวะที่ไม่มีอุปกรณ์ที่ ช่วยในการบันทึกภาพ และ สามารถให้ความรู้สึกตามเหตุการณ์นั้นๆ พร้อมกับคุณค่าทางทักษะฝีมือ จะเห็นได้ว่าความสามารถ หรือ ฝีมือในการวาดเส้น มีความสำคัญที่จะต้องเทียบทัน และ สัมพันธ์ กับสติปัญญาที่คิดสร้างสรรค์ การวาดเส้นในงานออกแบบจึงต้องได้รับ การฝึกฝน เพื่อให้เกิดความ ชำนาญ แม่นยำ ชัดเจน รวดเร็ว ซึ่งจะแตกต่างการวาดเขียน หรือ วาดเส้นธรรมดาทั่วไป

การวาดเส้นในงานออกแบบทัศนียภาพ

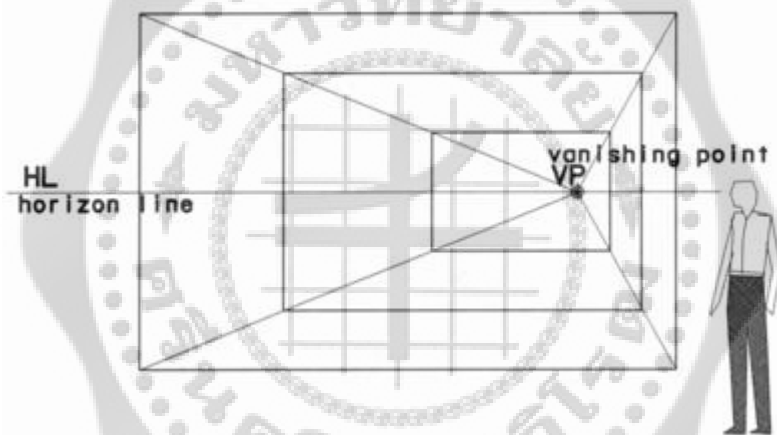
หลักการของภาพทัศนียภาพ เป็นภาพที่ให้ความรู้สึกเป็น 3 มิติ คือ มีลักษณะของความ เหมือนใกล้เคียงกับภาพที่คนเราเห็นภาพต่าง ๆ โดยทั่วไป เช่น ถ้าไปยืนอยู่กลางถนน แล้วมองไป ไกลข้างหน้า เราจะเห็นถนนจะค่อยเล็กลง เสาไฟฟ้าก็สั้นเล็กลง ถ้ามีต้นไม้เป็นทิวข้างทางก็จะ เตี้ยลง แล้วก็วิ่งไปรวมกันที่จุดสุดท้ายตา หรือถ้าใครอยู่ใกล้เส้นทางรถไฟก็จะเห็นได้ชัดเจน รางรถไฟจะ ไปรวมกันที่จุดจุดเดียว ไม่เหมือนที่นอนขวางรับรางเหล็กก็จะสั้นเข้า และรวมกันที่ จุดรวมสายตา ซึ่งพอจะสรุปลักษณะของภาพ PERSPECTIVE ได้ดังนี้

1. วัตถุ หรือสิ่งของที่ มีขนาดเท่ากันเมื่ออยู่ไกลตัวออกไปจะมีขนาดเล็กลง
2. ระยะที่เท่ากันเมื่ออยู่ไกลตัวออกไปจะมีระยะที่ถี่ขึ้นเรื่อย ๆ จนรวมเป็นจุดเดียวกัน
3. เส้น หรือสิ่งของที่คู่ขนานกันเมื่อไกลออกไปจะพุ่งเข้าหากัน
4. วัตถุ หรือสิ่งของต่าง ๆ เมื่ออยู่ไกลตัวออกไป จะมีรายละเอียดและความชัดเจนลดลงไป

ตามลำดับ

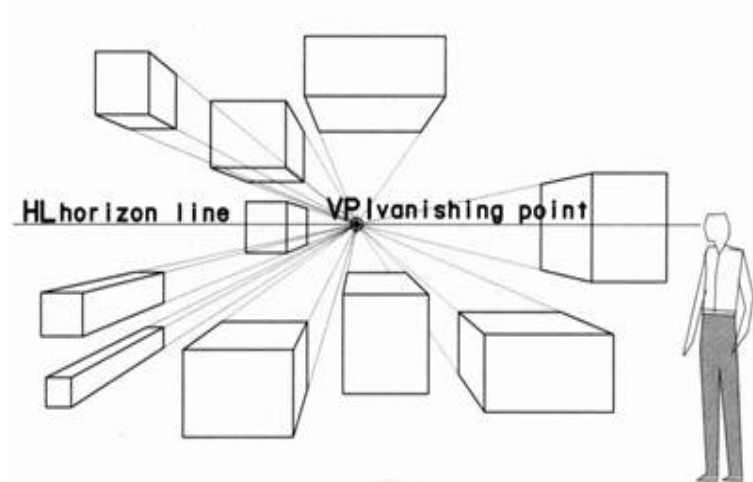

ภาพประกอบ 3 โครงสร้างของภาพที่ประกอบด้วยเส้นระดับสายตา (Horizon Line) และจุดรวมสายตา (Vanishing point)

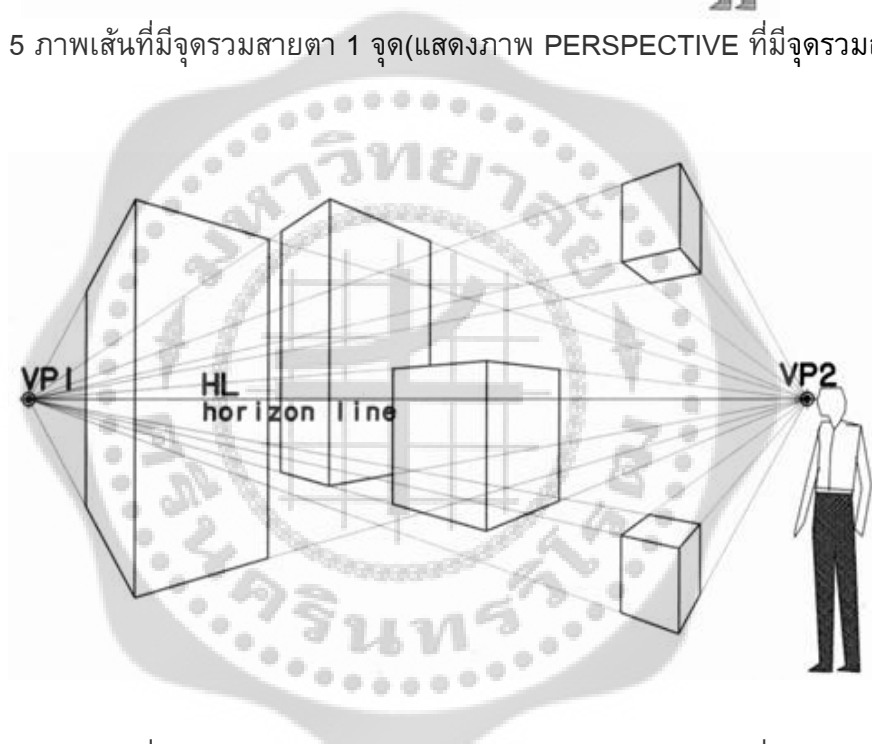

ภาพประกอบ 4 ภาพเส้นตำแหน่งที่ไม่ใช่อยู่ตำแหน่งกลาง (แสดงโครงสร้างของการมองของภาพในตำแหน่งที่ไม่ใช่อยู่ตำแหน่งกลางของภาพที่มอง)

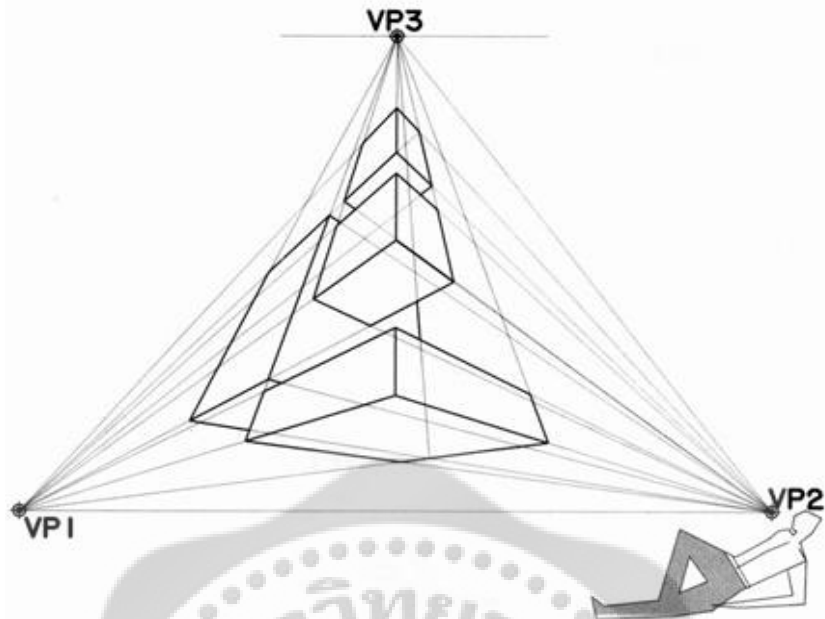
หลักการของการวาดภาพ PERSPECTIVE หลักการพื้นฐานของภาพ PERSPECTIVE จะประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 2 ส่วนที่สำคัญ ที่กำหนดในการลากเส้น คือ 1.เส้นระดับสายตา หรือที่เรียกว่า Horizon Line ใช้ตัวย่อ HL เป็นเส้นระดับแนวนอน หรือแนวระดับน้ำ จะขึ้น-ลง สูง-ต่ำ อยู่ในระดับสายตา ซึ่งจะเป็นเส้นที่สำคัญในการกำหนดของการมองวัตถุหรือ สิ่งก่อสร้างทั้งหมด 2.จุดรวมสายตาหรือเรียกว่า Vanishing point ใช้ตัวย่อ VP จะเป็นจุดรวมสายตาที่อยู่ในเส้นระดับสายตา เป็นตำแหน่งที่ลากเส้นสิ่งของต่างๆ ไปรวมกัน มีตั้งแต่ 1 จุดขึ้นไป แล้วแต่ตำแหน่งของวัตถุที่จัดวาง หรือ ต้องการวาดให้มีความหลากหลายซับซ้อน

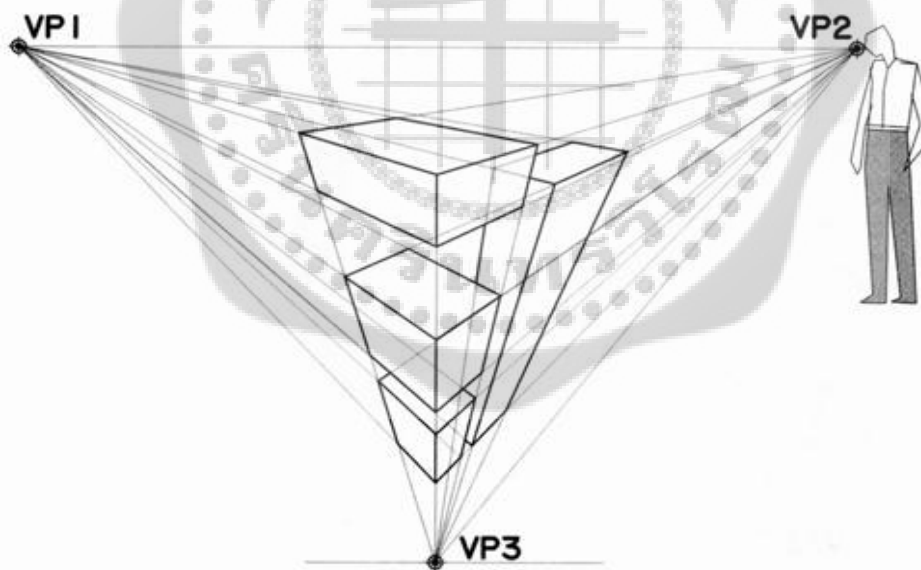
ภาพประกอบ 5 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 1 จุด(แสดงภาพ PERSPECTIVE ที่มีจุดรวมสายตา 1 จุด)

ภาพประกอบ 6 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 2 จุด(แสดงภาพ PERSPECTIVE ที่มีจุดรวมสายตา 2 จุด)

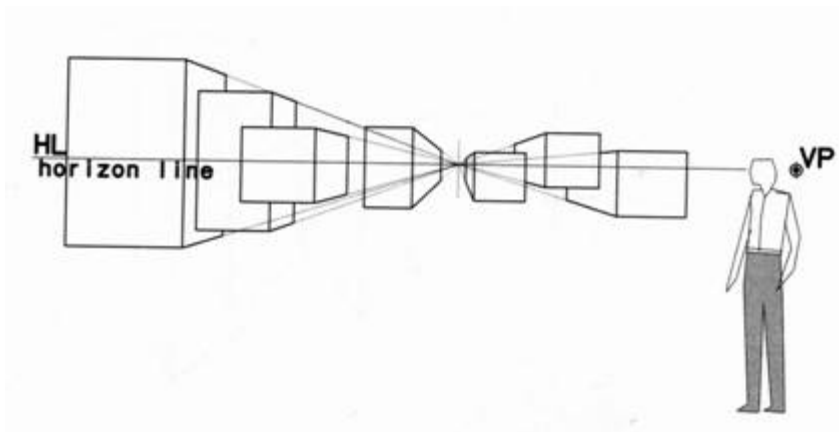
ภาพประกอบ 7 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด (แสดงภาพ PERSPECTIVE ที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด อยู่ในลักษณะของการมองจากล่างขึ้นบน)

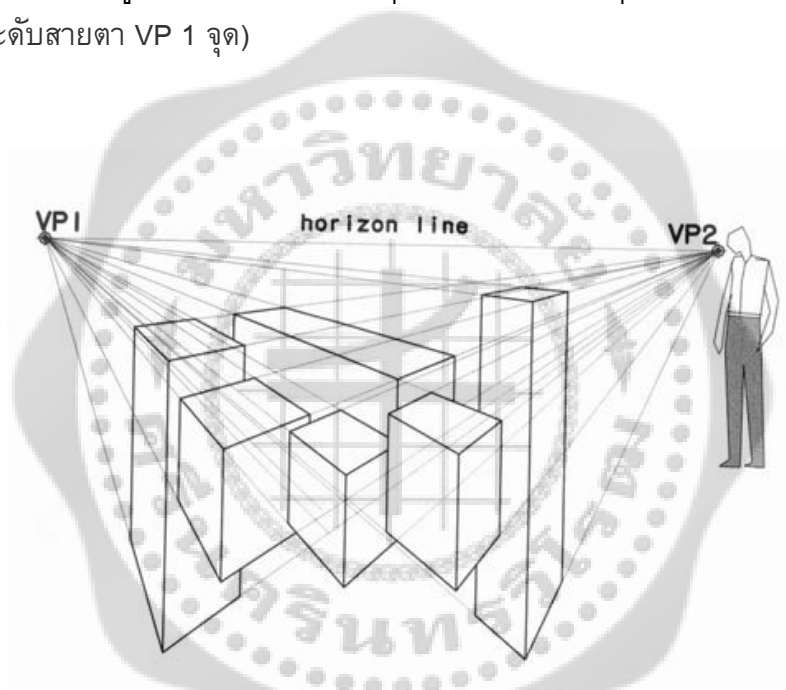
ภาพประกอบ 8 ภาพเส้นที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด ลักษณะของการมองจากบนลงล่าง

(แสดงภาพ PERSPECTIVE ที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด อยู่ในลักษณะของการมองจากบนลงล่าง)

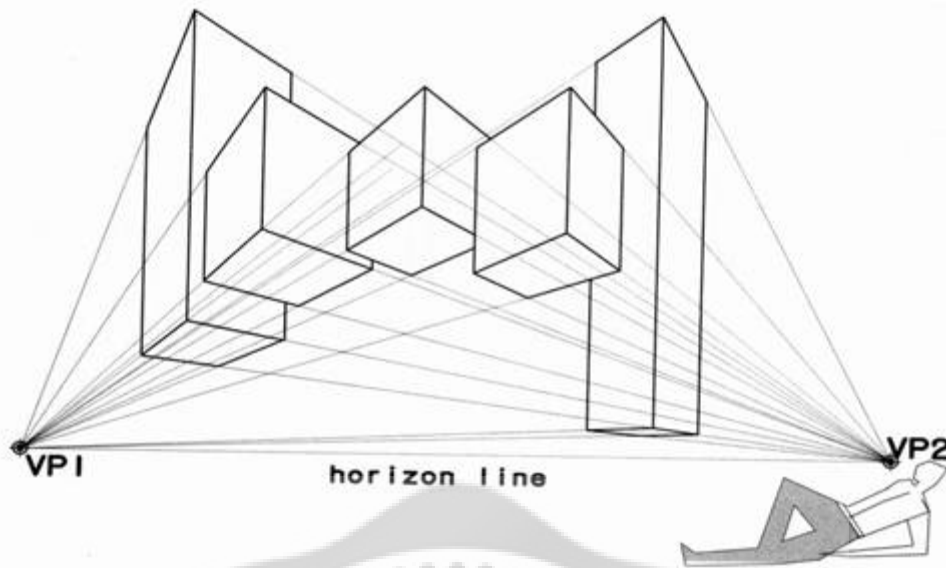
ภาพ PERSPECTIVE ที่มีจุดรวมสายตา 3 จุด จะให้ความรู้สึกของสิ่งก่อสร้าง สูงชะรูด หรือ ต่ำลึกลงไป ใช้กับงานเขียนภาพในทางสถาปัตยกรรมเป็นส่วนใหญ่ จุดรวมสายตาที่ 3 ตำแหน่งจะอยู่ในแกนของแนวตั้ง จะต่ำ หรือ สูงกว่าเส้นระดับสายตาก็ได้

ภาพประกอบ 9 ภาพที่อยู่ในระดับสายตา VP 1 จุด (แสดงโครงสร้างมุมมองของภาพ PERSPECTIVE ที่อยู่ในระดับสายตา VP 1 จุด)

ภาพประกอบ 10 ภาพ VP 2 จุด ที่มองจากที่สูงลงที่ต่ำ(แสดงโครงสร้างมุมมองของภาพ PERSPECTIVE VP 2 จุด ที่มองจากที่สูงลงที่ต่ำ)

ภาพประกอบ 11 ภาพ VP 2 จุด ที่มองสูงขึ้นไป (แสดงโครงสร้างและมุมมองของภาพ PERSPECTIVE VP 2 จุด ที่มองสูงขึ้นไป)

การวาดเส้นให้มุมมองของอาคารโดดเด่น สูงสง่า ก็ใช้มุมมองจากล่างขึ้นบน คือ Worm Eyes View เพราะจะได้ภาพสิ่งก่อสร้างที่ดึงดูดความสนใจได้ดี และ ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่คน ยืนแหงนหน้ามองตึกสูงเมื่อสร้างเสร็จแล้ว

การวาดเส้นภาพ PERSPECTIVE ในงานสถาปัตยกรรม

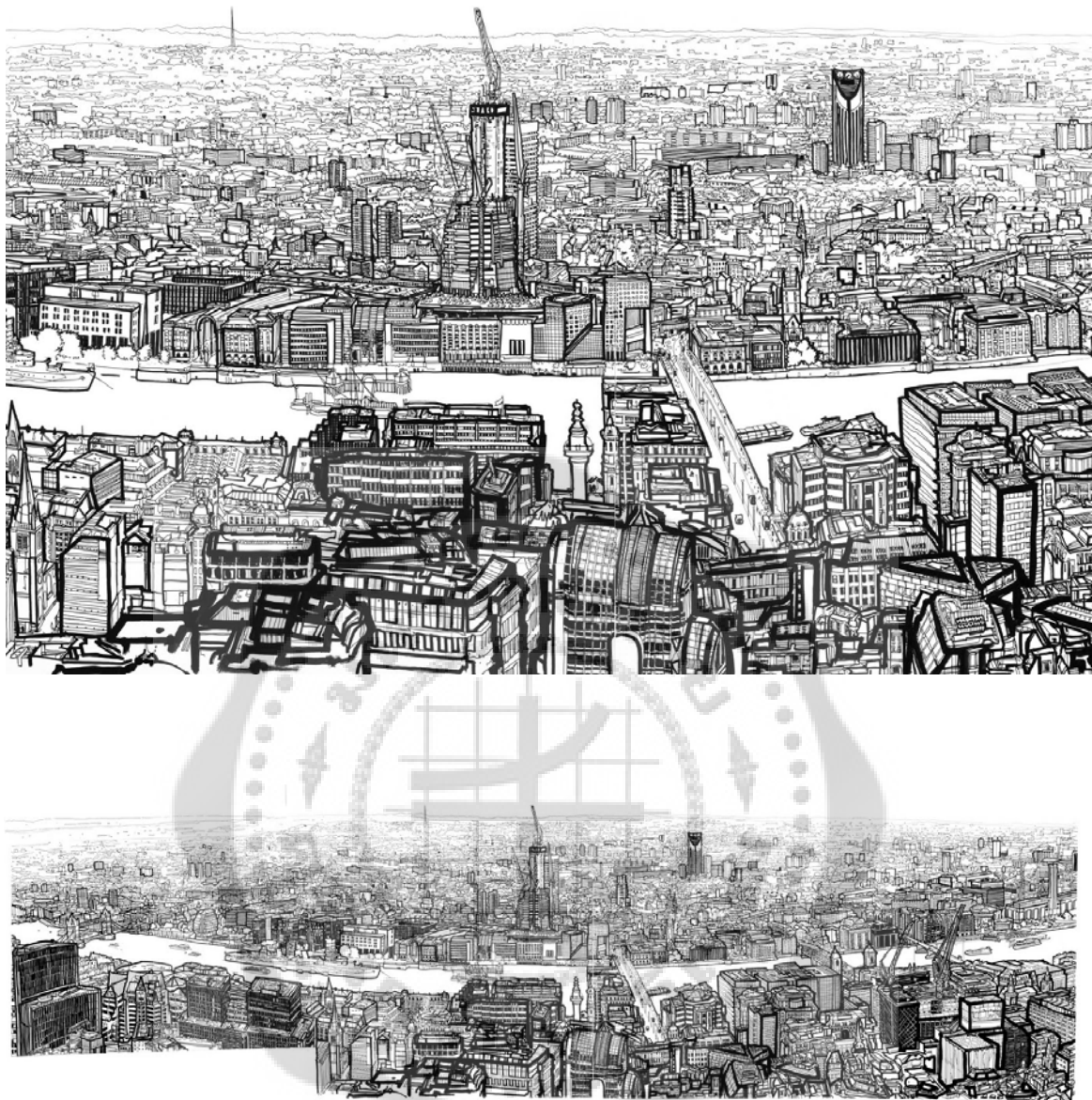
งานทางสถาปัตยกรรมเป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง ซึ่งมีอยู่หลายสาขา มีทั้งขนาดเล็ก และใหญ่ ใช้วิชาการในการสร้างสรรค์งาน ควบคู่ไปกับวิชาการทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ในการ ออกแบบโครงสร้างเพื่อให้มีความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้าง ซึ่งในปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าไปมาก ลักษณะของการทำงานจะเป็นคณะของผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ช่างฝีมือ ที่ดำเนินงานเป็นธุรกิจทั้งระดับ สำนักรงานออกแบบ-เขียนแบบ และบริษัทที่รองรับงานก่อสร้างขนาดใหญ่ ซึ่งมีทั้งโครงการที่อยู่อาศัย อาคารสูงหลายร้อยชั้น สิ่งก่อสร้างพวก สะพาน อุโมงค์ สนามบิน ฯลฯ การทำงานที่มีโครงสร้างทาง วิชาขนาดใหญ่ นี้ จะมีขั้นตอนของการคิด กลั่นกรอง อย่างละเอียด เพราะเป็นการลงทุนระดับ ตาม สัดส่วนของวัตถุประสงค์ งานวาดเส้นเป็นส่วนหนึ่งในการเริ่มต้น ที่ช่วยในการออกแบบ ถ่ายทอดให้ เห็นภาพของโครงสร้างนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่า COMPUTER จะเข้ามามีบทบาทในการสร้าง ภาพสามมิติในปัจจุบัน แต่การร่างภาพเค้าโครง หรือ ให้ภาพที่เข้าถึงจินตนาการ ก็ต้องเริ่มจากงาน วาดเส้น โดยเฉพาะให้ความสะดวก รวดเร็ว ของการจัดมุมมองของภาพเพื่อจะเป็นการดำเนินไปสู่ การเขียนแบบ แสดงรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม และ ที่สำคัญเป็นวิธีการหนึ่ง ที่ช่วยในการสื่อให้ เข้าเห็นภาพของโครงการล่วงหน้า ซึ่งมีทั้งรูปแบบอาคารที่เหมือนจริง รวมทั้งการจัดแต่งพื้นที่ สิ่งแวดล้อม ถ้าเป็นโครงการในการดำเนินธุรกิจ งานภาพ PERSPECTIVE ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วย

ในการโฆษณา และการแข่งขันในรูปแบบหนึ่ง การวาดเส้นภาพ PERSPECTIVE จะเขียนภาพของตัวอาคารเป็นหลักใหญ่ และติดตามด้วยภาพประกอบ ได้แก่ ภาพคน หรือถ้าเป็นอาคารโครงการขนาดใหญ่ เป็นฝูงคน ต้นไม้ ที่ให้ความรู้สึกมีชีวิตรื่น มีถนน ที่จอดรถ เป็นสถานที่น่าอยู่การจัดมุมมองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสิ่งหนึ่ง ที่จะทำให้อาคารและสิ่งแวดล้อมของภาพมีความสวยงาม ดังนั้นการยึดหลัก มุมมองจากที่สูงที่ต่ำ มุมมองระดับสายตา หรือมุมมองจากที่ต่ำขึ้นไปสูง เพื่อทำให้อาคารมีความสูงสง่างาม จึงต้องนำมาคิดร่วมกับการจัดองค์ประกอบของภาพ Foreground, Middle ground, Background ในการวาดเส้น เพื่อให้ได้ภาพที่ดึงดูดความสนใจ และ มีความสวยงามเหมือนจริง

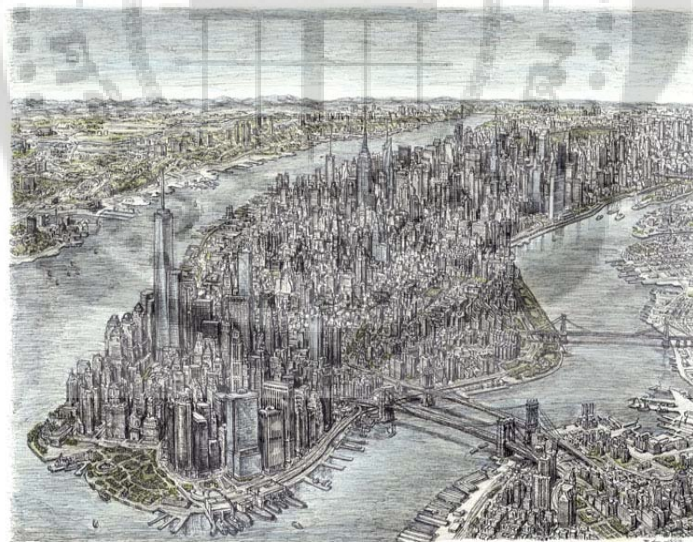
สรุป ภาพPERSPECTIVE เป็นภาพ 2มิติ ที่ให้ความรู้สึกเป็น 3 มิติ หรือภาพเหมือนจริง มีความตื้นลึก ไกล ใกล้ มีหลักเกณฑ์ในการวาดเส้น มีการกำหนดจุดรวมสายตา ตั้งแต่ 1 จุดขึ้นไป การจัดมุมมองแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ มองจากระดับสูงลงมาต่ำ เรียกว่า RYESVIEW ตำแหน่งมุมมองปกติคือนสภาพของคนที่ยืนมองทั่วไป เรียกว่า NORMAL EYES VIEW ตำแหน่งมองจากที่ต่ำขึ้นไปสูงเป็นการแหงนหน้า มองขึ้นไปเรียกว่า WORM EYES VIEW การนำมาใช้งานมีทั้งวาดเส้น และ ทัศนียภาพ งานออกแบบเพื่อการเสนอผลงานทางสถาปัตยกรรม งานออกแบบตกแต่งภายใน การจัดองค์ประกอบของภาพ จะนำรูปแบบของ Foreground, Middle ground และ Background มาใช้ร่วม เพื่อให้ผลงานเป็นที่น่าสนใจ ดึงดูดความสนใจและภาพวาดเส้นที่สวยงามสมบูรณ์

รูปแบบผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง

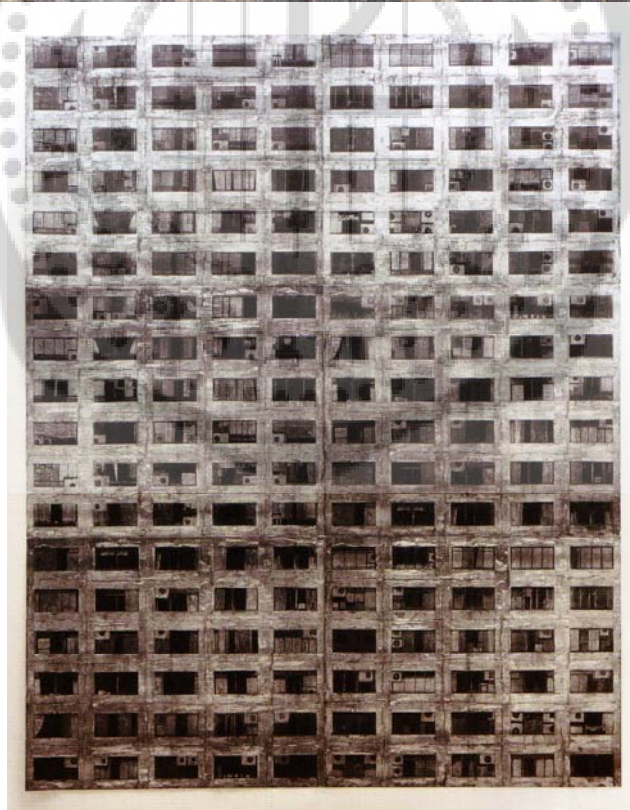
Patrick Vale แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานของ Patrick Vale จากการที่พบเห็นภาพวิวทิวทัศน์ของเมือง ทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานของตัวเอง และตัวเองยังชอบสร้างสรรค์ผลงานที่มีรูปแบบ เป็นลายละเอียดเน้นช่องไฟของหน้าต่างประตู และโบลต์ เป็นรูปการมองที่เป็นแบบ Bird eye view คือการมองภาพจากที่สูงลงมาอีกทั้ง Patrick Vale ยังเป็นที่รู้จักกันดีในการทำงานบนพื้นฐานที่เกี่ยวกับเมืองและสถาปัตยกรรม

Stephen Wiltshire ความหลงใหลของ Stephen Wiltshire ของอาคาร Citiscapes และชอบฟ้าอย่างต่อเนื่อง เป็นแรงบันดาลใจให้เขาทบทวนเมืองที่เขาชื่นชอบ เช่นเดียวกับการค้นพบสถานที่ใหม่ในขณะที่เดินทางไปทั่วโลกและเขายังเปิดเผยว่าคุณภาพที่น่าสนใจที่สุดของเมืองที่น่าตื่นเต้นต้องมี “ความวุ่นวาย และ ระเบียบ” ในเวลาเดียวกันถนนหนทางและสี่เหลี่ยมตีกระฟ้าเป็นเช่นเดียวกับการจราจรติดขัดในชั่วโมงเร่งด่วนวุ่นวาย และผู้คน

ไตรรัตน์ ศรีบริรินทร์ นำเสนอมุมมองการใช้ชีวิตของผู้คนที่มีความชีพแบบมีรายได้น้อยโดย
เสนอมุมมองของการหยุด การพัก การหลบ โดยเป็นมุมมองที่สวยงามและง่าย ๆ ที่เหมาะแก่การที่ผู้คนกลุ่ม
นี้สามารถหยุดพัก หลบพักได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประเภทการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยการเก็บข้อมูลในกลุ่มเข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในบทนี้ได้กล่าวถึงการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ดังต่อไปนี้

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรในงานวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นใครก็ได้ที่มีลักษณะตามความต้องการของผู้วิจัย โดยอาจจะกำหนดเป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งในงานวิจัยคือ ผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้กำหนดขึ้นตามการประเมินประสิทธิผลของผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 เป็นเครื่องมือวัดประเภทมาตรประเมินรวมค่า (Summated Rating Scale) โดยมีทั้งเครื่องมือวัดที่สร้างขึ้นใหม่ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย โดยประกอบไปด้วย แบบวัด 2 ฉบับ คือ

1. แบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแบบสำรวจความพึงพอใจโดยรวม ของผู้เชี่ยวชาญในการประเมินแบบร่างและผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ประเมินผลงานจริง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 สำรวจความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ในส่วนนี้เป็นแบบวัดประเภทมาตรประเมินรวมค่า (Summated Rating Scale) แต่ละข้อประกอบด้วยมาตรประเมิน 5 ระดับ จาก “มากที่สุด” ถึง “น้อยที่สุด” ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert Scale) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2544: 114)

5	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับมาก
3	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยในการแปลผลในการคำนวณความกว้างของอันตรภาคชั้น (มัลลิกา บุญนาค. 2537: 29) เพื่อกำหนดเกณฑ์ การแปลความหมาย ข้อมูลที่เป็นค่าเฉลี่ยต่างๆ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	ความหมาย
4.51 – 5.0	มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50	มีความพึงพอใจในระดับมาก
2.51 - 3.50	มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง
1.51 – 2.50	มีความพึงพอใจในระดับน้อย
1.00 – 1.50	มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

และตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด สำหรับผู้ตอบแบบประเมินแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ

ตาราง 2 ตัวอย่างแบบสอบถามความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ชุมชนเมือง	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
0.0.0 ชุมชนเมือง แบบที่ 1					
0.0.0 ชุมชนเมือง แบบที่ 2					

2. แบบประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยเกณฑ์ในการประเมิน 2 ส่วน คือ การบรรยาย (Descriptive) และการตัดสินคุณค่า (Judgment)

ในภาคการบรรยายนั้น ผู้เชี่ยวชาญจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการให้ได้มากที่สุด ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1. เป้าหมายหรือความคาดหวัง (Goals or Intents) เป้าหมายที่ครอบคลุมนโยบายทั้งหมด ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย ความคาดหวังนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1.1 สิ่งนำ (Antecedence) เป็นสภาพที่มีอยู่ก่อน 1.2 ปฏิบัติการ (Transactions) เป็นผลสำเร็จ

ของการจัดกระทำงานเป็นองค์ประกอบของภาพถ่าย 1.3 ผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นผลงานศิลปะ ภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร 2. **สิ่งที่เป็จริงหรือสังเกตได้ (Observations)** เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสภาพความเป็นจริง มีส่วนประกอบ 3 ส่วนเช่นกัน คือ สิ่งนำ ปฏิบัติการ และ ผลลัพธ์ ความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่เป็จริง มิได้เป็นตัวชี้บ่งว่าข้อมูลที่เราได้มีความเที่ยงหรือความตรง แต่เป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็ว่า สิ่งที่ตั้งใจไว้ได้เกิดขึ้นจริงเท่านั้น

ในภาคการตัดสินคุณค่า เป็นส่วนที่จะตัดสินว่า โครงการประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด นักประเมินต้องพยายามศึกษาดูว่า มาตรฐานอะไรบ้างที่เหมาะสมในการที่จะนำมาเปรียบเทียบ เพื่อช่วยในการตัดสินใจโดยทั่วๆ ไป เกณฑ์ที่ใช้มี 2 ชนิด คือ 1. เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criterion) เป็นเกณฑ์ที่เราตั้งไว้ อาจจะเกิดขึ้นก่อนโดยมีความเป็นอิสระจากพฤติกรรมของกลุ่ม 2. เกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative Criterion) เป็นเกณฑ์ที่ได้มาจากพฤติกรรมของกลุ่ม

ในส่วนนี้ผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้ประเมินผลงาน ตามแนวคิดทางทัศนศิลป์ ในขั้นตอนการคัดเลือกภาพถ่าย ก่อนการนำออกมาจัดแสดง และอีกส่วนทำการประเมินจากผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จะเป็นผู้ประเมินผลงานศิลปะนี้ ตามความรู้สึกในการชมผลงาน ซึ่งแบบวัดนี้เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นใหม่ เป็นแบบวัดประเภทมาตรประเมินรวมค่า (Summated Rating Scale) แต่ละข้อประกอบด้วยมาตรประเมิน 5 ระดับ จาก “ดีมาก” ถึง “ใช้ไม่ได้” ตามวิธีของ ลิเคอร์ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2544: 114) ดังนี้

5	หมายถึง	ผลการประเมินในระดับดีมาก
4	หมายถึง	ผลการประเมินในระดับดี
3	หมายถึง	ผลการประเมินในระดับพอใช้
2	หมายถึง	ผลการประเมินในระดับควรปรับปรุง
1	หมายถึง	ผลการประเมินในระดับใช้ไม่ได้

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยในการแปลผลในการคำนวณความกว้างของอันตรภาคชั้น (มัลลิกา บุณนาค. 2537: 29) เพื่อกำหนดเกณฑ์ การแปลความหมาย ข้อมูลที่เป็นค่าเฉลี่ยต่างๆ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	ความหมาย
4.51 – 5.0	ผลการประเมินในระดับดีมาก
3.51 – 4.50	ผลการประเมินในระดับดี
2.51 - 3.50	ผลการประเมินในระดับพอใช้
1.51 – 2.50	ผลการประเมินในระดับต้องปรับปรุง
1.00 – 1.50	ผลการประเมินในระดับใช้ไม่ได้

ตาราง 3 ตัวอย่างแบบประเมินผลผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ประสิทธิภาพของผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
0.0.0 ผลงานศิลปะที่ท่านกำลังชมอยู่นี้เป็นภาพชุมชนเมืองแออัด					

การหาคุณภาพเครื่องมือ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดการหาคุณภาพเครื่องมือ ทั้ง 2 แบบวัด คือ 1)แบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร 2) แบบประเมินผลผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงาน ซึ่งจะนำหาคูณภาพแบบวัดครบทุกขั้นตอนดังนี้

การหาความเที่ยงตรง

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัด (Content Validity) โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถาม และแบบประเมินความคิดเห็นที่สร้างขึ้นมา นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้องของเนื้อหา และความเหมาะสมของถ้อยคำ สำนวนภาษา และความชัดเจนของคำถามในแบบสอบถาม และแบบประเมิน ให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความเข้าใจด้านเนื้อหาของตัวแปรที่ต้องการวัด ได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดแต่ละฉบับที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น หรือนำมาปรับปรุงใหม่ ว่ามีเนื้อหาครอบคลุมตามนิยามปฏิบัติการที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนตรวจดูสำนวนภาษาว่ามีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างหรือไม่ แล้วจึงนำมาปรับแก้ให้สมบูรณ์ ก่อนนำแบบวัดนั้นไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาดังนี้

1. สืบค้นข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และทำการบันทึกข้อมูล เพื่อนำไปใช้ในร่างแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

2. เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลจากบุคคล ซึ่งผู้วิจัยนำแบบวัดไปดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยขอความร่วมมือจากผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร อธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอความร่วมมือในการเป็นกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากแบบวัดทุกฉบับ

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้ออกแบบและพัฒนากระบวนการจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลทางทัศนศิลป์ จิตรกรรม และศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยมาวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนที่ 2 ทดลองร่างแบบภาพ จำนวน 4 ภาพ โดยสังเคราะห์ข้อมูล จัดองค์ประกอบของภาพถ่ายตามแนวคิดและผลการศึกษา ที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญด้วยการใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 แก้ไขปรับปรุงผลงานตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 5 จัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการสำรวจความพึงพอใจของผู้เข้าชมงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้วยการ ใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 เป็นการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าชมผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้วยการ ใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

การดำเนินการสร้างผลงานศิลปะ

การดำเนินการสร้างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดกระบวนการไว้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบที่เหมาะสม ตรงตามแบบโครงสร้างงานศิลปะทางทัศนศิลป์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 สร้างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

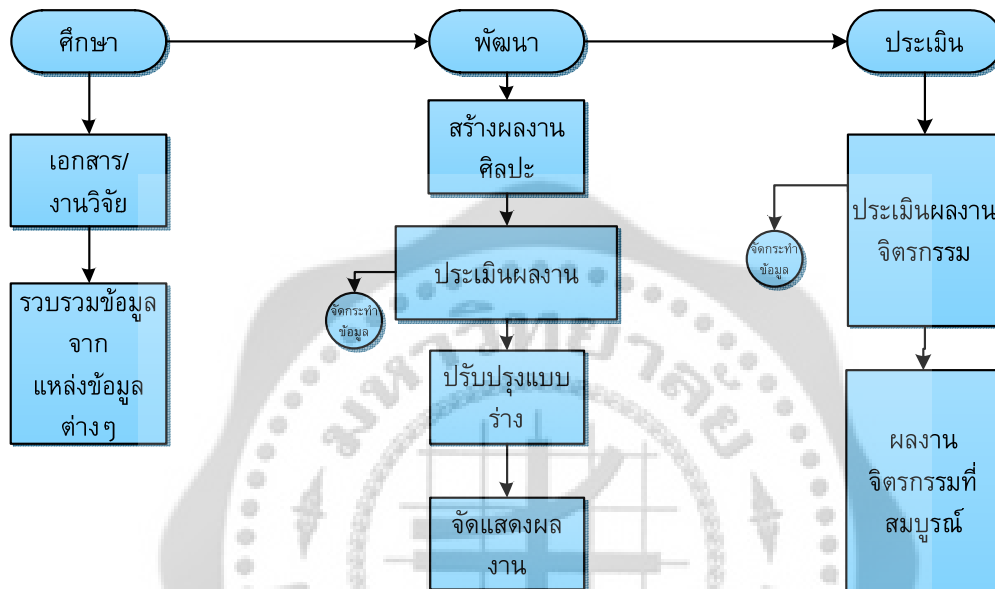
ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบผลงานแบบร่างโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงผลงาน

ขั้นตอนที่ 5 นำผลงานจริงไปจัดแสดง สํารวจความคิดเห็นจากผู้เข้าชม โดยใช้แบบสอบถาม เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และสรุปผลที่ได้อีกครั้ง

การกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 12 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการสร้างสรรคศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีจุดมุ่งหมายว่า เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ของชุมชนเมืองแออัด เพื่อศึกษาค้นคว้าและทดลองหาแนวทางการสร้างสรรคผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานคร ในรูปแบบและการนำเสนอในลักษณะเฉพาะตน และเป็นการบันทึกขั้นตอน การพัฒนากระบวนการสร้างสรรคอย่างเป็นระบบ มีสมมติฐานเพียงข้อเดียว คือ ชุมชนเมืองแออัด ในกรุงเทพมหานครสามารถนำมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ โดยมีโครงสร้างของผลงานตามแนวคิด ทัศนศิลป์ เพื่อสร้างสรรคภาพภูมิทัศน์ได้

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตอนต่อไปนี้เป็น การเสนอผลตามข้อมูลที่ได้เพื่อพิสูจน์ ผลตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งมีลำดับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัย

ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัย พบว่า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานครฯ เพื่อสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมโดยมุ่งหวังให้ผู้คนที่ทั่วไปได้เห็นและเข้าใจในเรื่อง ของชุมชนเมืองและการเกิดการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ เพื่อให้บุคคล ทั่วไปได้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ระหว่างสองสิ่งนี้ ซึ่งแบ่งข้อมูลออกมา วิเคราะห์ด้วยกัน 2 ข้อก็คือ

1. วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนเนื้อหาโดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาในเรื่อง เมืองและการเกิดการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอามาวิเคราะห์เพื่อการประเมินผล และนำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรคผลงาน

2. วิเคราะห์กลวิธีในการสร้างสรรคผลงาน

โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองส่วนที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ว่าประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในเรื่อง ของชุมชนเมืองและการเกิดการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่ง ที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่มีความสนใจไม่น้อยที่จะนำประเด็นเรื่อง ภาพของการเปลี่ยนแปลงให้ สามารถอยู่ร่วมกันได้ระหว่างสองสิ่งนี้มาสร้างเป็นผลงานเพื่อให้เห็นได้เข้าใจและเห็นถึงการปรับตัว เข้าหากันระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนกับสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่

จากข้อมูลที่ได้นั้นเห็นได้ชัดเจนว่า ชุมชนเมืองที่เกิดการเกิดการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่ง ที่มีอยู่แล้วกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ นั้นมีการปรับตัวและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ในเมืองใหญ่ถึงจะมีความ แตกต่างระหว่างปัจจัยหลายๆ ประการก็ตาม

ปัญหาชุมชนแออัด ถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาของคนจนเมือง และเป็นปัญหาที่เกิดจากกระบวนการกลายเป็นเมืองที่เกินระดับ ในสังคมไทยปัญหานี้เป็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน และยังคงดำรงอยู่จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ชุมชนแออัดมิใช่สิ่งที่เพิ่งเกิด หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนาประเทศและเมืองอย่างปฏิเสธไม่ได้ ชุมชนแออัด เป็นอีกภาพหนึ่งท่ามกลางภาพหลากหลายของเมือง ไม่ว่าจะเป็นภาพของการเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา แต่เราปฏิเสธไม่ได้ว่า ภาพของคนจนเมืองและชุมชนแออัดเป็นอีกหนึ่งภาพวิถีชีวิตสำคัญของวิถีชีวิตแบบเมือง /วิถีชีวิตนคร

ปัจจุบันที่อยู่อาศัย เป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีความสำคัญสำหรับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังนั้นความมั่นคง ในการอยู่อาศัยเป็นสิ่งสำคัญในการนำมาซึ่งความมั่นคงในการตั้งหลักแหล่ง สร้างถิ่นฐาน การสร้างชีวิต สร้างชุมชน และสังคมที่มั่นคงกว่า 20 ปีที่ผ่านมา เมื่อประเทศเข้าสู่การพัฒนาสมัยใหม่ จากพื้นฐานที่เป็นประเทศเกษตรกรรมสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง เกิดการอพยพ เกิดการสร้างชุมชนเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและไม่มีแผน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ และปัญหาความยากจนที่รุนแรงขึ้น รวมทั้งความไม่เท่าเทียมในการจัดบริการพื้นฐาน ทำให้คนจนที่อพยพเข้าเมืองไม่สามารถมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและถูกต้องตาม กฎหมาย มีความหนาแน่นทรุดโทรมและขาดการพัฒนา ส่วนที่มีอยู่แล้วก็มักไม่มีสัญญาเช่าที่มั่นคง ทำให้เกิดปัญหาการถูกไล่ที่อยู่เสมอ โอกาสสร้างความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐานและการมีชีวิตของครอบครัวคนจนในเมือง เป็นไปตามยถากรรม ต้องทำงานหนัก หาเช้ากินค่ำการเจริญเติบโตของเมืองได้ก่อให้เกิดความแออัด ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก กระจายในเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและปริมณฑลและเมืองต่าง ๆ ทั่วไป เนื่องจากการขาดการจัดการด้านที่ดินอย่างเหมาะสมที่จะสามารถรองรับการอยู่อาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ในทางศิลปะ พบว่า ภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่มนุษย์ รับรู้ทางสายตาในระยะห่าง อาจเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ประกอบด้วยรูปทรงของแผ่นดิน น้ำ ต้นไม้ สัตว์และสรรพสิ่งมนุษย์สร้างในสภาพอากาศหนึ่งและช่วงเวลาหนึ่งเรียกว่าภูมิทัศน์ธรรมชาติ หรือภาพรวมของเมืองหรือส่วนของเมือง เรียกว่าภูมิทัศน์เมืองนอกจากนี้ยังมีการใช้คำ "ภูมิทัศน์" กับพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเด่นชัด เช่น ภูมิทัศน์ทะเล ภูมิทัศน์ภูเขา ภูมิทัศน์ทะเลทราย หรือ ภูมิทัศน์พระจันทร์ ซึ่งหมายถึงภาพรวมของพื้นที่บนผิวดวงจันทร์ที่มนุษย์อวกาศไปเยือนนั้น จะหมายถึง "ภูมิทัศน์" ซึ่งรวมไปถึง จิตรกรรมภูมิทัศน์ (Landscape art) ได้แก่ งานจิตรกรรมภาพวิวทิวทัศน์ หรือสื่ออื่นที่แสดงภูมิทัศน์ เป็นจิตรกรรม ที่แสดงทิวทัศน์เช่น ภูเขา หุบเขา, ต้นไม้, แม่น้ำ, และป่า และมักจะรวมท้องฟ้า นอกจากนี้สภาพอากาศก็อาจจะมีส่วนสำคัญในการวางองค์ประกอบของภาพด้วย ศิลปะจึงเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนเราอย่างแยกไม่ออกสามารถที่จะสร้างเสริมให้มีความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ขึ้น ทั้งยังช่วยให้สามารถแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด ความสนใจต่างๆ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ความมั่นใจในตนเอง มีความมานะอดทน สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยของคนให้ดำเนินไปในแนวทางที่ดี ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าศิลปะเป็นส่วนสำคัญ ส่วนหนึ่งของ

การศึกษาและควรที่จะต้องจัดให้มีการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนให้ควบคู่กับวิชาสามัญ เนื่องจากศิลปะ เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนและปราณีต โลกของศิลปะจึงเป็นโลกของการแสดงออกอันลึกซึ้ง มีคุณค่าทางจิตใจของมนุษยชาติ ถ้าสังคมใดมีรสนิยมทางศิลปะที่ดีแล้ว ย่อมจะมีผลสะท้อนทางศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาตินั้น เป็นผลให้คน ในสังคมเป็นคนที่มีความรู้มากยิ่งขึ้น

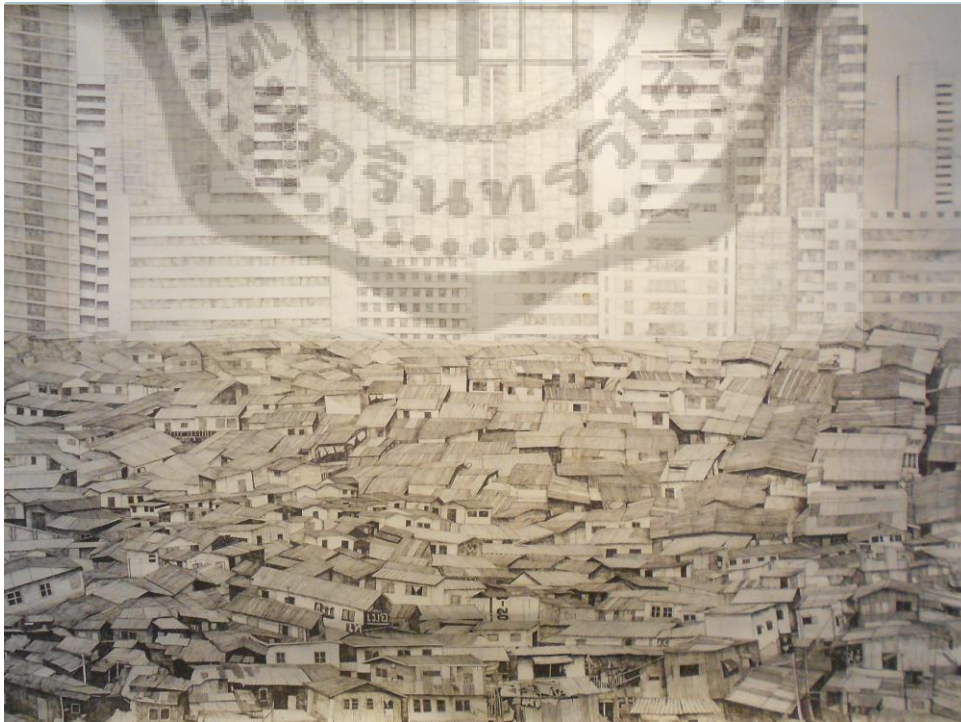
การวิเคราะห์ผลงานศิลปะของผู้วิจัย การใช้ลายเส้นของปากกาในการสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความรู้สึก ของเส้นที่มีความยืดเยียด ใช้เส้นที่แสดงถึงความวุ่นวาย เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นและสะท้อนออกมาในผลงาน การแสดงภาพในมุมมองของงานสร้างสรรค์ ผู้สร้างสรรค์แสดงมุมมองชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร เป็นมุมมองแบบ การมองภาพจากมุมต่างๆ เช่น การมองภาพจากมุมสูงเพื่อให้เห็นภูมิทัศน์ในลักษณะกว้างๆ เพื่อให้เห็นถึงการขยายตัวของชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถเป็นสิ่งสะท้อนให้ผู้ชมผลงานได้เห็นและสะท้อนถึงภูมิทัศน์และเรื่องที่เกิดขึ้นของชุมชนเมืองอย่างกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน และให้สะท้อนถึงความเป็นอยู่ของผู้คนเมืองแออัด และกำลังเกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้นไป และพื้นที่ว่างที่เกิดขึ้นในผลงานผู้วิจัยต้องการทำให้เกิดพื้นที่ว่างขึ้นมาบ้างเพื่อไม่ให้ เส้นที่เกิดจากสิ่งปลูกสร้างนั้นมีมากเกินไปจนทำให้เกิดความแออัดมากเกิดความจริง และจะส่งผลตามมาก็คือ ผลงานจะดูแน่น เกินความเป็นจริงจะทำให้เกิดความรูสึกว่า สิ่งปลูกสร้างในผลงานนั้นไม่สามารถอยู่อาศัยได้ เพราะมันแน่นเกินความเป็นจริงผู้วิจัยจึงต้องการเว้นพื้นที่ว่างเพื่อไม่เกิดความอึดอัดมากจนเกินไป

ผลการสร้างสรรค์งานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่หาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ มาทดลองร่างแบบผลงานจิตรกรรม ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จำนวน 4 แบบ แต่ละภาพมีลักษณะดังต่อไปนี้ (ภาพประกอบ 13 - 16)

ภาพประกอบ 13 ชุมชนเมือง แบบที่ 1 ขนาด 1.5*1.8 เมตร

ภาพประกอบ 14 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ขนาด 1.5*1.0 เมตร

ภาพประกอบ 15 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 ขนาด 3.0*1.0 เมตร

ภาพประกอบ 16 ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ขนาด 1.5*1.0 เมตร

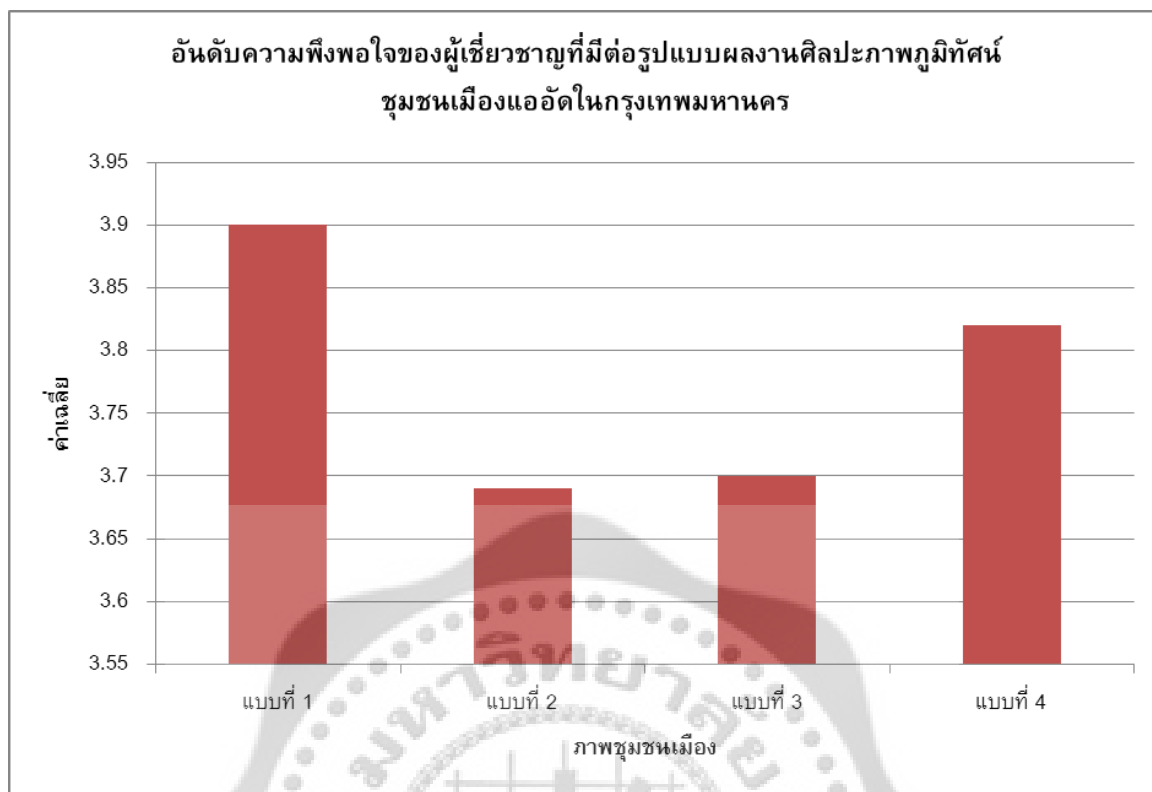
เมื่อได้แบบร่างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานครจากการศึกษาจากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยจึงนำแบบร่างทั้ง 4 แบบนี้ ไปทำการประเมินความพึงพอใจ โดยผู้เชี่ยวชาญ ตามแนวของจิตกรรม

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จากผู้เชี่ยวชาญ

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอันดับความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบที่ใช้ในการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ		
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	อันดับที่
ชุมชนเมือง แบบที่ 1	3.90	.84	1
ชุมชนเมือง แบบที่ 2	3.69	.78	4
ชุมชนเมือง แบบที่ 3	3.70	.85	3
ชุมชนเมือง แบบที่ 4	3.82	.75	2
รวม	3.78	.81	-

ในงานร่างแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร เมื่อให้คะแนนความคิดเห็นน้อยที่สุดเป็น 1 และมากที่สุดเป็น 5 และนำคะแนนมาเฉลี่ยกัน (ตาราง 4) ผลปรากฏว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร อันดับที่ 1-4 ได้แก่ ชุมชนเมือง แบบที่ 1 ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 และชุมชนเมือง แบบที่ 2 (เรียงจากลำดับที่ 1 ไปสู่ลำดับที่ 4) ตามลำดับ โดยที่ผู้เชี่ยวชาญมีความพึงพอใจมากที่สุดต่อแบบร่างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ชุมชนเมือง แบบที่ 1 (ค่าเฉลี่ย 3.90) ชุมชนเมือง แบบที่ 4 (ค่าเฉลี่ย 3.82) ชุมชนเมือง แบบที่ 3 (ค่าเฉลี่ย 3.70) และ ชุมชนเมือง แบบที่ 2 (ค่าเฉลี่ย 3.69) (ภาพประกอบ 17) ซึ่งจากผลคะแนนความพึงพอใจที่ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ผ่านการประเมินสามารถนำไปจัดแสดงผลงานได้ เนื่องจากค่าคะแนนอยู่ในเกณฑ์ที่สูงกว่า 3 คะแนน

ภาพประกอบ 17 การจัดอันดับของคะแนนความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

เมื่อผ่านการประเมินความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงนำผลงานเข้าร่วมแสดงในงานแสดงผลงาน ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556 ณ หอศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งเป็นการแสดง เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ และนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ ทางด้านทัศนศิลป์สู่สายตาสาธารณชน (ภาคผนวก ค) ผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บข้อมูลจากผู้เข้าชมงานอีกครั้ง เพื่อเป็นการประเมินผลงานอีกครั้งก่อนเผยแพร่ผลงานออกไป

**ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน
กรุงเทพมหานคร จากผู้เข้าชมงาน
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง**

ตาราง 5 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน (คน)	ร้อยละ (30)
เพศ	ชาย	9	30
	หญิง	21	70
อายุ	ต่ำกว่า 25 ปี	8	26.67
	26 - 35 ปี	12	40
	36 - 45 ปี	5	16.67
	46 - 55 ปี	3	10
	มากกว่า 41 ปี	2	6.66
ระดับการศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น	1	3.33
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช	3	10
	ปริญญาตรี	14	46.67
	ปริญญาโท	8	26.67
	ปริญญาเอก	4	13.33
อาชีพ	นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา	20	66.67
	ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	6	20
	พนักงานเอกชน	3	10
	ธุรกิจส่วนตัว	1	3.33
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	ต่ำกว่า 10,000 บาท	16	53.33
	10,001 - 20,000 บาท	6	20
	20,001 - 30,000 บาท	4	13.33
	30,001 - 40,000 บาท	2	6.67
	40,001 - 50,000 บาท	1	3.33
	มากกว่า 50,001 บาท	1	3.33

หมายเหตุ: * ไม่รวม Missing Values

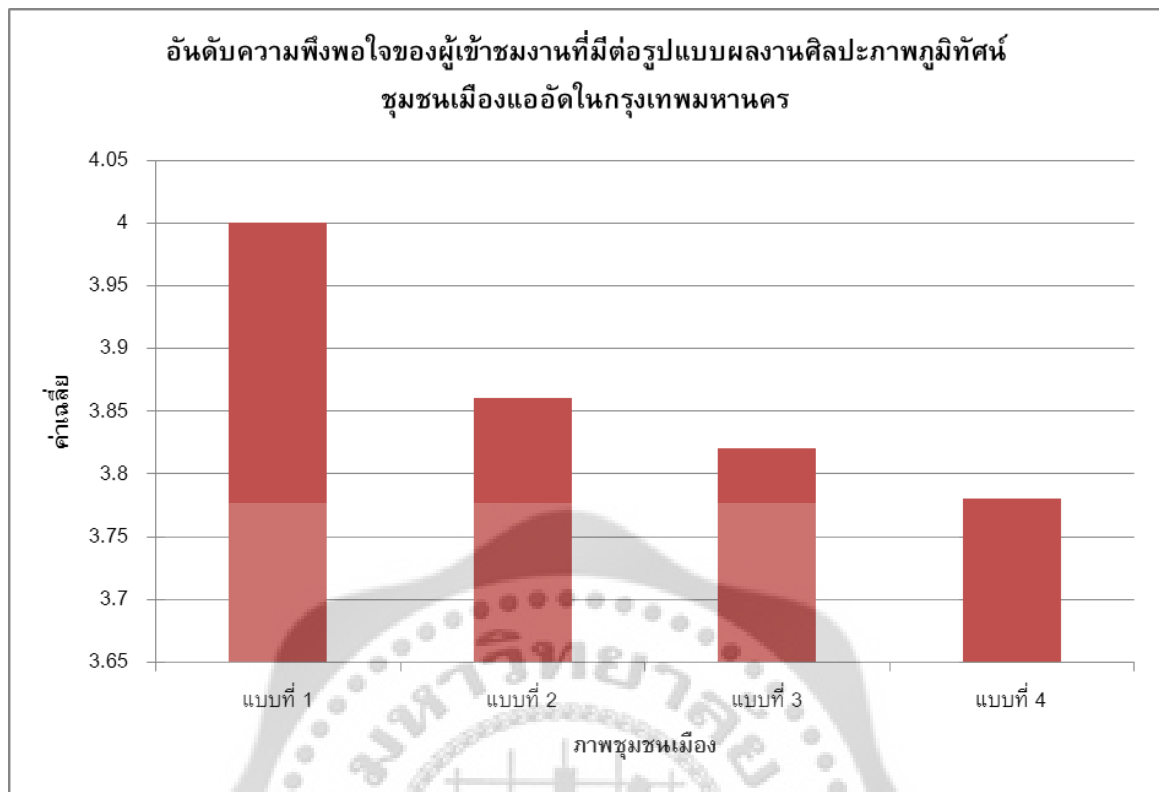
การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการเก็บข้อมูลกับผู้จัดการจัดแสดงผลงานศิลปะ (ตาราง 4) ซึ่งมีลักษณะทั่วไปดังนี้ ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง (ร้อยละ 70) และเป็นผู้ชาย (ร้อยละ 30) มีอายุต่ำกว่า 25 ปี (ร้อยละ 26.67) ระหว่าง 26 - 35 ปี (ร้อยละ 40) ระหว่าง 36 - 45 ปี (ร้อยละ 16.67) ระหว่าง 46 - 55 ปี (ร้อยละ 10) มากกว่า 41 ปี (ร้อยละ 6.66) มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น

(ร้อยละ 3.33) มัธยมศึกษาตอนปลาย /ปวช (ร้อยละ 10) ปริญญาตรี (ร้อยละ 46.67) ปริญญาโท (ร้อยละ 26.67) ปริญญาเอก (ร้อยละ 13.33) ประกอบอาชีพนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา (ร้อยละ 66.67) ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 20) พนักงานเอกชน (ร้อยละ 10) ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 3.33) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท (ร้อยละ 53.33) ระหว่าง 10,001 – 20,000 บาท (ร้อยละ 20) ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท (ร้อยละ 13.33) ระหว่าง 30,001 – 40,000 บาท (ร้อยละ 6.67) ระหว่าง 40,001 – 50,000 บาท (ร้อยละ 3.33) มากกว่า 50,001 บาท (ร้อยละ 3.33)

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และอันดับความพึงพอใจของผู้เข้าชมงานที่มีต่อรูปแบบผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

รูปแบบที่ใช้ในการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ		
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	อันดับที่
ชุมชนเมือง แบบที่ 1	4.00	.94	1
ชุมชนเมือง แบบที่ 2	3.86	.78	2
ชุมชนเมือง แบบที่ 3	3.82	.85	3
ชุมชนเมือง แบบที่ 4	3.78	.81	4
รวม	3.86	.84	-

จากตาราง 6 ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร เมื่อให้คะแนนความคิดเห็นน้อยที่สุดเป็น 1 และมากที่สุดเป็น 5 และนำคะแนนมาเฉลี่ยกัน (ตาราง 6) ผลปรากฏว่า ผู้เข้าชมงานส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร อันดับที่1-4 ได้แก่ ชุมชนเมือง แบบที่1 ชุมชนเมือง แบบที่2 ชุมชนเมือง แบบที่3 และชุมชนเมือง แบบที่ 4 (เรียงจากลำดับที่ 1 ไปสู่ลำดับที่ 4) ตามลำดับ โดยที่ผู้เชี่ยวชาญมีความพึงพอใจมากต่อแบบร่างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ชุมชนเมือง แบบที่ 1 (ค่าเฉลี่ย 4.00) ชุมชนเมือง แบบที่ 2 (ค่าเฉลี่ย 3.86) ชุมชนเมือง แบบที่ 3 (ค่าเฉลี่ย 3.82) และ ชุมชนเมือง แบบที่ 4 (ค่าเฉลี่ย 3.78) (ภาพประกอบ 18)

ภาพประกอบ 18 การจัดอันดับของคะแนนความพึงพอใจต่อศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าชมงาน

ตาราง 7 ผลการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จากผู้เข้าชมงาน

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจต่อ							
	ชุมชนเมือง 1		ชุมชนเมือง 2		ชุมชนเมือง 3		ชุมชนเมือง 4	
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1. หลักเกณฑ์องค์ประกอบทางทัศนศิลป์								
1.1 ลักษณะสายเส้นของผลงานมีความชัดเจนเหมาะสม	4.10	.73	2.90	.73	4.10	.87	4.20	1.22
1.2 รูปร่างของผลงานมีความเหมาะสม	3.80	1.03	3.40	.51	4.40	.96	3.20	1.22
1.3 มวลและปริมาตรของผลงานมีความเหมาะสม	4.60	.51	3.90	.99	3.80	.42	3.10	1.28
1.4 ลักษณะพื้นผิวของผลงานมีความเหมาะสม	3.40	.51	3.20	.63	4.40	.84	3.60	1.07
1.5 บริเวณว่างหรือช่วงระยะของผลงานมีความเหมาะสม	4.30	.48	3.70	.82	4.60	.51	3.10	1.19
1.6 แสงและเงาของผลงานมีความเหมาะสม	4.00	.66	4.10	.99	2.90	.73	4.20	.78
1.7 สีของผลงานมีความเหมาะสม	4.70	.67	4.30	.82	4.10	.87	4.00	.94
2. หลักเกณฑ์การออกแบบ								
2.1 ผลงานนี้เป็นจิตรกรรมที่มีที่มาจากภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด	3.60	.96	4.00	1.05	4.50	.70	4.70	.48
2.2 ความเท่ากันในองค์ประกอบของการจัดผลงานมีความสมดุล	4.20	.63	3.80	.42	3.90	.99	4.60	.51
2.3 องค์ประกอบของผลงานนั้นมีการจัดภาพให้ความเข้ากันได้หรือกลมกลืนกันเป็นอย่างดี	4.40	.84	3.80	.63	3.10	1.28	4.50	.70
2.4 ผลงานนี้มีสัดส่วนที่สัมพันธ์กับทุกสิ่งอย่างลงตัว	4.10	.87	3.90	.73	4.50	.70	3.80	.91
2.5 ผลงานนี้มีการซ้ำกันขององค์ประกอบส่วนต่างๆ	4.10	.99	3.70	.82	4.20	.78	4.00	1.05
2.6 ผลงานนี้มีจุดเด่นของภาพมากกว่าหนึ่งจุด	4.00	.94	3.20	1.22	4.30	.82	4.60	.51
3. หลักเกณฑ์การสื่อความหมายของชุมชนเมืองแออัด								
3.1 เมื่อท่านเห็นผลงานนี้ทำให้ท่านชุมชนเมืองแออัดทันที	4.00	.94	4.20	1.22	3.70	.48	3.60	.69
3.2 ผลงานนี้ทำให้ท่านตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของชุมชนเมืองแออัด	4.70	.67	4.00	.81	3.80	.63	4.70	.48
3.3 ท่านคิดว่าผลงานนี้จะทำให้ผู้พบเห็นตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของชุมชนเมืองแออัด	3.80	.63	4.20	.78	4.10	.87	4.30	.82
3.4 ท่านคิดว่าผลงานนี้สามารถใช้เป็นตัวแทนของสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเมืองแออัดได้	4.70	.67	4.10	.73	4.40	.87	4.90	.31
3.5 ท่านคิดว่าการนำเสนอผลงานศิลปะนี้ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันมาก	4.80	.42	4.30	.82	4.00	.94	3.90	.99
รวม	4.18	.73	3.82	.82	4.04	.79	4.06	.84

จากตาราง 7 การสำรวจผู้เข้าชมงาน จำนวน 30 คน เมื่อให้คะแนนความคิดเห็นน้อยที่สุดเป็น 1 และมากที่สุดเป็น 5 และนำคะแนนมาเฉลี่ยกัน ผลปรากฏว่า ผู้เข้าชมงานให้คะแนน การประเมินโดยรวมต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในผลงาน ชุมชนเมือง แบบที่ 1 มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.18 รองลงมาคือ ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 มีค่าเฉลี่ย 4.06 , 4.04 และ 3.82 ตามลำดับ โดยในแต่ละแบบนั้นก็ ผู้บริโภคให้คะแนนในรายการประเมินแตกต่างกันออกไป คือ ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง ของผลงานนี้สามารถใช้เป็นตัวแทนของสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเมืองแออัดได้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.90 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง บริเวณว่างหรือช่วงระยะของผลงานมีความเหมาะสม มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง สีของผลงานมีความเหมาะสม และการนำเสนอผลงานศิลปะนี้ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน มากมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย

บทที่ 5

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อการสร้างสรรคร์ภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสร้างสรรคร์ผลงานตามความคิดของผู้วิจัย และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินผลงานศิลปะก่อนนำมาจัดแสดงผลงานจริง ประชากรในงานวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ คือ กลุ่มผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นใครก็ได้ที่มีลักษณะตามความต้องการของผู้วิจัย โดยอาจจะกำหนดเป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งในงานวิจัยคือ ผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้อาศัยหลักการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม และมีการทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ ดังนี้

1. เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ของชุมชนเมืองแออัด
2. เพื่อศึกษาค้นคว้าและทดลองหาแนวทางการสร้างสรรคร์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในรูปแบบและการนำเสนอในลักษณะเฉพาะตน

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนากระบวนการจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลทางทัศนศิลป์ จิตรกรรม และศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยมาวิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนที่ 2 ทดลองร่างแบบภาพ จำนวน 10 ภาพ โดยสังเคราะห์ข้อมูล จัดองค์ประกอบของภาพถ่ายตามแนวคิดและผลการศึกษา ที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญด้วยการใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 แก้ไขปรับปรุงผลงานตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 5 จัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการสำรวจความพึงพอใจของผู้เข้าชมงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้วยการ ใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 เป็นการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าชมผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้วยการ ใช้แบบสอบถาม ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ศึกษาคุณสมบัติพื้นฐานของบุคคล โดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ เป็นต้น

การดำเนินการสร้างผลงานศิลปะ

การดำเนินการสร้างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดกระบวนการไว้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบที่เหมาะสม ตรงตามแบบโครงสร้างงานศิลปะทางทัศนศิลป์ ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 สร้างผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบผลงานแบบร่างโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงผลงาน

ขั้นตอนที่ 5 นำผลงานจริงไปจัดแสดง สำรวจความคิดเห็นจากผู้เข้าชม โดยใช้แบบสอบถาม เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และสรุปผลที่ได้อีกครั้ง

การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรม เป็นปัญหาสำคัญ อีกประการหนึ่งของสังคมเมือง ชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนปลูกอยู่อย่างแออัด ยัดเยียด สภาพบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรมมุงฝั๋ง ไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีประชากรอาศัย อยู่แออัด เครื่องสาธารณูปการและสาธารณูปโภคขาดแคลน สถานที่อยู่คับแคบ สกปรก เป็นแหล่ง เพาะเชื้อโรคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ชุมชนแออัดมักพบเห็นได้โดยทั่วไปตามเมืองใหญ่ที่มีประชากรอพยพจากชนบทเข้ามาประกอบอาชีพ ผู้อพยพจะอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ประกอบอาชีพ บริเวณดังกล่าวจึงแออัดยัดเยียดมากขึ้น และขยายอาณาเขตออกไปกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้ในเวลาอันรวดเร็ว

บริเวณที่เป็นชุมชนแออัด จะสังเกตได้จากลักษณะดังต่อไปนี้ 1. มีบ้านเรือนปลูกหนาแน่น 2. มีประชากรอาศัยอยู่อย่างแออัดยัดเยียด 3. บริเวณที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ 4. อาคารบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรม 5. ผู้อยู่อาศัยมีอาชีพมากมายหลายประการ ส่วนใหญ่เป็นอาชีพชั่วคราวมีรายได้ไม่ประจำและไม่แน่นอน

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด มีดังนี้ 1. การอพยพโยกย้ายเข้าสู่ตัวเมือง เนื่องมาจากการที่ชาวชนบทอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหาอาชีพซึ่งมีรายได้ดี กว่าในชนบท เมื่อเข้ามาในตัวเมืองจะประสบกับปัญหาที่อยู่อาศัยขึ้น จึงจำเป็นต้องไปอาศัยกับเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่อยู่อาศัยมาก่อน ทำให้เกิดชุมชนแออัดขึ้น 2. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยราคาถูก เนื่องจากผู้มีรายได้น้อยไม่อาจจัดหาที่อยู่อาศัยที่มีราคาถูกได้ จึงต้องอาศัยอยู่ตามชุมชนแออัดต่างๆ เรื่อยไป

จากข้อมูลนี้เองทำให้ผู้วิจัย เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้วยเทคนิคปากกาสีน้ำเงิน ตามหลักการออกแบบทางทัศนศิลป์ โดยมีการนำผลงานออกจัดแสดง หลังจากผลงานผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ซึ่งผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ ได้ผลว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร อันดับที่ 1-4 ได้แก่ ชุมชนเมือง แบบที่ 1 ชุมชนเมืองแบบที่ 4 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 และ ชุมชนเมือง แบบที่ 2 (เรียงจากลำดับที่ 1 ไปสู่ลำดับที่ 4) และเมื่อนำออกมาจัดแสดงผลงานศิลปะ ผู้เข้าผลงานได้ทำการประเมินอีกครั้งหนึ่ง พบว่า ผู้เข้าชมงานส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร อันดับที่ 1-4 ได้แก่ ชุมชนเมือง แบบที่ 1 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 และ ชุมชนเมืองแบบที่ 4 (เรียงจากลำดับที่ 1 ไปสู่ลำดับที่ 4) และ ผู้เข้าชมงานให้คะแนน การประเมินโดยรวมต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ในผลงาน ชุมชนเมือง แบบที่ 1 มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.18 รองลงมาคือ ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 ชุมชนเมืองแบบที่ 2 มีค่าเฉลี่ย 4.06 , 4.04 และ 3.82 ตามลำดับ โดยในแต่ละแบบนั้นก็ผู้บริโภคนั้นก็ให้คะแนนในรายการประเมินแตกต่างกันออกไป คือ ชุมชนเมือง แบบที่ 4 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง ของผลงานนี้สามารถใช้เป็นตัวแทนของสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเมืองแออัดได้ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.90 ชุมชนเมือง แบบที่ 3 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง บริเวณว่างหรือช่วงระยะของผลงานมีความเหมาะสมมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.60 ชุมชนเมือง แบบที่ 2 ผู้เข้าชมให้คะแนนกับเรื่อง สีของผลงานมีความเหมาะสม และการนำเสนอผลงานศิลปะนี้ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย

การอภิปรายผล ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะของผู้วิจัยได้ข้อสรุป พอสังเขปคือ การใช้เส้นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร นั้นพบว่าผู้เข้าชมผลงานมีความรู้สึกและเข้าใจในผลที่แสดงออกไปนั้น ว่าเส้นสามารถทำหน้าที่ให้ความรู้สึกอึดอัด และผลงานได้สะท้อนให้ผู้เข้าชมได้เห็นและรู้สึกถึงการขยายตัวของชุมชนเมือง และการปรับพื้นที่ว่างในผลงานให้มากขึ้นหรือน้อยลง ทำให้ผลงานนั้น ตอบสนองความต้องการของผู้วิจัย คือทำให้งานดูมีระยะมีความลึก ความกว้างจึงทำให้ผลงานนั้นดูเหมือนความเป็นจริงที่เกิดของชุมชนเมือง

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรสนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ วิจัยและพัฒนางานศิลปะสมัยใหม่
2. ควรมีการขยายผลเพื่อเผยแพร่ในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจสามารถที่จะประยุกต์งานศิลปะสมัยใหม่ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. กรอบแนวคิดของการศึกษาวิจัยนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบงานศิลปะสมัยใหม่ในรูปแบบอื่น ๆ ได้
2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรวางแผนขั้นในการวิจัยเป็นระบบมากกว่ายิ่งขึ้น
3. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้มากกว่านี้ เช่น การนำผลงานไปสอบถามกับผู้ที่ชื่นชอบศิลปะโดยตรง

บรรณานุกรม

เกริก กิตติคุณ. (2552). *ภูมิทัศน์เมือง*. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่.

----- (2551). *ภูมิทัศน์เมืองในงานวางผัง*. เอกสารประกอบการสอนวิชาผังบริเวณ :
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2549). *เลโอนาร์โด ดา วินชี*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

บัณฑิต จุลาสัย. (2546). *การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับการออกแบบสถาปัตยกรรม*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิเทศ ดินณะกุล. (2546). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลัดดา ตั้งสุภาชัย. (2548, 2 ธันวาคม). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม
2555, จาก

<http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9480000166060>

วรรณศิลป์ พีรพันธ์. (2538). *องค์ประกอบของเมือง*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร. (2541). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม* *มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการ*
ออกแบบและวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันต์ ท.โกมลบุตร, ผู้แปล. (2548). *จดหมายเหตูลาลูแบลส์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ปัญญา.

อมรา พงศาพิชญ์. (2549). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทใน*
ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารี สุทธิพันธ์. (ม.ป.ป.). *ปรัชญาศิลปะ*. กรุงเทพฯ: เอ. การพิมพ์.

----- (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ศิลป์*. กรุงเทพฯ: แผนกวิชาศิลปศึกษา วิทยาลัย
วิชาการศึกษาระดับปริญญาตรี.

Ashihara Yoshinobu, Translated by Lynne E. Riggs. (1983). *The Aesthetics Townscape*.
Cambridge: MIT Press.

ASTV. (กุมภาพันธ์ 7, 2553). *ผู้จัดการราย*.

(2535). *Bangkok Slums: Review and Recommendations*. Bangkok: Agency for
Real Estate Affairs. p.80.

ED Sibbett, Jr. (1978). *Ancient Egyptian Design*. New York: Dover Publication, Inc.

Greek Ceramic. (2549). Retrieved June 2, 2012, from <http://www.ceramicstudies.me.uk/frame1tu6.html>

Gordon Cullen, David Gosling. (1996). *Visions of urban design*. London: Academy Editions.

Kevin Lynch. (1977). *The image of the city*. Cambridge: The MIT Press.

- Louis Wirth. (1938). "Urbanism as a Way of Life" from *American Journal of Sociology*. In Litchfield Whiting Browne and Associates; et al. (1960). *Greater Bangkok Plan B.E. 2533* Bangkok: Department of Town and Country Planning p. 84.
- Michael Freeman; & Roger Warner. (1990). *Angkor*. Japan: Houghton Mifflin.
- Read, Herbert; et al. (1976). *The Book of Art*. New York: Grolier Incorporated.
- สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2555, จาก [www.talk.mthai.com/topic/95335](http://talk.mthai.com/topic/95335)
- สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2555, จาก www.maceducation.com/e-knowledge/2503106100/11.htm
- สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2555, จาก http://www.onep.go.th/uap/link/def_table.htm
- สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2555, จาก http://www.hometophit.com/hometh/view_board.php?key=%CA%5%D1%C1...%20%A4%C7%D2%C1%A8%C3%D4%A7%B7%D5%E8%B6%D9%A1%BB%D4%B4%BA%D1%A7&q_no=724
- สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2555, จาก http://www.hometophit.com/hometh/go_url.php?link_url=http://www.thaiappraisal.org
- สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2555, จาก <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/358168>
- Read, Herbert; et al. (1976). *The Book of Art*. New York: Grolier Incorporated.
- สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2555 จาก http://www.iflaonline.org/education/_img/iflaguide04.pdf
- R. T. LeGates; & F. Stout (ed.). (2000). *The City Reader*. 2nd ed. London and New York: Routledge. pp. 97-105.
- Spreiregen, Paul D. (1965). *Urban Design : the Architecture of Town and Cities*. New York: McGraw-Hill Book Co.
- ^ Modern Painters, volume three, contains the relevant section, "Of the novelty of landscape".
- ^ Clark, Landscape into Art, preface.
- ^ "Landscapes" in Virtual Vault, an online exhibition of Canadian historical art at Library and Archives Canada

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจ

แบบสอบถามสำรวจความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

สวัสดี ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้น เพื่อสำรวจความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญและผู้เข้าชมการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร โดยจะทำการศึกษาการสร้างสรรค้งานผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้พัฒนาให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด และนำออกมาจัดแสดง

ขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามช่วยให้ข้อมูลตามข้อคำถามในแบบสอบถาม จำนวน 3 ตอน ด้วยความจริงใจ และครบทุกข้อ ข้อมูลของท่านจะไม่มีเปิดเผย การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในรูปแบบของกลุ่มผู้ตอบรวมเท่านั้น ก่อนลงมือตอบโปรดอ่านวิธีการตอบที่แนะนำ และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาอันมีค่าในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้ เพื่อประโยชน์แก่การวิจัยในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสมัยใหม่

นายอัครเดช ลำพาย

นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำแนะนำวิธีการตอบ

ขั้นที่ 1 อ่านข้อความแต่ละประโยคให้เข้าใจ
ขั้นที่ 2 ศึกษาผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร และแสดงความคิดเห็นของท่าน ตามแต่ละภาพที่จัดแสดงไว้ โดยเขียน ซึ่งคะแนนในช่องมีความหมายดังนี้

5	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับมาก
3	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 1 ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1.1 เพศ

1. ชาย 2. หญิง

1.2 อายุ

1. ไม่เกิน 25 ปี 2. 26-35 ปี
 3. 36-45 ปี 4. 46-55 ปี
 5. มากกว่า 55 ปี

1.3 ระดับการศึกษา

1. ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น 2. มัธยมศึกษาตอนต้น
 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. 4. อนุปริญญา
 5.ปริญญาตรี 6. ปริญญาโท
 7. ปริญญาเอก 8. อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

1.4 อาชีพ

1. นักเรียน / นิสิต / นักศึกษา 2. ข้าราชการ / รัฐวิสาหกิจ
 3. พนักงานเอกชน 4. ธุรกิจส่วนตัว
 5. อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

1.5 รายได้ต่อเดือน

1. ไม่เกิน 10,000 บาท 2. 10,001-20,000 บาท
 3. 20,001-30,000 บาท 4. 30,001-40,000 บาท
 5. 40,001-50,000 บาท 4. 50,001 บาทขึ้นไป

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

ผลงานศิลปะ	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. ชุมชนเมือง แบบที่ 1					
2. ชุมชนเมือง แบบที่ 2					
3. ชุมชนเมือง แบบที่ 3					
4. ชุมชนเมือง แบบที่ 4					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะต่างๆ

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นของท่านลงในช่องว่าง

3.1 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรต่อผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณท่านที่ได้กรุณาเสียสละเวลาตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

แบบประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

แบบประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

สวัสดี ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้น เพื่อประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร โดยผู้เข้าชมงานจัดแสดงผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร โดยจะทำการศึกษาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้พัฒนาให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด และนำออกมาจัดแสดง

ขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามช่วยให้ข้อมูลตามข้อคำถามในแบบสอบถาม ด้วยความจริงใจ และครบทุกข้อ ข้อมูลของท่านจะไม่มีเปิดเผย การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำในรูปแบบของกลุ่มผู้ตอบรวม เท่านั้น ก่อนลงมือตอบโปรดอ่านวิธีการตอบที่แนะนำ และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาอันมีค่าในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้ เพื่อประโยชน์แก่การวิจัยในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสมัยใหม่

นายอัครเดช ลำพาย

นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำแนะนำวิธีการตอบ

- ขั้นที่ 1 อ่านข้อความแต่ละประโยคให้เข้าใจ
ขั้นที่ 2 ศึกษาผลงานศิลปะภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด
ขั้นที่ 3 เลือกตอบคำถามในการประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดใน กรุงเทพมหานคร ตามความรู้สึก เมื่อได้ชมผลงานนั้น โดยเขียน ซึ่งคะแนนในช่องมีความหมายดังนี้

- 5 หมายถึง ผลการประเมินในระดับดีมาก
- 4 หมายถึง ผลการประเมินในระดับดี
- 3 หมายถึง ผลการประเมินในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง ผลการประเมินในระดับควรพอใจ
- 1 หมายถึง ผลการประเมินในระดับควรปรับปรุง

ผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร
ชื่อผลงาน _____

ประสิทธิภาพของงานศิลปะ	ความคิดเห็น				
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง	ใช้ไม่ได้
1. หลักเกณฑ์องค์ประกอบทางทัศนศิลป์					
1.1 ลักษณะลายเส้นของผลงานมีความชัดเจนเหมาะสม					
1.2 รูปร่างของผลงานมีความเหมาะสม					
1.3 มวลและปริมาตรของผลงานมีความเหมาะสม					
1.4 ลักษณะพื้นผิวของผลงานมีความเหมาะสม					
1.5 บริเวณว่างหรือช่วงระยะของผลงานมีความเหมาะสม					
1.6 แสงและเงาของผลงานมีความเหมาะสม					
1.7 สีของผลงานมีความเหมาะสม					
2. หลักเกณฑ์การออกแบบ					
2.1 ผลงานนี้เป็นจิตรกรรมที่มีที่มาจากภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัด					
2.2 ความเท่ากันในองค์ประกอบของการจัดผลงานมีความสมดุล					
2.3 องค์ประกอบของผลงานนั้นมีการจัดภาพให้มีความเข้ากันได้หรือกลมกลืนกันเป็นอย่างดี					
2.4 ผลงานนี้มีสัดส่วนที่สัมพันธ์กับทุกสิ่งอย่างลงตัว					
2.5 ผลงานนี้มีการซ้ำกันขององค์ประกอบส่วนต่างๆ					
2.6 ผลงานนี้มีจุดเด่นของภาพมากกว่าหนึ่งจุด					
3. หลักเกณฑ์การสื่อความหมายของชุมชนเมืองแออัด					
3.1 เมื่อท่านเห็นผลงานนี้จะทำให้ท่านชุมชนเมืองแออัดทันที					
3.2 ผลงานนี้ทำให้ท่านตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของชุมชนเมืองแออัด					
3.3 ท่านคิดว่าผลงานนี้จะทำให้ผู้พบเห็นตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของชุมชนเมืองแออัด					
3.4 ท่านคิดว่าผลงานนี้สามารถใช้เป็นตัวแทนของสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเมืองแออัดได้					
3.5 ท่านคิดว่าการนำเสนอผลงานศิลปะนี้ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันมาก					

ภาคผนวก ค

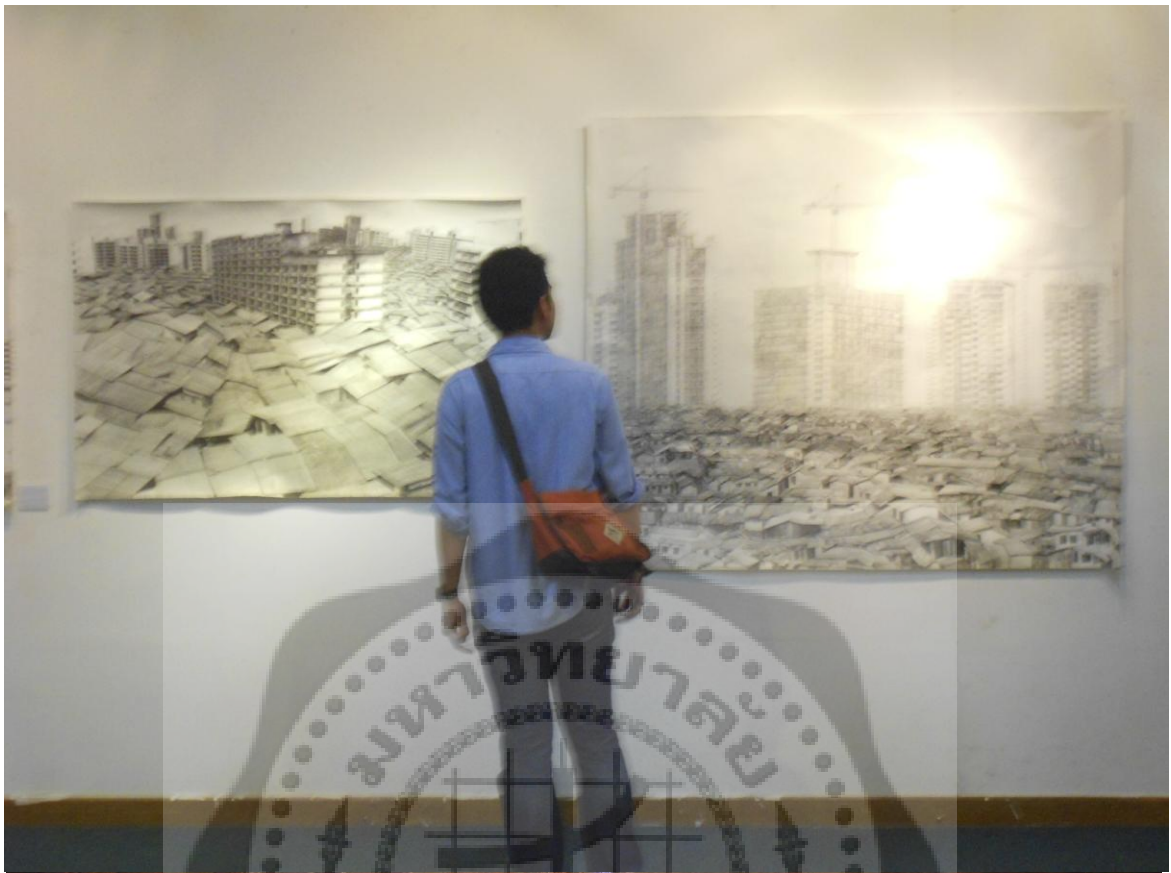
ประมวลภาพการจัดแสดงผลงานศิลปะภาพถ่าย

จำนวน 12 ภาพ

ในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2556

ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
พิจารณาประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์ ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาประเมินผลงานศิลปะภาพภูมิทัศน์
ชุมชนเมืองแออัดในกรุงเทพมหานคร

- 1) รองศาสตราจารย์ กมล เผ่าสวัสดิ์
ภาควิชา ทัศนศิลป์ คณะ ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2) รองศาสตราจารย์ สมศักดิ์ ชวาลาลัยล์
ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	อัครเดช ลำพาย
วันเดือนปีเกิด	22 ตุลาคม 2529
สถานที่เกิด	21/1 หมู่ 10 ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	2/35 หมู่ 10 ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2544	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จาก โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย รังสิต
พ.ศ.2547	ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย รังสิต
พ.ศ.2551	ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาจิตรกรรม จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
พ.ศ.2556	ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ